

ORANSJEREVOLUSJONEN

– et bidrag til varig demokratisering av Ukraina?



- Arnfinn Nordbø -

Europeiske og amerikanske studier

RUS4590 - Masteroppgave i Russlandstudier

Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk (ILOS)

Det humanistiske fakultet

Universitetet i Oslo

Våren 2012

Veileder: Tor Bukkvoll

Oransjerevolusjonen

–

et bidrag til varig demokratisering av Ukraina?

Arnfinn Nordbø

Universitetet i Oslo

© Arnfinn Nordbø

2012

Oransjerevolusjonen – et bidrag til varig demokratisering av Ukraina?

Arnfinn Nordbø

<http://www.duo.uio.no>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Oransjerevolusjonen i 2004 brakte håp om et mer demokratisk Ukraina etter at Leonid Kutsjma-styret i ti år hadde ledet landet på en semi-autoritær måte. Da Viktor Jusjtsjenko vant over Viktor Janukovitsj og ble president i januar 2005 hadde mange ukrainere store forventninger. De som hadde protestert mot valgfusk en måned tidligere håpet nå på frie valg, full presse-, ytrings- og forsamlingsfrihet, uavhengige domstoler og et kraftig oppgjør med korrupsjon.

Femårsperioden til Jusjtsjenko var preget av politisk ustabilitet. Likevel opplevde man under Jusjtsjenko stor framgang hva gjaldt frie valg og pressefrihet. Dette var en merkbar endring fra tiden under Kutsjma. Korrupsjon forble derimot et like stort problem under Jusjtsjenko som under Kutsjma. Rettssystemet ble heller ikke reformert og fortsatte å være like korrupt og upålitelig som tidligere for landets innbyggere. Gradvis mistet ukrainerne tilliten til Jusjtsjenko-styret. Dette banet vei for at tapende presidentkandidat i 2004, Viktor Janukovitsj, vant presidentvalget i 2010. Under hans ledelse har den demokratiske utviklingen gått i feil retning, blant annet med tanke på korrupsjon, frie valg, rettsikkerheten, domstolenes uavhengighet, pressefriheten, generelle demokratiske spilleregler og situasjonen for opposisjonen. På mange måter er demokratisituasjonen i Ukraina verre nå enn den var under Kutsjma. Janukovitsj har sikret seg mer formell makt enn det Kutsjma noen gang hadde og bruker den til å rettsforfølge opposisjonen. Dommene mot blant annet tidligere innenriksminister Jurij Lutsenko og tidligere statsminister og tapende presidentkandidat i 2010, Julia Timosjenko, anses av en samlet ukrainsk opposisjon, EU og USA for å være politisk motivert.

Janukovitsj-styret forsøker å legge press på media, men lykkes ikke i særlig grad. Pressen er sterkere og mer uredd enn hva den var under Kutsjma. Pressefriheten er dermed et av få områder hvor de positive endringene etter Oransjerevolusjonen fremdeles ikke er reversert. Demonstrasjonsviljen blant innbyggerne er også stor. Frykten for myndighetene virker å være liten. Sivilsamfunnet står sterkere i dag enn under Kutsjma. Etter Oransjerevolusjonen er folks tankegang noe mer demokratisk. Og de vet at de har makt om de står samlet.

De ovennevnte elementene viser at mange ukrainere som et resultat av Oransjerevolusjonen har gått gjennom en *mental endring*. Dette står igjen som den viktigste varige endringen Oransjerevolusjonen førte med seg.

Forord

Jeg vil først gjerne takke min veileder Tor Bukkvoll for gode innspill og kommentarer. Siden denne oppgavens tema er Ukraina er det få andre som kunne gjort en like god veiledningsjobb som nettopp han.

Videre vil jeg gjerne takke mine intervjuobjekter for at de stilte opp og svarte velvillig på alle spørsmål og delte av både tid og kunnskaper.

Til slutt vil jeg rette en stor takk til de som har hjulpet meg med korrekturlesning og andre gode kommentarer. Spesielt takk til Alexander Fosse Andersen, Knut Nesland Ose og Aleksandra Wacko.

Forsidebildene er av Ukrainas tre siste presidenter, samt et bilde fra Uavhengighetsplassen i Kiev, tatt mens Oransjerevolusjonen pågikk. Leonid Kutsjma er på det øverste bildet, Viktor Jusjtsjenko på det i midten og Viktor Janukovitsj på det nederste.

Selve hovedteksten er på til sammen 99 sider.

Eventuelle feil i oppgaven er mitt ansvar alene.

Arnfinn Nordbø, Oslo, 1. mai 2012

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	5
Forord	6
Kapittel 1:	
1.0 Introduksjon	9
Kapittel 2:	
2.0 Oppgavens struktur	11
2.1 Metode	12
2.1.1 Dokumentanalyse	15
2.1.2 Kvalitative intervjuer	15
2.1.3 Komparativ analyse	17
Kapittel 3:	
3.0 Var Oransjerevolusjonen en virkelig revolusjon?	18
3.1 Revolusjonsdefinisjoner	19
3.2 Kalt revolusjon med rette?	19
3.2.1 Klasseskilte kontra skillet øst og vest	23
3.2.2 Thermidore-reaksjon?	27
Kapittel 4:	
4.0 Demokratiet i Ukraina	28
4.1 Demokratidefinisjoner	31
Kapittel 5:	
5.0 Kutsjma-perioden, 1994-2004	32
5.1 Frie valg	34
5.1.1 Regimets vinnerstrategier	35
5.2 Presse-, ytrings- og forsamlingsfrihet	37
5.3 Korrupsjon, lovløydighet og domstolenes uavhengighet	40
5.4 Vurdering av demokratiet	42
Kapittel 6:	
6.0 Jusjtsjenko-perioden, 2005-2010	42
6.1 Frie valg	43

6.2 Presse-, ytrings- og forsamlingsfrihet	44
6.3 Korrupsjon, lovlydighet og domstolenes uavhengighet	46
6.4 Vurdering av demokratiet	49
Kapittel 7:	
7.0 Viktor Janukovitsj sine første år, 2010-2012	50
7.1 Frie valg	52
7.2 Presse-, ytrings- og forsamlingsfrihet	53
7.2.1 Sjuårsmarkeringen av Oransjerevolusjonen	57
7.2.2 To nye lovforslag til bekymring	58
7.3 Korrupsjon, lovlydighet og domstolenes uavhengighet	59
7.3.1 Politiske fanger	64
-Jurij Lutsenko	65
-Julia Timosjenko	67
7.3.2 EU-resolusjon kontra talskvinne for Regionspartiet	71
7.4 Vurdering av demokratiet	74
Kapittel 8:	
8.0 Har Oransjerevolusjonen gitt et varig bidrag til demokratisering av Ukraina?	76
8.1 Grunnlovsforandringene	76
8.1.1 Valglovsendringene	78
8.2 Generelle forandringer	80
8.2.1 Janukovitsj mindre russlandvennlig?	82
8.3 Målinger av demonstrasjonsvilje	85
8.4 Finnes varige endringer etter Oransjerevolusjonen?	87
8.4.1 En mental endring etter Oransjerevolusjonen?	92
8.4.2 Flere eller færre demonstrasjoner?	94
8.4.3 Generelle endringer	96
8.4.4 Vanskelig å konsolidere makten?	99
Kapittel 9:	
9.0 Konklusjon	103
Litteraturliste	108

1.0 Introduksjon

Nest etter Russland er Ukraina det geografisk sett største landet i Europa. Det er med sine snaut 46 millioner innbyggere også et av de mest folkerike. Siden løsrivelsen fra Sovjetunionen i 1991 har Ukraina vært en uavhengig stat. Ukraina er en republikk med et *semipresidentialistisk system*¹. Leonid Kravtjuk var landets første president, fra 1991 til 1994. Fra 1994 og ut 2004 var Leonid Kutsjma president, og etter Oransjerevolusjonen ved årsskiftet 2004-2005, ble Viktor Jusjtsjenko president for de neste fem årene. Tapende presidentkandidat i 2004, Viktor Janukovitsj, slo Julia Timosjenko ved neste valg og ble president i 2010.

Valget som førte Janukovitsj til makten anses av det internasjonale samfunn å ha vært fritt og rettferdig. Siden dette valget har imidlertid den demokratiske utviklingen gått i en retning som bekymrer flere og flere, både i Vesten og i Ukraina.² Min motivasjon for å skrive denne oppgaven er at mange ukrainere jeg har snakket med, som var pro-Jusjtsjenko for noen år tilbake, nå hevder at Oransjerevolusjonen er død, og at det er ingenting igjen av den positive demokratiske utviklingen man først var vitne til. Ifølge dem var revolusjonen forgjeves. Jeg bodde i Ukraina i ett av Janukovitsj sine to første år som president,³ og mange ukrainere fortalte meg at det nå under Janukovitsj hadde blitt like ille som det var da Kutsjma var president. Jeg ble nysgjerrig på dette og ønsket å undersøke nærmere i hvor stor grad dette stemmer. *Denne oppgaven søker derfor å finne svar på om det er riktig som mange ukrainere hevder; at hele Oransjerevolusjonen er reversert, og at det ikke er noe igjen av den positive utviklingen for demokratiet i Ukraina som revolusjonen først førte med seg.*

For å kunne se om noen av Oransjerevolusjonens idealer lever ennå i dag, er det naturlig å sammenligne presidentperiodene til Kutsjma, Jusjtsjenko og Janukovitsj. Altså perioden før Oransjerevolusjonen, rett etter og dagens situasjon. Dette vil kunne gi en pekepinn på i hvilken grad demokratiets levevilkår har forandret seg. Grunnen til at jeg også tar med Kutsjma-perioden er for å se om situasjonen for demokratiet i perioden under Janukovitsj er bedre, lik eller dårligere demokratisk sett enn den var under Kutsjma. Hvis situasjonen nå har

¹ Styreformen *semipresidentialisme* kombinerer trekk fra presidentstyre og parlamentarisme. Man har både en statsminister og en president med betydelig utøvende makt. Presidenten er direkte valgt av folket og har vetorett og utsettingsrett over lover vedtatt i parlamentet. Presidenten har også rett til å oppløse parlamentet og skrive ut nyvalg. Statsministeren og hans/hennes regjering utgår fra parlamentet. Dette betyr at man kan oppleve at regjering og president kommer fra forskjellige partier og motarbeider hverandre. Er derimot president og regjering på linje politisk, fungerer semipresidentialisme i praksis nesten som parlamentarisme. For en grundigere innføring, les Matthew Søberg Shugart sin artikkel, *Semi-Presidential Systems: Dual Executive and Mixed Authority Patterns* (2005), her: <http://dss.ucsd.edu/~mshugart/semi-presidentialism.pdf>, 9/4-2012

² Taras Kuzio: http://www.taraskuzio.net/media24_files/54.pdf, 18/11-2011

³ Jeg bodde i Kiev første halvår 2010 og første halvår 2011.

forbedret seg, kan dette tyde på at Oransjerevolusjonen satte såpass dype spor etter seg at det fortsatt preger ukrainsk politikk og samfunn. Det er også relevant å se nærmere på i hvor stor grad "Jusjtsjenko-epoken" virkelig var en demokratiserende periode i Ukraina, og om - eller i hvor stor grad - han levde opp til de idealene hans tilhengere kjempet for da de stemte han fram til presidentembetet i 2004.

De svarene jeg kommer fram til i denne oppgaven kan til en viss grad overføres på et generelt grunnlag til lignende folkelige opprør, som blant annet de forskjellige regimeendringene *Den arabiske vår*⁴ har resultert i og opposisjonsdemonstrasjonene man har vært vitne til i Russland den senere tiden. I forlengelsen av dette er det naturlig å stille følgende spørsmål; er det sannsynlig at folkelige oppstander avfører demokratisering? I hvor stor grad bør man ha forventninger til at slike folkelige oppstandelser bærer med seg håp om varige endringer? Denne oppgaven har ikke kapasitet til å gå inn i disse andre hendelsene, men fokuserer på Oransjerevolusjonen alene. Det er likevel sannsynlig at oppgavens konklusjoner vil kunne være relevante og delvis overførbare også til lignende revolusjoner og opprør andre steder i verden.

Utenrikspolitisk orientering er normalt adskilt fra innenrikspolitiske forhold og ikke nødvendigvis i særlig grad relevant for en regjeringens holdning til demokrati, men i Ukrainas tilfelle anser jeg likevel dette for å være relevant. Dette skyldes det faktum at om Ukrainas utenrikspolitiske orientering skulle bli mer pro-russisk og Ukraina dermed bli mer underlagt påvirkning fra Russland ville Ukraina kunne bli presset i en mindre demokratisk retning, til å bli et regime mer likt det russiske. Orientering mot Vesten og EU vil på den andre siden resultere i press om mer demokrati. Denne oppgaven handler om *demokratiutviklingen* i Ukraina som følge av Oransjerevolusjonen. EU og Russland vil dra Ukraina i hver sin retning. På grunnlag av dette er det naturlig at den utenrikspolitiske orienteringen til en viss grad vil bli vektlagt underveis i oppgaven, selv om det som skal forklares er Ukrainas innenrikspolitiske utvikling.

⁴ *Den arabiske vår* er betegnelsen på den revolusjonære bølgen av opptøyer og demonstrasjoner i den arabiske verden som begynte i Tunisia i desember 2010. Til nå har protestene veltet regimene i Tunisia, Egypt, Libya og Jemen. Også i mange andre arabiske land har det vært store demonstrasjoner, dette inkluderer Syria, hvor det har brutt ut borgerkrig.

2.0 Oppgavens struktur

Oppgaven begynner med en introduksjon til oppgaven og dens tema i kapittel 1. Her beskriver jeg bakgrunnen for at jeg valgte dette temaet. Introduksjonen inneholder også et par presiseringer om oppgaven.

Kapittel 2 er et metodekapittel, hvor jeg beskriver metodebruken og hvordan jeg har gått fram for å samle og analysere informasjonen som jeg bruker for å besvare oppgavens spørsmål. Jeg redegjør for bruken av dokumentanalyse og kvalitative intervjuer som mine primære kvalitative metoder for å komme fram til et svar på oppgavens problemstilling.

Siden det har vært akademisk uenighet om hvorvidt Oransjerevolusjonen bærer navnet *revolusjon* med rette, har jeg funnet det riktig å introdusere denne debatten, noe jeg gjør i kapittel 3. Oppgavens konklusjon er også relevant for å kunne ha en selvstendig mening om denne saken. Dersom konklusjonen er at Oransjerevolusjonen har brakt varige endringer er det lettere å argumentere for at det er legitimt å kalle hendelsene for en revolusjon, og vice versa.

For å forstå bakteppet for situasjonen i Ukraina må man også være klar over skillet som går mellom øst og vest i landet. Under Oransjerevolusjonen var dette skillet svært synlig. På bakgrunn av dette er en introduksjon av dette skillet relevant for denne oppgaven og for å kunne forstå Ukrainas situasjon mer generelt. Dette vil jeg komme nærmere inn på i tredje kapittel.

Fjerde kapittel introduserer situasjonen for demokratiet i Ukraina sett med et par internasjonale aktørers øyne, for deretter å gi noen definisjoner på hva et demokrati er. Til slutt definerer jeg de tre variablene jeg vil sammenligne Ukrainas tre siste presidentperioder opp i mot.

Kapittel 5, 6 og 7 er en framstilling av Ukrainas politiske regimer fra 1994 til 2012. Her blir presidentperiodene til Leonid Kutsjma (kapittel 5), Viktor Jusjtsjenko (kapittel 6) og Viktor Janukovitsj (kapittel 7) presentert og vurdert ut fra de tre definerte variablene på hvor demokratisk de styrte Ukraina.

Kapittel 8 drøfter oppgavens spørsmål om hvorvidt Oransjerevolusjonen var et bidrag til varig demokratisering av Ukraina. Her sammenlignes de tre periodene opp mot hverandre. Jeg ser på forandringer i lovverket, demonstrasjonspotensialet i folket nå kontra tidligere og drøfter

oppgavens hovedspørsmål gjennom aktiv bruk og drøfting av kildematerialet jeg har jobbet med. Er Janukovitsj-perioden mer eller mindre demokratisk enn Kutsjma-perioden var? Hva har forandret seg etter at Janukovitsj overtok presidentembetet etter Jusjtsjenko? Står det noen varige endringer tilbake etter Oransjerevolusjonen?

Kapittel 9 er oppgavens siste kapittel. Her oppsummeres de funn jeg har kommet fram til gjennom arbeidet med oppgaven. I dette kapitlet finnes oppgavens svar og konklusjon på problemstillingen om hvorvidt Oransjerevolusjonen brakte med seg varige endringer til ukrainsk politikk og samfunn.

2.1 Metode

Hvilke redskap skal man bruke for å komme fram til ny kunnskap? Hvilken framgangsmåte er mest egnet for å komme fram til en mest nøyaktig konklusjon? Med andre ord, hvilken metode passer best å bruke? Det finnes flere metoder og de to mest vanlige tilnærmingene er *kvalitative* og *kvantitative metoder*.

Denne oppgaven har kommet fram til sine funn i *hovedsak* ved hjelp av to metodeformer, hvorav begge er *kvalitative metoder*: 1) Gjennom *dokumentanalyse* av allerede eksisterende relevant litteratur i bøker, tidsskrifter, på internett - herunder også ved å se på noen (kvantitative) opinionsundersøkelser/målinger. 2) Gjennom *kvalitative dybdeintervjuer* med relevante kilder, som anses som eksperter på Ukraina og ukrainsk politikk. Bruk av dokumentanalyse og intervju som metode i vitenskapelige artikler og i forskning er utbredt. Utover dette analyserer jeg også som nevnt noen kvantitative undersøkelser. Selv om kvalitativ metode er den jeg bruker mest, er jeg dermed også innom kvantitativ metode, ved at jeg analyserer og benytter andres kvantitative opinionsundersøkelser og indekser. Ifølge John Gerring er en kombinasjon av disse metodene best og han mener det knapt finnes noen casestudier som ikke inkluderer både kvalitative og kvantitative metoder.⁵

Kvalitativ metode har en utforskende karakter og passer derfor godt til denne oppgaven hvor man på forhånd vet lite om temaet. Det finnes mye litteratur om Oransjerevolusjonen, men lite relatert til om Oransjerevolusjonen brakte med seg varige endringer. John Gerring

⁵ "Indeed, virtually all case studies produced in the social sciences today include some quantitative and qualitative components [...] The purely narrative case study, one with no numerical analysis whatsoever, may not even exist. And I am quite sure that there is no purely qualitative case study, utterly devoid of prose."
John Gerring, *Case study research – principles and practices*, Cambridge University Press, New York, 2007, s. 11

definerer en oppgave som denne for å være en ”*single outcome study*”,⁶ og bekrefter i sin bok *Case study research – principles and practices*⁷ at i slike tilfeller er det mest hensiktsmessig å benytte seg i størst mulig grad av kvalitative metoder, mens kvantitative metoder er særlig egnet til å forklare en begrenset grad av variasjon over et vidt spektrum av saker.⁸

For kvalitativ metode er dybde viktigere enn bredde og store antall informanter.⁹ Jeg har forsøkt å finne kilder med et bredt nok spekter av meninger og ulike synspunkt. Kildene skal både kunne supplere og utfordre hverandre. Hvilke kilder jeg har valgt å bruke har vært basert på skjønn og viten om deres autoritet og relevans på feltet, samt tilgjengelighet. Jeg har forsøkt å få intervjuer med noen av de ledende eksperter på Ukraina og Oransjerevolusjonen. Noen har jeg lyktes å få i stand intervju med, andre ikke. Jeg har hatt intervjuer med politiske eksperter på Ukraina fra både Norge, England, Canada/USA og Ukraina, og har dermed lyktes i å få innspill fra geografisk spredte kilder og forskjellige forskermiljø. Et intervju er også gjort før selve arbeidet med masteroppgaven startet, og det er det eneste intervjuet med noen fra dagens sittende myndigheter. Dette har gjort at også Janukovitsj-styret selv har fått komme til orde. Intervjuet er relevant for å forstå deres tankegang og for å vite hva de svarer på kritiske spørsmål. De andre intervjuobjektene i oppgaven må anses som enten nøytrale eller Janukovitsj-kritiske. Ingen fra opposisjonen er intervjuet, på tross av flere forsøk, men kunnskap om deres syn kan likevel trekkes ut fra skriftlig materiale som er tilgjengelig blant annet på internett.

Å bruke kvantitativ metode i for utstrakt grad i denne oppgaven fant jeg lite hensiktsmessig. Å produsere en egen kvantitativ spørreundersøkelse med en statistisk måling over spørsmålene jeg ønsker å finne ut av, ville ikke vært særlig hjelpelig for å få inntrykk av hvorvidt Oransjerevolusjonen brakte med seg konstante demokratiserende endringer. Det ble naturligvis også valgt bort av praktiske årsaker, da det ville kostet mye penger å få gjennomført en slik undersøkelse i Ukraina. Dessuten er det usikkert hvor mye nyttig som ville kommet ut av resultatene, samme hva de skulle vise. Faren for at det ville gjenspeile

⁶ “Formally, a single-outcome study refers to a situation in which the researchers seeks to explain a single outcome for a single case. This outcome may register a change on Y; something might have happened but, in the event, does not. That is, the outcome may be “positive” or “negative”. The actual duration of the outcome may be short (eventful) or long. A revolution (e.g. the American Revolution) and a political culture (e.g. American political culture) are both understood as outcomes, since they register distinct values for a single case. For the statistically minded, the single-outcome study may be understood as a study oriented toward explaining the point score for a single case rather than a range of values across a population of cases, or a range of values occurring within a single case.”

Gerring, *Case study research – principles and practices*, 2007, s. 187-188

⁷ Les mer om *single outcome studies* her: Gerring, *Case study research – principles and practices*, 2007, s. 187-210

⁸ Gerring, *Case study research*, 2007, s. 195

⁹ Barbara Gentikow, *Hvordan utforsker man medieerfaringer? Kvalitativ metode*, Ij-forlaget, Kristiansand, 2005, s. 36

folkets politiske holdninger og personlige skuffelser mer enn en objektiv framstilling av saken, er relativt stor.

Jeg har likevel funnet det interessant å bruke kvantitativ metode inniblant, gjennom å analysere noen relevante undersøkelser gjort av *Razumkov-senteret*¹⁰ i Kiev. Jeg har slik sett til en viss grad altså valgt å benytte meg av kvantitativ metode, men mer som et supplement til kvalitativ metode. Kombinasjonen av kvalitative og kvantitative metoder mener jeg er det mest gunstige for å kunne gi et best mulig svar på oppgavens spørsmål.¹¹ Ved å kunne vise til noenlunde samme svar både gjennom bruk av kvalitative og kvantitative metoder, er sannsynligheten større for en riktigst mulig konklusjon. Jeg har altså forsøkt å *metodetriangulere*, det vil si å bruke forskjellige innfallsvinkler, både i forhold til metodebruk og kildebruk. Jeg har etter beste evne forsøkt å finne kilder med forskjellig bakgrunn og så langt det har vært mulig å finne minst tre uavhengige belegg for de fleste påstander jeg fremmer i denne oppgaven.

Fordelene med en kvantitativ undersøkelse er at man når ut til et gjennomsnitt av befolkningen og at standardiseringen vil bidra til å redusere målefeil, samt at undersøkelsene vil gi talldata som kan oppfattes som enkle å analysere; man får klarere svar (*"70 % mener at Oransjerevolusjonen..."*). Ulempen ved denne type undersøkelser er imidlertid at standardiseringen hindrer fleksibilitet i undersøkelsene, og at man ikke får med seg nyansene i samme grad som ved kvalitative metoder.

Et kvalitativt forskningsopplegg har som styrke at man får vite mye om et avgrenset tema, og mye om akkurat det man ønsker å vite noe om. *Intervju* som metode lønner seg fordi man får med aktørenes egne begreper, synspunkter og historier på en mer detaljert måte enn bare ved å krysse av på et spørreskjema. Det kan derimot være vanskeligere for forskeren å opptre upartisk og å opprettholde distanse i kvalitative studier kontra kvantitative.¹² Dette er en fare undertegnede har forsøkt å være bevisst på. Kvalitative metoder er best for denne oppgaven, fordi det gir mest dybde og innsikt i å forstå hvorvidt Oransjerevolusjonen har medført varige endringer, og fordi formålet med oppgaven ikke først og fremst er å generalisere, da dette ikke er et *case study*, men en *single outcome study*.¹³

¹⁰ *Ukrainian Centre for Economic and Political Studies named after Olexander Razumkov* forkortes vanligvis til Razumkov-senteret. Det er et anerkjent forskningsinstitutt og tenketank, med base i Kiev. Hjemmeside: <http://www.razumkov.org.ua>, 9/4-2012

¹¹ Gerring, *Case study research*, 2007, s. 11

¹² Pål Repstad, *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag*, 4. reviderte utgave, Universitetsforlaget, Oslo, 2007, s. 39

¹³ Gerring, *Case study research*, 2007, s. 187-210

2.1.1 Dokumentanalyse

Gjennom å se på og analysere publiserte artikler, avisartikler, rapporter, bøker, undersøkelser, indekser og annet, vil dette hjelpe meg fram til en konklusjon på oppgavens spørsmål. Jeg forsøker å lese, tolke og forstå budskapet i disse publikasjonene og analysere dem. Gjennom dokumentanalyse av flere forskjellige publikasjoner er det mulig å identifisere forskjeller i syn på ting, og oppfatte ulike tanke sett omkring tema. Dette gir godt grunnlag for siden å kunne drøfte et emne, og om mulig til slutt komme fram til en egen konklusjon.

Dokumentanalyse er ifølge Trine Syvertsen ”en systematisk analyse av skrevne eller audiovisuelle beretninger som ikke er produsert eller generert av forskeren selv.”¹⁴ Jeg har samlet inn litteratur og gjennomført dokumentanalyse på publikasjoner fra både Europa, Nord-Amerika, Ukraina og Russland, for å få så bredt spekter som mulig av ulike innfallsvinkler.

I denne oppgaven har jeg som tidligere nevnt også benyttet meg av noen kvantitative undersøkelser. Videre benytter jeg meg av indekser og rangeringer gjennomført av institusjoner og organisasjoner som *Freedom House* og *Reporters Without Borders*. Disse målingene og indeksene gir ingen direkte svar på denne oppgavens problemstilling, men de er likevel relevante og til dels viktige som bakgrunnsinformasjon for å komme nærmere svar på hvorvidt Oransjerevolusjonen brakte med seg varige endringer. Derfor leses disse og undersøkes/tolkes gjennom dokumentanalyse og blir dermed en del av de forskjellige komponentene som er med på å danne bakteppet for den konklusjonen jeg til slutt kommer fram til.

2.1.2 Kvalitative intervjuer

For denne oppgaven er det gjennomført seks intervjuer.¹⁵ Fire av disse er direkte og muntlige intervjuer hvor jeg skrev ned svarene. Ett av de fire intervjuene foregikk på russisk (med myndighetenes talskvinne Olena Bondarenko), to på engelsk (Oleksij Haran og Andrij Bitsjenko) og ett på norsk (Olav Berstad). De to siste intervjuene er gjort skriftlig via e-post (på engelsk, med Taras Kuzio og Alexander J. Motyl). Bondarenko er politiker, Haran, Kuzio og Motyl er alle akademikere, samtidig som de også regnes for å være politiske analytikere og eksperter. Bitsjenko er politisk analytiker. Berstad er diplomat og tidligere norsk ambassadør i

¹⁴ Trine Syvertsen, *Mediemangfold: Styring av mediene i et globalisert marked*, IJ-forlaget, Kristiansand, 2004, s. 215

¹⁵ I tillegg har jeg gjennomført over ti dybdeintervjuer om pressefriheten i Ukraina med ledende ukrainske journalister, redaktører og medieeksperter. Dette ble gjort mens jeg var hospitant ved ambassaden i Kiev våren 2012. Inntrykkene fra disse intervjuene ligger også som et bakteppe og er med å prege mine konklusjoner vedrørende særlig pressefriheten.

Ukraina. Kuzio og Motyl er begge av ukrainsk ætt, selv om de er henholdsvis britiske og canadiske statsborgere. Bitsjenko og Haran er ukrainere, det samme er selvsagt også parlamentsmedlem Bondarenko. Berstad er norsk. Det har vært et mål å intervju eksperter fra forskjellige steder, inkludert ukrainere, men også vestlige eksperter som kan se ting utenfra.

Alle de intervjuede (unntatt Bondarenko som ble intervjuet våren 2011) har blitt stilt nøyaktig de samme spørsmålene ut fra en intervjuomal. De direkte intervjuene har åpnet for oppfølgingsspørsmål, som har gjort at alle spørsmål likevel ikke er blitt identiske. Dette er også metodisk viktig slik at ikke intervjuobjektene forstår spørsmålene ulikt.

Basisspørsmålene har uansett vært like for alle, inkludert for de to skriftlige intervjuene.

Fordelen med direkte (muntlige) intervjuer er at man får direkte kontakt med kilden. Dermed kan man se kroppsspråket til den enkelte, stille oppfølgingsspørsmål, be om utdyping og forklaring om det er noe man ikke forstår, og stille spørsmålet igjen om man føler intervjuobjektet ikke svarer på det man ønsker svar på. Ulempen er at man selv må skrive ned svarene, og da er alltid muligheten til stede for at man ikke får med seg alle nyanser i svarene og lettere kan misforstå hverandre. Skriftlige intervjuer (via e-post) er trygge i så forstand; man får ordrett det svar kilden ønsker å gi. En båndopptaker kan brukes for å få ordrett riktig det kilden sier i et muntlig intervju, og man slipper da også å skrive ned svarene for hånd. Ulempen er likevel at kilden kan oppleve det forstyrrende og ukomfortabelt og binde seg mer ved bruk av båndopptaker. For å gjøre intervjuopplevelsen mer komfortabel for mine informanter, valgte jeg bort dette og skrev selv ned svarene.

En annen fordel med skriftlige kontra muntlige intervjuer, er at intervjuobjektet får god tid til å formulere og gi et gjennomtenkt svar, men ulempen er at man ikke får den samme dialog som med muntlige intervjuer og heller ikke anledning på samme måte til å stille oppfølgingsspørsmål. Begge former fungerer likevel godt, selv om begge har både sine positive og negative sider. Grunnen til at skriftlig intervju ble valgt med Kuzio og Motyl, er at det ville blitt svært kostbart å dra over Atlanterhavet for disse intervjuene. Muntlige intervjuer ble likevel valgt når dette var praktisk gjennomførbart.

Jeg har også forsøkt å få i stand intervjuer med ledende politikere, men flere svarte aldri på henvendelsene, noen av naturlige årsaker slik som Timosjenko og Lutsenko som begge sitter fengslet. Jusjtsjenkos kontor takket nei til intervju. Dermed valgte jeg å fokusere på de skriftlige intervjuene som allerede finnes med de aktuelle ukrainske politikerne på internett.

Grunnen til at jeg har valgt kvalitative intervjuer som en metode, er at det er lite litteratur som forsøker å svare direkte på de spørsmålene jeg stiller i denne oppgaven. For å få eksperterets syn på saken, var det nødvendig med intervjuer. Det finnes mye litteratur om Oransjerevolusjonen, men den gir som nevnt tidligere lite informasjon om dagens situasjon og det denne oppgaven søker å finne svar på. Intervjuer har derfor vært sentrale i å danne seg et bredere grunnlag for en konklusjon ved at alle intervjuobjektene har stor kunnskap og tyngde på feltet. Intervjuene er med på å gi oppgaven empirisk tyngde.

Samlet danner intervjuene og de skriftlige kildene et godt grunnlag for å forklare, forstå, resonnerer, drøfte og argumentere seg fram til en konklusjon. Jeg har etter beste evne forsøkt å ha en kildekritisk tilnærming og behandle all informasjon på en objektiv måte. Jeg har stilt både intervjuobjekter og meg selv kritiske spørsmål og forsøkt å forstå hvorfor det som skrives eller sies blir lagt fram på den måten det gjør. For eksempel om personlige årsaker kan medvirke til hvordan den enkelte informant og skribent ordlegger seg? Jeg har selv ingen personlig interesse av at oppgaven skal konkludere i en bestemt retning, og har under arbeidet hatt en nysgjerrig og åpen tilnærming til hva dens konklusjon skulle bli.

Jeg har gjennomført to studieturer til Ukraina i løpet av perioden jeg har arbeidet med masteroppgaven, første i august 2011 og siste i januar 2012. I tillegg har jeg også dratt nytte av intervjuer jeg gjorde og annen informasjon jeg tilegnet meg som praktikant og hospitant ved den norske ambassaden i Kiev, henholdsvis første halvår 2010 og første halvår 2011.

2.1.3 Komparativ analyse

I denne oppgaven gjør jeg en komparativ analyse av Kutsjma-, Jusjtsjenko- og Janukovitsj-perioden, for til slutt å konkludere med hvilken periode som var mest demokratisk. Ut av dette kan man slutte om Janukovitsj-perioden er mer eller mindre demokratisk enn Kutsjma-perioden. Dette er igjen relevant i arbeidet med å finne svar på om Oransjerevolusjonen brakte med seg demokratiske endringer av mer varig karakter til Ukraina.

*”Komparativ metode vil si å sammenlikne ulike utviklingsforløp, ulike sosiale systemer eller ulike bedrifter opp mot hverandre og lete etter likhetene og ulikhetene mellom dem.”*¹⁶ I en komparativ analyse må det som skal sammenlignes i utgangspunktet være sammenlignbart.¹⁷ Tre forskjellige presidenters styring av landet må kunne sies å være det; en presidentperiode

¹⁶ Knut Kjeldstadli, *Nytten av å sammenlikne*, i Tidsskrift for samfunnsforskning, nr 29, s. 435-447, Universitetsforlaget, Oslo, 1988, s. 437

¹⁷ Kjeldstadli, *Nytten av å sammenlikne*, 1988, s. 440

må kunne sammenlignes opp mot en annen presidentperiode. Dessuten må man definere langs hvilke variabler man velger å sammenligne hos de ulike aktørene. Oppgaven sammenligner de tre presidentperiodene opp mot variablene 1) *frie valg*, 2) *presse-, ytrings- og forsamlingsfrihet* og 3) *korruptjon, lovløshet og domstolenes uavhengighet*. Jeg kommer tilbake til behandlingen av dette senere i oppgaven.

3.0 Var Oransjerevolusjonen en virkelig revolusjon?

Foran presidentvalget i 2004 viste meningsmålingene at Viktor Jusjtsjenko lå an til å vinne med god margin, og valgdagsmålingene viste at Jusjtsjenko hadde vunnet med opp til 9 %. Likevel viste de offisielle valgresultatene at Janukovitsj hadde vunnet med 3 %.¹⁸ Jusjtsjenko sine tilhengere tok da til gatene for å protestere mot det de mente var valgfusk. Utover november og desember 2004 samlet hundretusener av demonstranter seg på Uavhengighetsplassen i Kiev, *Maidan Nezalezjnosti*, iført oransje klær og flagg. Fargen oransje ble valgt fordi Jusjtsjenko sitt parti, *Nasja Ukraina* (Vårt Ukraina) hadde en oransjefarget logo. Ikke bare i Kiev, men i store deler Ukraina ble det gjennomført demonstrasjoner. Til slutt, den 3. desember valgte Ukrainas høyesterett å annullere valgresultatet og utskrive omvalg av andre valgømgang av presidentvalget. 26. desember 2004 ble valget gjennomført, og Jusjtsjenko vant dette med 52 % av stemmene, mot Janukovitsj sine 44,2 %.¹⁹ De store demonstrasjonene som førte til omvalget hvor Viktor Jusjtsjenko til slutt ble president har fått navnet *Oransjerevolusjonen*.

Det kan diskuteres hvorvidt Oransjerevolusjonen var en virkelig revolusjon, eller om det bare var en folkelig oppstand som førte til et regimeskifte. Både venner og fiender av hendelsene i 2004 kalte det hele for revolusjon. Begge sider hadde interesse av å klassifisere dette som revolusjonært. De ”revolusjonære” ønsket å understreke bruddet med fortiden og å betone at dette innebar en fundamental forandring, samt å viktiggjøre og ære deres egen oppnåelse. De ”anti-revolusjonære” stemplet også det hele som revolusjon, med den betydning at noen med ulovlige midler hadde stjålet makten.²⁰ Blant akademikere har det likevel vært delte meninger om hvorvidt Oransjerevolusjonen fortjener å bli kalt en revolusjon, som vi skal se på lenger

¹⁸ Andrew Wilson, *Ukraine's Orange Revolution*, Yale University Press, New Haven and London, 2005, s. 114

¹⁹ Wilson, *Ukraine's Orange Revolution*, 2005, s. 153

²⁰ Michael McFaul, i: Edited by Åslund, Anders and McFaul, Michael: *Revolution in Orange, The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D. C., 2006, s. 190

nede.

3.1 Revolusjonsdefinisjoner

Kan Oransjerevolusjonen med rette kalles revolusjon? Hva er en "ekte" revolusjon? Her kommer noen definisjoner.

Den amerikanske professoren Jeff Goodwin gir en vid og en smal definisjon på hva en politisk revolusjon er. I den vide definisjonen sier han at en *"politisk revolusjon er alle tilfeller hvor en stat eller et politisk regime blir kastet og hvor forvandlingen skjer i form av et folkelig opprør på en irregulær, ikke-konstitusjonell og/eller voldelig måte."* Den smalere definisjonen til Goodwin sier at *"en revolusjon ikke bare innebærer massemobilisering og regimeskifte, men også mer eller mindre raske og grunnleggende sosiale, økonomiske og/eller kulturelle endringer, enten under eller rett etter kampen for statsmakten."*²¹

Professor og ekspert på revolusjoner, Jack Goldstone, definerer en politisk revolusjon som *"et forsøk på å omforme de politiske institusjonene og samtidig omforme begrunnelsene for politisk autoritet i samfunnet, ledsaget av formelle eller ikke-formelle massemobiliseringer, samt ikke-konstitusjonelle handlinger som undergraver myndighetene."*²²

Professor Øyvind Østerud mener at *"det som kjennetegner en revolusjon, er omfattende folkelig mobilisering og et radikalt nytt regime med støtte i andre sosiale klasser enn det gamle."*²³

3.2 Kalt revolusjon med rette?

Hvis denne oppgaven konkluderer med at Oransjerevolusjonen har brakt med seg varige endringer, må man også kunne konkludere med at Oransjerevolusjonen bærer navnet sitt med rette. Hvis ikke burde hendelsene kanskje blitt kalt noe annet enn Oransjerevolusjonen? Å skrive en hel oppgave om Oransjerevolusjonen uten å nevne uenigheten om hvorvidt hendelsene i 2004 virkelig var en ekte revolusjon, har jeg vurdert til ikke å være naturlig.

²¹ Jeff Goodwin, *No Other Way Out: States and Revolutionary Movements, 1945-1991*, Cambridge University Press, New York, 2001, s. 9

²² Jack Goldstone, *Towards a Fourth Generation of Revolutionary Theory*, i: *Annual Review of Political Science*, vol. 4, juni 2001, s. 139-187, Annual Reviews, California, 2001

²³ Øyvind Østerud, *Statsvitenskap, Innføring i politisk analyse*, 3. utg., Universitetsforlaget, Oslo, 2002, s. 125

Nedenfor vil jeg se på hva forskjellige akademikere mener om denne saken. Denne akademiske diskusjonen om hvorvidt Oransjerevolusjonen var en ekte revolusjon eller ei er nyttig og relevant å ha med i oppgaven fordi den kaster lys både over Oransjerevolusjonens årsak, betydning og ettertidens resultater.

Av kjente revolusjoner kan nevnes den franske revolusjonen i 1789 og den russiske revolusjonen i 1917. På mange måter ligner ikke Oransjerevolusjonen disse. Først av alt fordi massene som samlet seg på Maidan Nezalezjnosti i Kiev i 2004 ikke ønsket å forandre det eksisterende politiske systemet i Ukraina, slik de revolusjonære i Frankrike og Russland ønsket. De ville ikke forandre eller destruere de eksisterende politiske institusjonene eller bytte ut Ukrainas demokratiske system med et annet styresett. Det ukrainerne i 2004 tvert i mot ønsket, var at politikerne skulle etterleve det demokratiske systemet Ukraina hadde, at de skulle følge reglene og lovene slik de formelt stod nedskrevet i lovverket, og at de demokratiske institusjonene skulle fungere på redelig vis og uten korrupsjon. De ønsket et demokrati som fungerte slik konstitusjonen beskrev det, og ikke slik de protesterende i praksis følte det fungerte i Ukraina.²⁴

En utilsiktet konsekvens av protestene ble likevel at Ukraina gikk fra å ha et president-parlamentaristisk, eller semi-presidentialistisk system, til at de fikk et parlament-presidentialistisk system. Altså ble det politiske systemet noe forandret gjennom Oransjerevolusjonen, ved at parlamentet fikk mer makt på bekostning av presidenten. Dette var likevel ikke noe krav fra de protesterende, men kom til ved et kompromiss mellom Kutsjma, Janukovitsj og Jusjtsjenko. Dette var et situasjonsbetinget krav fra det sittende regimet, som ønsket mer makt til parlamentet og mindre til presidenten, fordi de regnet med at Jusjtsjenko ville vinne presidentvalget hvis det ble gjennomført på ærlig vis. I parlamentet hadde det sittende regimet fremdeles flertall.²⁵ Uten at intensjonene og motivene fra Kutsjma-regimet var spesielt gode, var dette likevel en forandring i en mer demokratisk retning, hvor folket - gjennom parlamentet - fikk mer makt.

I motsetning til mange andre revolusjoner, kjempet ukrainerne ikke for en fundamental omfordeling av landets eiendom eller forandring av den økonomiske politikken. De ønsket en fortsettelse av det kapitalistiske systemet, bare en form for kapitalisme som var mindre

²⁴ McFaul, *Revolution in Orange*, 2006, s. 191

²⁵ Ihor Protsyk, *Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine*, *Problems of Post-Communism*, vol. 52, no. 5, September/October 2005, s. 23-31, M.E. Sharpe Inc., 2005, s. 30

korrupt og mer effektiv.²⁶ Det var heller ikke entydig slik at det gamle regimets tilhengere var fra én samfunnsklasse, mens Oransjerevolusjonens tilhengere var fra en annen, slik Østerud mener kjennetegner en revolusjon.²⁷ Likevel er ikke dette helt enkelt å slå fast, da det kan se ut som at det til en viss grad var slik at ”milliardærene” stod i mot ”millionærene” (oligarkene mot middelklassen). Oligarkene støttet Janukovitsj, mens middelklassen ofte støttet de oransje kreftene.

Under Oransjerevolusjonen ble det ikke brukt vold, ei heller prøvde man å provosere fram voldelige sammenstøt for å velte det gamle regimet. Vold har vært ganske vanlig ved revolusjoner, og noen teoretikere, som Chalmers Johnson, mener at en ikke-voldelig revolusjon ikke kan regnes for en ekte revolusjon. Chalmers Johnson mener at ”ikke-voldelig revolusjon” er et direkte selvmotsigende uttrykk.²⁸ På den andre siden er det flere som har hevdet at det ikke var langt unna at det kom til voldelige sammenstøt, men at sikkerhetstjenesten SBU (tidligere KGB) og særlig militæret forhindret dette.²⁹

Ukrainas Oransjerevolusjon førte ikke til politiske, økonomiske eller sosiale forandringer på nivå med den franske eller russiske revolusjonen, hvor hele samfunnssystemene ble totalt forandret. Samlet sett blir det vanskelig å kalle Oransjerevolusjonen for en revolusjon på nivå med disse. Samtidig er det også vanskelig å klassifisere Oransjerevolusjonen som en vanlig maktovertakelse eller et vanlig regimeskifte. På et tidspunkt hadde Ukraina to regimer eller grupper som begge hevdet å ha rettmessig krav på makten i landet. Kutsjma-regimet hadde i november 2004 erklært Janukovitsj for valgets vinner, mens Jusjtsjenko da valgte å erklære seg selv som valgets egentlige vinner og holdt også en innsettingsseremoni i parlamentet. Å ha to grupper som begge hevder suveren autoritet over samme territorium regnes ifølge Michael McFaul som en av de klassiske definisjonene på en revolusjonær situasjon.³⁰

Den nå avdøde professoren i statsvitenskap ved Universitetet i Columbia, Charles Tilly, definerer et revolusjonært utfall som ”*the displacement of one set of power holders by another.*”³¹ Ikke alle revolusjonære situasjoner fører til et revolusjonært utfall, da det ikke alltid lykkes for de protesterende å velte det sittende regimet. I Oransjerevolusjonens tilfelle førte demonstrasjonene til at man erstattet en maktholder med en annen, og dermed fikk man ifølge Tillys definisjon et revolusjonært utfall. Dette skjedde også ved hjelp av en

²⁶ McFaul, *Revolution in Orange*, 2006, s. 191

²⁷ Østerud, *Statsvitenskap*, 2002, s. 125

²⁸ Chalmers Johnson, *Revolutionary Change*, Stanford University Press, California, 1982, s. 7

²⁹ Wilson, *Ukraine's Orange Revolution*, 2005, s. 136-137

³⁰ McFaul, *Revolution in Orange*, 2006, s. 192

³¹ Charles Tilly, *From Mobilization to Revolution*, Longman Higher Education, New York, 1978, s. 192

massemobilisering av demonstrerende mennesker, noe som også er en nøkkelattributt ved en revolusjon.³²

Andrew Wilson argumenterer i sin bok *Ukraines' Orange Revolution* fra 2005 at det var en revolusjon. Samtidig heller han mot det synet at det ikke mest var en kamp mellom klasser, men en politisk revolusjon som gikk på tvers av sosiale skiller:

The cross-class support that some bizarrely see as suspicious is exactly what regime change needs. Students wanted a change in political culture, the poor wanted a change in political culture, and small and medium-sized businesses wanted a change in political culture. As Anders Åslund put it after visiting Kiev at the time, 'the demonstration didn't seem to have any class identity at all. Hardly any names of businesses, parties, or organizations were to be seen. No one talked about social or economic issues. This was pure politics.' The regime was split, so powerful governing interests wanted a change in political culture too. The key sentiment was 'kick the bastards out', and that is what revolutions are all about.³³

Yuri Matsievski mener at Oransjerevolusjonen ikke var noen revolusjon, men en vidtrekkende politisk protest, planlagt av opposisjonens ledere og støttet av et stort antall ukrainere.³⁴

Matsievski peker videre på at det var Høyesterett og ikke menneskene på

Uavhengighetsplassen som annullerte resultatene fra andre valgongang. Samtalene mellom sittende president og presidentkandidatene som førte til skiftet fra presidentialisme til parlamentarisme kom som et resultat av politisk kriseløsning - et kompromiss - og ikke som et resultat av tvungen maktfjerning. Til slutt mener Matsievski å kunne peke på at det nye styret etter Kutsjma ikke lyktes med å forandre de fundamentale spillereglene, som bestemmer prinsippene om hvordan man skal styre utøvelsen av makt.³⁵ Matsievski mener altså at det er vanskelig å definere Oransjerevolusjonen som en revolusjon, da den ikke forandret spillereglene. De "revolusjonære" oransjelederne fortsatte å styre landet på tilnærmet samme måte som Kutsjma hadde gjort. Dessuten kom det gamle regimet delvis til makten igjen i 2006, da de oransje kreftene ikke kom til enighet om en regjeringsplattform og Janukovitsj ble statsminister.

Det er riktig at det faktisk var Høyesterett som annullerte valgresultatet, men dette ville nok aldri blitt gjort om det ikke var for alle menneskene på uavhengighetsplassen Maidan.

Sannsynligvis lå demonstrasjonene som en nødvendig betingelse bak de forandringene som fant sted og som førte til omvalget hvor Jusjtsjenko vant. Det blir derfor for enkelt av Matsievski å avfeie Oransjerevolusjonen som en revolusjon, fordi det var Høyesterett som

³² McFaul, *Revolution in Orange*, 2006, s. 192

³³ Wilson, *Ukraine's Orange Revolution*, 2005, s. 199

³⁴ Yuri Matsievski, *Change, Transition, or Cycle: The Dynamics of Ukraine's Political Regime in 2004-2010*, i: *Russian Politics and Law*, vol. 49, no. 5, September-Oktober 2011, s. 8-33, M.E. Sharpe, Inc, New York, 2011, s. 13

³⁵ Matsievski, *Change, Transition, or Cycle*, 2011, s. 14

gjorde det faktiske vedtaket som førte til omvalget. Utover det er det selvsagt relevant å se på hvorvidt Oransjerevolusjonen forandret spillereglene for styringen av landet. Matsievski hevder Oransjerevolusjonen førte til få forandringer og dermed ikke var noen ekte revolusjon.

3.2.1 Klasseskille kontra skille mellom øst og vest

Det var øyeblikk under Oransjerevolusjonen hvor det var trusler fra begge parter i konflikten om å ta i bruk ikke-konstitusjonelle virkemidler, noe som også er vanlig i en revolusjonær situasjon. Ifølge Michael McFaul var folkene som tok til gatene og demonstrerte i ukevis ” *new classes pushing up against antiquated political institutions.*”³⁶ McFaul skriver også: ”*In Ukraine, recent economic growth and an expanding middle class were causes of the Orange Revolution [...] however; the real class drama in that breakthrough was the clash between billionaires and millionaires.*”³⁷ Man kan ikke automatisk gå god for McFaul’s påstander hvis dette betyr at han argumenterer for at den viktigste årsaken til revolusjonen var fordi det oppstod en klassekamp. Grunnen til at dette kan være vanskelig er at nesten halvparten av ukrainerne støttet Janukovitsj og disse var ikke av samme klasse som Janukovitsj eller makteliten, heller ikke av samme klasse som Jusjtsjenko og Timosjenko. Folk flest av Janukovitsj sine tilhengere var altså ikke en del av makteliten, men av samme klasse som de fleste av de oransje demonstrantene, det vil si vanlige ukrainske arbeidere. Det er derfor kanskje mer korrekt å si at dette var den mer demokratiske og pro-vestlige delen av folket som stod opp i mot korrupte politikere, som de mente drev landet i feil retning. At mange intellektuelle og middelklassen støttet Jusjtsjenko, betyr ikke at også arbeiderklassefolk støttet opp om demonstrasjonene.

Dette var på mange måter mer et folk skilt geografisk sett - øst mot vest - enn et folk skilt i to av klassemessige årsaker. Dette betyr likevel ikke at McFaul i tillegg kan ha et poeng i at nye klasser stod opp i mot gamle; at millionærene og middelklassen stod opp i mot milliardærene/oligarkene. Dette stemmer nok også, og dermed var ikke Oransjerevolusjonen bare en kamp mellom øst og vest, men også delvis mellom oligarkene og millionærene. Likevel var den jevne, fattige ukrainer sin stemme ved valget sannsynligvis relativt jevnt fordelt mellom kandidatene, men adskilt mellom hvor de bodde geografisk.

³⁶ McFaul, *Revolution in Orange*, 2006, s. 192

³⁷ McFaul, *Revolution in Orange*, 2006, s. 186

Skillet mellom øst og vest merkbart ved stemmegivningen, og viser sånn sett at landet er delt nesten i to ved valg. Konflikten er først og fremst identitetsmessig, med andre ord er det uenighet mellom dem som er mer russiskvennlige i øst og dem som er mer vestligvennlige og nasjonalistiske i vest. Når det kom til stykket gjenspeilte denne uenigheten seg ved stemmegivningen, så selv om kanskje oligarkene prøvde å få folk til å stemme Janukovitsj og middelklassen prøvde å få folk til å stemme Jusjtsjenko, så endte det opp med at langt de fleste stemte slik de uansett pleide å gjøre, nemlig i øst for russiskvennlige kandidater og i vest for vestligvennlige og mer ukrainsknasjonalistiske politikere.



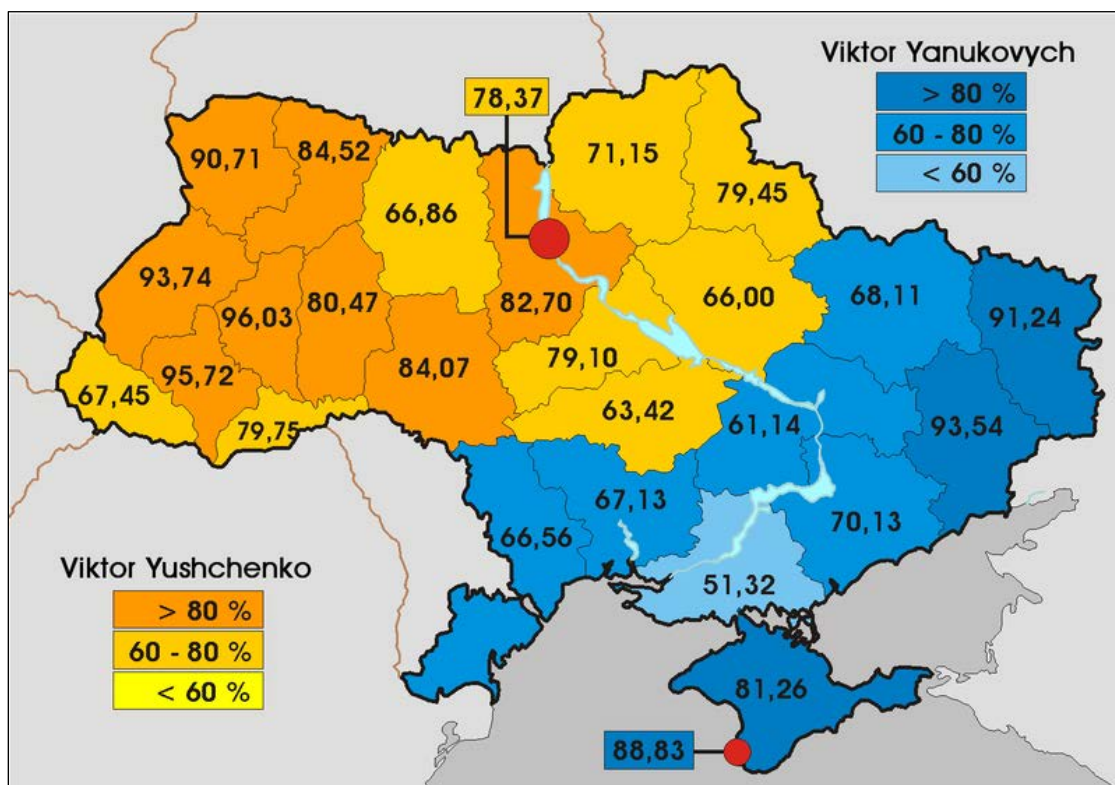
Kartet viser Ukrainas fylkesinndeling og hvordan landet var delt i to mellom øst og vest i stemmegivningen ved presidentvalget i 2004.

Skillet mellom øst og vest er ikke en ubetydelig konflikt i Ukraina, og kunnskap om dette skillet er nødvendig for å forstå ukrainsk politikk, og fortjener således en introduksjon. Når man snakker om øst-vest skillet i Ukraina, er det likevel viktig å understreke at dette i første rekke gjelder *oblast'ene* (fylkene) ytterst på begge kanter av landet. I sentrum og nord av Ukraina er det mange fylker som er mer "nøytrale" og påvirket av både ukrainsk og russisk kultur og språk. I for eksempel Kiev snakker over halvparten russisk, men har tradisjonelt sympatisert med de i vest når det gjelder politikk. Under Oransjerevolusjonen i 2004, som står som en god pekepinn på forholdet øst-vest, delte landet seg i to på hvem flertallet støttet. I Kiev støttet 78 % Jusjtsjenko. Geografisk sett gikk flertallet i Ukraina for Jusjtsjenko, som også vant sammenlagt, men i de østlige fylker er befolkningstallet høyere. De sentralt beliggende fylkene Sumy, Poltava, Kirovograd og Vinnitsja markerte grensen. Disse fylkene støttet Jusjtsjenko, men alle fylker øst for dem støttet Janukovitsj. Det vil si at 16 fylker støttet

Jusjtsjenko og 9 fylker støttet Janukovitsj. I de 16 Jusjtsjenko-fylkene (pluss Kiev by) var befolkningstallet i 2004 til sammen ca 24, 5 millioner, mens i de 9 Janukovitsj-fylkene (pluss Sevastopol by) bodde det til sammen ca 22, 2 millioner mennesker.

Kherson i sør var et nesten-unntak for den rene todelingen av landet. Fylket ligger rett nord for Krim-halvøya, og her stemte bare 51,3 % for Janukovitsj. Alle andre fylker på begge sider hadde minst 61 %, og oftest over 70-80-90 % flertall den ene eller andre veien, dog hadde Jusjtsjenko generelt et klarere flertall i sine fylker enn Janukovitsj hadde i sine, mange med over 80 % støtte til Jusjtsjenko.³⁸ Til sammen fikk Jusjtsjenko 52 % av stemmene (15, 116 millioner stemmer), mens Janukovitsj fikk 44 % (12, 848 millioner stemmer).³⁹

Oransjerevolusjonen eksemplifiserer den politiske kløften mellom øst og vest, men viser også at det er på de ytterste geografiske fløyene folk er mest uenige. I midten av landet var det mer delt stemmegivning, noe som antageligvis skyldes en mer blandet befolkning uten den samme historiske bevissthet og samme sterke følelsesmessige forbindelser verken den ene eller andre veien.



Figuren⁴⁰ viser valgresultatene fra 26. desember 2004 og viser hvor mange prosent i de forskjellige fylkene som støttet henholdsvis Jusjtsjenko (i de oransjefargede fylkene) og Janukovitsj (i de blåfargede fylkene). Figuren viser at stemmegivningen var delt geografisk mellom øst og vest.

³⁸ <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011>, По регіонах України, 3/4 -2012

³⁹ <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011>, По Україні, 3/4-2012

⁴⁰ Laget av Sven Teschke: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ukraine_einfach_Wahlen_3WG_english.png#file, 10/4-2012

Folket i Vest-Ukraina (også kalt Galicia, eller Halytsjina på ukrainsk) er ukrainskpatriotiske og er vestligvendte i sin politiske holdning, ikke nødvendigvis av kjærlighet til Europa og Vesten, men like gjerne av frykt, mistro og dårlig forhold til Russland. Under Galicia finner vi strengt tatt de tre oblast'ene Lviv, Ternopil og Ivano-Frankivsk, men mer vidt definert inkluderer det også Volhynia og Rivne. Området ligger helt vest i Ukraina, og de tre førstnevnte oblast'ene var tidligere en del av det Habsburgske riket. Området var den østlige provinsen i Galicia, hvor Krakow var provinshovedstad (Lviv var regionshovedsete for den østlige delen av Galicia). Øst-Galicja ble etter første verdenskrig innlemmet i Polen, og etter andre verdenskrig i Sovjetunionen. Fra 1991 har området vært en del av Ukraina. Under Oransjerevolusjonen stemte 94 % i Lviv, 96 % i Ternopil og 96 % i Ivano-Frankivsk for pro-ukrainske og pro-vestlige Viktor Jusjtsjenko som president.⁴¹

Donbass ligger helt øst i Ukraina og består av oblast'ene Donetsk og Luhansk (pluss at også Dnipropetrovsk regnes med her, selv om det kan diskuteres). I de tre galiciske fylkene bor det til sammen rundt fem millioner mennesker, men i det industribaserte Donbass og Dnipropetrovsk bor det rundt 10,5 millioner. Donbass var et demografisk, økonomisk og politisk tyngdepunkt i Sovjetunionen, og er det også i dagens Ukraina. Mange toppledere i Sovjetunionen kom fra Donbass og særlig Dnipropetrovsk, blant dem var Leonid Brezjnev.⁴² Donbass er sterkt russifisert, og 38 % av befolkningen i Donetsk var i 2001 russere, 42 % i Luhansk. 34 % av ukrainerne i Donbass oppgav i 1979 russisk som morsmål,⁴³ mens i 2001 erklærte 69 %⁴⁴ av hele befolkningen i Luhansk seg som russisktalende og i Donetsk 75 %.⁴⁵

Det er historiske og kulturelle forhold som ligger bak motsetningen mellom øst og vest i Ukraina, og altså særlig mellom Galicia og Donbass. Utover 1970- og 80-tallet ble disse forsterket. I vest ble folk mer og mer ukrainskspråklige, mens i Donbass skjedde det motsatte; flere og flere gikk over til å snakke russisk. Etter selvstendigheten har det vært grupper som har prøvd å gjøre Donbass til en fri økonomisk sone eller egen autonom republikk innenfor et føderalt Ukraina. En av gruppenes navn var "*Foreningen for beskyttelse av den russisktalende befolkning i Donbass*". De krevde at Donbass skulle få ha sine egne lovgivende institusjoner og væpnede grupper, og retten til å bruke russisk som det lokale statspråket.⁴⁶ Det er flere

⁴¹ <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e,3/4-2012>

⁴² Pål Kolstø, *Nasjonsbygging: Russland og de nye statene i øst*, Universitetsforlaget, Oslo, 1999, s. 244

⁴³ Taras Kuzio og Andrew Wilson, *Ukraine: Perestroika to independence*, St. Martin's Press, New York, 1994, s. 197

⁴⁴ <http://www.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/language/Luhansk,22/11-2011>

⁴⁵ <http://www.ukrcensus.gov.ua/eng/results/general/language/Donetsk,22/11-2011>

⁴⁶ Kuzio/Wilson, *Ukraine: Perestroika to independence*, 1994, s. 197

grupper som har kjempet for lignende. Under Oransjerevolusjonen i 2004 stemte 91 % i Luhansk og 93,5 % i Donetsk på den pro-russiske Janukovitsj som president. I Dnipropetrovsk støttet ”bare” 61 %⁴⁷ Janukovitsj.

Stemmegivningen i Ukraina bekrefter at det går et geografisk skille noenlunde midt i landet. Vel å merke er det et poeng at middelklassen stod opp i mot oligarkene, men på begge sider var flesteparten av velgerne vanlige, relativt fattige ukrainere.

Det var likevel ikke sånn at vest- eller sentralukrainerne som deltok i demonstrasjonene under Oransjerevolusjonen gjorde det for å markere avstand til de russisktalende østukrainerne eller for å kreve en mer ukrainsknasjonalistisk politikk. Selv om Oransjerevolusjonen tydelig fikk fram hvor de politiske skillelinjene i Ukraina går og hvem som ønsket tilnærming til Vesten og hvem til Russland, gikk de oransje demonstrantene først og fremst til gatene for å kjempe mot korrupsjon, udemokratiske tendenser, valgjuks og økonomisk kriminalitet. De protesterte altså ikke i mot de russisktalende østukrainerne, men gav uttrykk for sitt ønske om en multinasjonal borgerstat, et moderne og framtidsrettet land med et funksjonelt demokrati og et land med en transparent økonomisk politikk.⁴⁸ Folket var lei og ville ha rettferdighet og Maidan ble en gylden mulighet til å gi uttrykk for frustrasjonen og maktesløsheten som hersket.

3.2.2 Thermidore-reaksjon?

Det er ikke bare Oransjerevolusjonen som i ettertid har måttet leve med en debatt om hvorvidt det var en virkelig revolusjon. Burde den russiske revolusjon i stedet fått betegnelsen statskupp? Var den franske revolusjon en virkelig revolusjon, siden det kan hevdes at kontinuiteten er viktigere enn bruddet i Frankrike før og etter revolusjonen?⁴⁹ Dessuten har fortidens revolusjoner sjelden eller aldri virkeliggjort sine mest sentrale mål, ifølge Øyvind Østerud. Han mener revolusjonene har vært ”*utgangspunkt for nye statsbærende eliter, med behov for å konsolidere en utsatt maktposisjon.*”⁵⁰ Revolusjoner ebber ut og sjelden blir resultatet slik de revolusjonære folkemassene ønsket seg, mener Østerud.

Professor i statsvitenskap ved Mohyla-akademiet i Kiev, Oleksij Haran, peker på *Thermidore-reaksjonen*. Thermidore betyr i dette tilfellet fasen i noen revolusjoner hvor den politiske

⁴⁷ <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0011e,3/4-2012>

⁴⁸ Serhiy Yekelchuk, *Ukraine: Birth of a Modern Nation*, Oxford University Press, New York, 2007, s. 227-228

⁴⁹ Østerud, *Statsvitenskap*, 2002, s. 128

⁵⁰ Østerud, *Statsvitenskap*, 2002, s. 136

pendelen svinger tilbake mot en førrevolusjonær tilstand, og at det originale revolusjonære lederskapet mister makten. Haran mener at Ukraina gjennomgår en slik periode nå, hvor de ”revolusjonære” har mistet makten og hvor Ukraina er inne i en negativ trend demokratisk sett. Likevel mener han at landet ikke er det samme som før og at Oransjerevolusjonen har gjort Ukraina annerledes, og at pendelen igjen vil snu⁵¹. Han mener noen resultater står igjen og at Oransjerevolusjonen var en revolusjon.

Det kan diskuteres om Oransjerevolusjonen var en ”ekte” revolusjon, eller delvis kan karakteriseres som en revolusjon, eller som et folkelig opprør, eller bare som et litt uvanlig regimeskifte. Sannsynligvis var hendelsene i Kiev i 2004 revolusjonære, i alle fall sett opp i mot de fleste av definisjonene gjengitt i kapittel 3.1. Spørsmålet er likevel om det nye styret i ettertid levde opp til demonstrantenes håp og slik sett brakte videre revolusjonen, eller om det hele ebbet ut som et vanlig regimeskifte, uten at det politiske systemet i Ukraina i nevneverdig grad forandret seg. Det skal jeg i denne oppgaven se videre på; om noen av Oransjerevolusjonens virkninger lever videre i dag, eller om det hele var et kort vindpust som i dag ikke har noen gjenværende positive effekter.

4.0 Demokratiet i Ukraina

Ukrainas grunnlov er bygget på demokratiske prinsipper, og makten er fordelt mellom en utøvende, dømmende og en lovgivende makt. Likevel har landets myndigheter siden løsrivelsen fra Sovjetunionen i 1991 opp gjennom årene blitt kritiserte for ikke å styres i tilstrekkelig grad etter demokratiske prinsipper. Freedom House⁵² kategoriserte Ukraina som ”Partly Free” fra landets uavhengighet i 1991 og fram til Jusjtsjenko ble president i rapporten *Freedom of the World*, som vurderer demokratisituasjonen i alle verdens land.⁵³ De fem årene under Jusjtsjenko omtalte Freedom House landet som ”Free”.⁵⁴ Ukraina ble igjen definert som ”Partly Free” etter Janukovitsj sitt første år som president og ligger der fremdeles i rapporten

⁵¹ Oleksij Haran i intervju med undertegnede ved Mohyla-akademiet i Kiev 19/1-2012

⁵² Freedom House er en ikke-statlig organisasjon (NGO) og forskningsinstitutt/tenketank basert i USA som forsker på og arbeider for demokrati, frihet og menneskerettigheter. Blant annet utgir de årlige indekser og rapporter, som for eksempel *Freedom of the World* og *Freedom of the Press*.

⁵³ Denne rapporten er fra 2004, men rapportene for de andre årene er tilgjengelig på samme side:
<http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2004/ukraine,11/4-2012>

⁵⁴ Når Freedom House gir disse karakterene på et lands frihet, opererer de med tre kategorier: ”Free”, ”Partly Free” og ”Not Free”. Hva et land kategoriseres som baseres på hvilken score man får på henholdsvis ”Political Rights” (PR) og ”Civil Liberties” (CL), hvor 1 er den beste scoren og 7 den dårligste. Deretter adderer man de to karakterene og deler på to. Om den samlede karakteren (STATUS) da er under 2,5 anses et land for å være fritt, om den er mellom 3 og 5 er landet delvis fritt, om den er mellom 5,5 og 7 regnes landet for ikke å være fritt. Her er sjekklisten Freedom House baserer sine vurderinger ut ifra:
http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=351&ana_page=374&year=2011,01/11-2011

utgitt i 2012, med enda dårligere score enn i 2011 (rapportene reflekterer hendelsene fra året før; altså forteller rapporten fra 2012 om situasjonen i 2011).⁵⁵

Freedom House forklarte Ukrainas nedgradering (i 2011) for sivile rettigheter fra 2 til 3 (1 er den beste scoren og 7 den dårligste), og landets generelle status fra *fritt* i årene 2006-2010 til *delvis fritt* i 2011 under Viktor Janukovitsj, med at situasjonen for pressefriheten var forverret, at sikkerhetstjenesten SBU presset universiteter til å holde studenter borte fra deltagelse i demonstrasjoner, myndighetenes fiendtlighet ovenfor opposisjonens sammenkomster og også mot utenlandske NGO-er. Videre pekte den på en økning i presidentens innflytelse over rettssystemet.⁵⁶

I 2012 falt Ukraina enda lenger ned. Fra å ha 3 poeng på politiske rettigheter (PR) helt siden 2006, fikk Ukraina i 2012 4 poeng. Sivile rettigheter (CL) forble liggende på 3 poeng. Til sammen fikk dermed Ukraina 3,5 poeng, fra å ha hatt 3 poeng samlet sett i 2011. Dermed forble Ukraina liggende i *delvis fritt*-kategorien, men pendelen beveger seg i feil retning. Til sammenligning hadde Russland i 2012 6 poeng på politiske rettigheter og 5 poeng på sivile rettigheter, og dermed til sammen 5,5 poeng. Russland er derfor mindre demokratisk enn Ukraina og kategoriseres av Freedom House som *ikke fritt*.

Tabellen gir en oversikt over hvordan Freedom House i rapporten *Freedom of the World* har kategorisert Ukraina fra 1992-2012:⁵⁷

FREEDOM HOUSE. INDEKS FOR UKRAINA 1991-2011			
ÅRSTALL	PR	CL	STATUS
1992	3	3	PARTLY FREE
1993	3	3	PARTLY FREE
1994	4	4	PARTLY FREE
1995	3	4	PARTLY FREE
1996	3	4	PARTLY FREE
1997	3	4	PARTLY FREE
1998	3	4	PARTLY FREE
1999	3	4	PARTLY FREE
2000	3	4	PARTLY FREE
2001	4	4	PARTLY FREE
2002	4	4	PARTLY FREE
2003	4	4	PARTLY FREE
2004	4	4	PARTLY FREE
2005	4	3	PARTLY FREE

⁵⁵ <http://www.freedomhouse.org/country/ukraine>, alle rapporter er tilgjengelige fra denne siden, 11/4-2012.

⁵⁶ <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&country=8156&year=2011,01/11-2011>

⁵⁷ <http://www.freedomhouse.org/images/File/fiw/historical/FIWAllScoresCountries1973-2011.xls,1/11-2011>

2006	3	2	FREE
2007	3	2	FREE
2008	3	2	FREE
2009	3	2	FREE
2010	3	2	FREE
2011	3	3	PARTLY FREE
2012	4	3	PARTLY FREE

Democracy Index er en annen indeks som måler demokratiets stilling i diverse land. Den er utarbeidet av *Economist Intelligence Unit*⁵⁸ og måler demokratiets tilstand for 167 land. Indeksen opererer med fire kategorier for et lands demokratiske status; *fullstendige demokratier, mangelfulle demokratier, hybridregimer og autoritære regimer*. De baserer sine resultater på 60 indikatorer gruppert inn i fem hovedvariabler: *frie og rettferdige valg, sivile rettigheter, funksjonsevnen til regjeringen, politisk deltagelse og politisk kultur*. 10 er den beste scoren man kan få, mens 1 er den laveste. I 2010 ble Ukraina definert som et mangelfullt eller svekket demokrati (*flawed democracy*). Landet kom på 67. plass med en score på 6,30 poeng. Det var en tilbakegang fra forrige rapport fra 2008 der Ukraina havnet på 53. plass med en score på 6,94 poeng, men også da ble Ukraina rangert som et mangelfullt demokrati.⁵⁹

Democracy Index 2011 tegner et enda mørkere bilde av demokratisituasjonen i Ukraina. Her faller Ukraina tolv plasser og ender opp på 79. plass med 5,94 poeng.⁶⁰ Grensen mellom mangelfulle demokratier og hybridregimer er på 6 poeng og dermed faller Ukraina akkurat under grensen og betegnes nå av denne rangeringen som et *hybridregime*. Til sammenligning troner Norge øverst med 9,80 av 10 mulige poeng både i indeksen fra 2010 og 2011.

Jeg har tatt med resultatene fra disse rapportene fordi de er relevante for å se på hvordan demokratiets tilstand i Ukraina har vært opp gjennom årene og fordi de er nyttige som kilder for å komme fram til en konklusjon på denne oppgavens problemstilling. Det er også nyttig å vite hvordan demokratiets situasjon i Ukraina har blitt vurdert av andre før jeg i de neste kapitlene vil se enda nærmere på demokratisituasjonen under de tre siste presidentene i landet. Gjennom disse rapportene ser man i alle fall hvordan *Freedom House* og *Economist Intelligence Unit* har vurdert demokratiets stilling i Ukraina de siste årene.

⁵⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Economist_Intelligence_Unit, 01/11-2011

⁵⁹ Les rapporten for 2010 her: http://graphics.eiu.com/PDF/Democracy_Index_2010_web.pdf, 01/11-2011

⁶⁰ http://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2011, 8/2-2012

4.1 Demokratidefinisjoner

Langs hvilke variabler kan man definere hva som er et fungerende demokrati? For å nærme oss dette spørsmålet og dens anvendelse på Ukraina vil jeg først gi en framstilling av den teoretiske litteraturen. Dette for og senere i oppgaven kunne sammenligne periodene til Kutsjma, Jusjtsjenko og Janukovitsj opp i mot de nedenfor valgte variablene. Dette for å se om landet i noen av periodene var styrt på en mer demokratisk måte enn andre.

Den kjente demokratiteoretikeren Rudolph Rummel oppsummerer demokrati slik:

By democracy is meant liberal democracy, where those who hold power are elected in competitive elections with a secret ballot and wide franchise [...]; where there is freedom of speech, religion, and organization; and a constitutional framework of law to which the government is subordinate and that guarantees equal rights.⁶¹

Professor ved Universitetet i Oxford Stein Ringen sier at *"demokrati [...] er styring med folkelig aksept"* og at *"det er frihet som er demokratiets formål."*⁶² Videre at *"et land anses som demokratisk hvis det politiske regimet opererer på grunnlag av frie og rettferdige valg."*⁶³ Bjørn Erik Rasch mener at *"demokratier og autoritære regimer skiller seg fra hverandre når det gjelder organiseringen av statsmakten, respekten for individuelle rettigheter og ikke minst måten lederskifter gjennomføres på."*⁶⁴

Et demokrati bygger på søylene lovgivende, dømmende og utøvende makt. Innenfor et liberalt demokratisk samfunn er viktige kjennetegn blant annet frie valg, ytringsfrihet, pressefrihet, religionsfrihet, forsamlingsfrihet, likestilling og uavhengige domstoler. Jeg vil i særlig grad se på 1) *frie valg*, 2) *presse-, ytrings- og forsamlingsfrihet*, 3) *korruptjon, lovlydighet og domstolenes uavhengighet*. Jeg vil så sammenligne hvordan disse variablene fungerte under epokene til henholdsvis Kutsjma, Jusjtsjenko og Janukovitsj.

Jeg har valgt ut disse tre variablene fordi jeg anser dem for å være mest relevante for Ukraina, da man for eksempel ikke har noen særlige problemer med religionsfrihet i landet. Disse variablene vil gi et godt bilde av demokratiets levekår under de tre presidentene. Videre er det anerkjent at politiske og sivile rettigheter står sentralt når man evaluerer et demokrati. At Freedom House baserer seg på disse to variablene når de evaluerer lands frihet bekrefter dette. Freedom House sin definisjon av frihet er:

⁶¹ Rudolf J. Rummel, *Power Kills: Democracy as a Method of Nonviolence*, Transaction Publisher, New Jersey, 1997, s. 11

⁶² Stein Ringen, *Hvorfor demokrati?*, Koloritt Forlag, Oslo, 2008, s. 12 og 15

⁶³ Ringen, *Hvorfor demokrati?*, 2008, s. 33

⁶⁴ Bjørn Erik Rasch, *Demokrati: Idèer og organisering*, Fagbokforlaget, Bergen, 2000, s. 9

Freedom is the opportunity to act spontaneously in a variety of fields outside the control of the government and/or other centers of potential domination. Freedom House measures freedom according to two broad categories: political rights and civil liberties. Political rights enable people to participate freely in the political process through the right to vote, compete for public office and elect representatives who have a decisive impact on public policies and are accountable to the electorate. Civil liberties allow for the freedoms of expression and belief, associational and organizational rights, rule of law, and personal autonomy without interference from the state.⁶⁵

Jeg vil på grunnlag av denne definisjonen og med de tre ovennevnte variablene se nærmere på hvordan Ukrainas siste tre presidenter har styrt Ukraina.

5.0 Kutsjma-perioden, 1994-2004

Jeg benytter meg av en rekke kilder for å danne meg et bilde av hvordan regimet under Kutsjma var og hvordan det ble definert av omverdenen.

Paul D'Anieri kalte regimet under Leonid Kutsjma for *electoral authoritarianism*.⁶⁶ Dette er ifølge Taras Kuzio et beskrivende uttrykk på regimet, siden det utelukker ordet demokrati.⁶⁷ Taras Kuzio definerer selv Ukraina under Kutsjma som en hybridstat, for et *konkurrerende autoritært* (competitive authoritarian⁶⁸) regime, og som en *mislykket autoritær stat*.⁶⁹ Når han beskriver Ukraina under Kutsjma som en hybridstat, mener han at Ukraina verken var det ene eller det andre; det var delt. Ukraina kombinerte rester av det gamle sovjetiske systemet med nye økonomiske og politiske institusjoner. Et slikt konkurrerende autoritært regime kjennetegnes av en dominerende gruppe oligarker på den ene siden, som forsøker å skape et autoritært styre, og av en opposisjon på den andre siden som hindrer oligarkene fra å lykkes fullstendig med dette.⁷⁰ Uenighet internt blant den politiske eliten (konkurrerende oligarkgrupperinger) rundt Kutsjma, kombinert med en relativt funksjonell og sterk opposisjon, forhindret ifølge Matsievski etableringen av et fullverdig autoritært regime under Kutsjma.⁷¹

Kuzio mener at under Kutsjmas første periode som president var eliten og regimet for svakt og for lite konsolidert til å kunne gjøre Ukraina til et fullt ut autoritært regime. Men når de

⁶⁵ <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=265#2>, 01/11-2011

⁶⁶ Paul D'Anieri, *Democracy Unfulfilled: The Establishment of Electoral Authoritarianism in Ukraine*, i: Journal of Ukrainian Studies, vol. 26, nr. 1-2, Sommer/vinter 2001, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, Toronto, 2001, s. 13-15

⁶⁷ Taras Kuzio, *Communist and Post-Communist Studies #38*, s. 167-190, Institute for European Russian and Eurasian Studies, George Washington University, Washington D. C., 2005, s. 172

⁶⁸ Les mer her: Levitsky, Steven & Lucan Way, *Assessing the Quality of Democracy*, Journal of Democracy, April 2002, vol. 13.2, John Hopkins University Press, USA, 2002, s. 51-65

⁶⁹ Kuzio, *Communist and Post-Communist Studies #38*, 2005, s. 188

⁷⁰ Matsievski, *Change, Transition, or Cycle*, 2011, s. 11

⁷¹ Matsievski, *Change, Transition, or Cycle*, 2011, s. 11

noen år senere, mot slutten av 90-tallet var blitt oligarker, forsøkte de å gjøre Ukraina til en autoritær stat for å forsvare sin makt og rikdom.⁷² Det er enklere å lykkes med å bygge en autoritær stat om eliten er samlet. De tidligere nevnte regionale skillene i Ukraina, særlig mellom øst og vest, har gjort det vanskelig å få en samlet og enhetlig elite, og slik sett vanskeliggjort et absolutt autoritært regime. På samme måte har dette også forhindret muligheten for å lykkes med å få samlet opposisjonen.⁷³

Eliten i et hybridregime er nødt til å tolerere at det finnes en reell opposisjon. Dette til forskjell fra i et fullstendig autoritært regime. Denne toleransen har likevel sin begrensning, særlig når makten til det sittende regimet er truet og mot slutten av presidentens siste periode i embetet. Det er heller ikke slik å forstå at denne toleransen betyr at regimet ser *viktigheten* av en opposisjon i et demokrati, men mer som et uunngåelig onde.⁷⁴

Taras Kuzio mener at Kutsjma-perioden var kjennetegnet av at folkets interesser i stor grad var ignorert. Det var liten politisk deltagelse fra folk flest (spesielt i øst), hyppige myndighetsbrudd på loven, ikke-legitime valg og liten tillit til de statlige institusjonene.⁷⁵ I 2003 viste en meningsmåling at mellom 63 og 85 prosent av ukrainerne mente at eliten var korrump, ikke i stand til å heve deres levestandard, var uinteressert i å forsvare deres rettigheter, uprofesjonelle og udemokratiske.⁷⁶ Folket var lei av regimet.

Amerikaneren Keith A. Darden beskriver Ukraina under Kutsjma som en "blackmail state".⁷⁷ Dette skyldes regimets tolerante holdning til korrupsjon, bruken av overvåkningsapparatet til å samle kompromitterende materiale mot de som måtte være illojale og den selektive måten å bruke lovverket på. Belønningen for å være lojal var å bli inkludert i korruperte ordninger.⁷⁸ Dette forteller at regimet var selvopptatt og korrump og lite opptatt av å tjene folkets interesser. Skitne triks ble brukt for å få ting slik regimet og maktpersonene ville.

Yuri Matsievski mener at de siste årene av Kutsjmas presidenttid kan betraktes som en pyramide med uformelle, men institusjonaliserte regler for utøvelse av makt. Pyramiden kunne deles i tre, med presidenten på toppen, som selv satte reglene. Kutsjma lyktes likevel ikke helt med å få underordnet alle oligarkene og å forhindre en koordinert opposisjon. På

⁷² Kuzio, *Communist and Post-Communist Studies* #38, 2005, s. 175-176

⁷³ Kuzio, *Communist and Post-Communist Studies* #38, 2005, s. 178

⁷⁴ Kuzio, *Communist and Post-Communist Studies* #38, 2005, s. 183

⁷⁵ Kuzio, *Communist and Post-Communist Studies* #38, 2005, s. 174

⁷⁶ Kuzio, *Communist and Post-Communist Studies* #38, 2005, s. 174

⁷⁷ Keith A. Darden, *Blackmail as a Tool of State Domination: Ukraine under Kuchma*, i: *East European Constitutional Review* 10, nr. 2-3, vår/sommer 2001, New York University School of Law, New York, 2001

⁷⁸ Matsievski, *Change, Transition, or Cycle*, 2011, s. 11

andre nivået av pyramidene fantes de som stod ham nærmest, som presidentadministrasjonen, familien og så videre. På det tredje nivået fantes ifølge Matsievski forskjellige industrielle og finansielle grupper. Disse fikk alle privilegier tilbake fra Kutsjma som takk for lojalitet. Dette i motsetning til dem som forsøkte å skape et koordinert alternativ til Kutsjma-regimet. Disse ble enten utstøtt av det gode lag eller rettsforfulgt. Matsievski karakteriserte dette som *weak patrimonial-oligarchic authoritarianism* eller som *unconsolidated patrimonial oligopoly*.⁷⁹

5.1 Frie valg

Frie valg er en av de variablene regimene sammenlignes mot. Valg var noe av det som minnet mest om demokrati under Kutsjma-tiden,⁸⁰ selv om valgene ikke var frie. Valg er viktig for en hybridstat og for et konkurrerende autoritært regime. For Kutsjma sitt regime var dette også sentralt for å ha et minimum av legitimitet både nasjonalt og internasjonalt. I en hybridstat er det avgjørende at valgene ikke er *for* frie og rettferdige, da dette kan føre til regimeendring. Om regimet i et slikt tilfelle faller, kan det lede til at den gamle eliten blir utsatt for straffeforfølgelse, fengsling, eksil og at det skjer en omfordeling av verdier og posisjoner. Derfor måtte valg under Kutsjma kontrolleres. Samtidig var det viktig at de ikke var for tydelig rigget, for det var viktig med en form for aksept fra for eksempel OSSE og Europarådet, som var med på å gi regimet legitimitet.⁸¹ Dette var tankegangen som lå bak også ved presidentvalget i 2004.

Den ukrainske opinionen stolte ikke noe særlig på demokratiet under Kutsjma, eller at landet hadde frie valg. Bare 22 % av ukrainerne mente at parlamentsvalget i 2002 hadde vært fritt, og før presidentvalget i 2004 var det bare 12 % som trodde at valget ville bli fritt og rettferdig.⁸² Valget ble da heller aldri fritt. Som kjent ble Jusjtsjenko president bare takket være Oransjerevolusjonen, at millioner av mennesker tok til gatene og krevde rettferdighet.⁸³ Både USA og EU var unisone i sin kritikk av valget.⁸⁴ OSSE kritiserte presidentvalgene i 1999⁸⁵ og 2004⁸⁶ for ikke å ha møtt internasjonale standarder. Det ble i disse rapportene fra OSSE i 1999 og 2004 berettet om voldelige hendelser, partisk mediedekning, ulovlig bruk av

⁷⁹ Matsievski, *Change, Transition, or Cycle*, 2011, s. 12-13

⁸⁰ Kuzio, *Communist and Post-Communist Studies #38*, 2005, s. 168

⁸¹ Kuzio, *Communist and Post-Communist Studies #38*, 2005, s. 186

⁸² Kuzio, *Communist and Post-Communist Studies #38*, 2005, s. 174

⁸³ Kuzio, *Communist and Post-Communist Studies #38*, 2005, s. 189

⁸⁴ <http://www.csmonitor.com/2004/1123/p05s01-woeu.html>, 30/4-2012

⁸⁵ <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/15000>, 30/4-2012

⁸⁶ <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/16565>, 30/4-2012

offentlige midler, institusjoner og ansatte til å drive valgkamp for regimet, press på visse velgergrupper som studenter, fabrikkansatte og statlig ansatte, mistenkelig høy valgdeltakelse i noen regioner (som 96,31 % i Donetsk og 88,41 % i Luhansk, på tross av lite rapporter om kaos og kø i disse regionene under andre valgkamp 21. november 2004), uregelmessigheter med stemmesedler og mer. Andrew Wilson har grundig beskrevet hvordan en del av valgfusket ble gjennomført i sin bok *Ukraine's Orange Revolution*, utgitt i 2005.⁸⁷

På grunnlag av ovennevnte kan man slå fast at selv om det fantes en viss grad av reell valgkamp under valgene mens Kutsjma var president, var valgene preget av mye fusk og uregelmessigheter fra regimets side.

5.1.1 Regimets vinnerstrategier

Ifølge Taras Kuzio baserte Kutsjma-regimet sin valgstrategi for å få Janukovitsj valgt foran presidentvalget i 2004 på fire hovedpunkter: *Konstitusjonelle forandringer* som skulle frata neste president mye makt og gi den over til parlamentet, hvor den herskende eliten hadde flertall, i tilfelle Jusjtsjenko skulle vinne valget. *Håndtere opposisjonen* ved å gjøre det vanskeligere for NGO-er, ved å etterforske og trakassere opposisjonen og dens økonomiske bidragsytere. *Dempe uavhengige medier* gjennom sensurering av hvilke tema som ble tatt opp, hvem som fikk komme til orde, begrense opposisjonelle kanalers sendeflate. Og til slutt ved å *kontrollere institusjoner* som den sentrale valgkommisjonen, innenriksdepartementet, etterretningstjenesten (SBU), skatteetaten og påtalemyndigheten.⁸⁸

Den britiske historikeren og Ukraina-eksperten Andrew Wilson peker også på at myndighetene foran presidentvalget i 2004 opererte med fire alternative strategier for fortsatt å beholde makten gjennom Kutsjmas arvtager Janukovitsj.⁸⁹ De er annerledes enn Kuzios punkter, utenom delvis det første punktet. Ifølge Wilson var alternativ en å *forandre reglene eller konstitusjonen*. En plan var at Kutsjma skulle ta en tredje periode.

Konstitusjonsdomstolen åpnet opp for en slik mulighet i 2003. Dette til tross for at grunnloven sier at ingen kan sitte som president i lenger enn to etterfølgende perioder.

Konstitusjonsdomstolen pekte på at siden Kutsjma ble president i 1994, og grunnloven ble vedtatt i 1996, kunne Kutsjma stille til en tredje periode. Men siden populariteten til Kutsjma var bunnlav ville det være vanskelig å vinne valget, unntatt ved et gedigent valgfusk som ville

⁸⁷ Wilson, *Ukraine's Orange Revolution*, 2005. Les særlig kapitlene "How the Deed Was Done" (s. 1-6) og "The Fraud" (s. 105-121).

⁸⁸ Kuzio, *Communist and Post-Communist Studies #38*, 2005, s. 186-187

⁸⁹ Wilson, *Ukraine's Orange Revolution*, 2005, s. 79-95

blitt gjennomskuet av alle. En annen plan var derfor å regissere kaos i landet, ved å sette Janukovitsj og Jusjtsjenko – og øst og vest – opp mot hverandre. Dermed kunne valget avlyses for å gjenopprette orden, og Kutsjma kunne fortsette ved roret. En tredje plan var å utsette valget til 2006. En fjerde plan var å forandre konstitusjonen slik at neste president fikk mindre makt. Dette fikk man til slutt gjennom i desember som et kompromiss, men regimet hadde allerede prøvd å få gjennomslag for dette i løpet av våren 2004, uten å lykkes. Wilson spekulerer i om at det var dette mislykkede forsøket i april 2004 som gjorde at noen av Jusjtsjenkos motstandere bestemte seg for å forsøke å drepe han ved forgiftning.⁹⁰

Wilson peker videre på det han mener var myndighetenes alternativ to for å beholde makten, som var å skape *spenning* i samfunnet gjennom organisert kaos. Det gikk av noen bomber høsten 2004, og skylden ble straks lagt på Jusjtsjenko-tilhengere. Senere iscenesatte myndighetene voldelige angrep fra det de hevdet var Jusjtsjenko-tilhengere på valgkommisjonens lokaler og mot politiet. Ifølge Wilson var det først og fremst politifolk selv, i sivile klær, som angrep. Ifølge Wilson planla også Andrij Kliuev⁹¹ å organisere et falskt terrorangrep i Donbass med dusinvis døde, for å så legge skylden på presidentkandidaten Jusjtsjenko. Men SBU og innenriksministeriets spesialstyrker avsto å delta, og planene ble ikke iverksatt, da heller ikke organiserte kriminelle bander ville ha noe med dette å gjøre.⁹²

Det tredje alternativet var rett og slett å fokusere på valget og å gjøre Janukovitsj populær gjennom *populistisk politikk*. Et slikt tiltak kom i september 2004 ved at myndighetene økte den månedlige pensjonen fra 137 til 284 UAH (ukrainske *hryvnja*). Man mener at Janukovitsj gikk fram ca 10 % på meningsmålingene på grunn av dette.⁹³

Det fjerde alternativet for de sittende myndigheter var å spille *det russiske kortet*, med å bruke ”russiske politiske teknologer” som valgstrategier, og ved å spille på det tidligere nevnte skillet mellom øst og vest i landet. De politiske teknologene kunne stå bak alt fra å opprette politiske partier og ”skape” politikere som kunne stjele velgere fra opposisjonen, til å komme med råd om hvordan gjennomføre valgfusk og manipulere velgerne. De valgte å satse på polariseringen mellom øst og vest og spilte det russiske kortet. 27. september 2004 lovet Janukovitsj å gjøre russisk til et offisielt språk, tillate at ukrainere også skulle få russisk

⁹⁰ Wilson, *Ukraine's Orange Revolution*, 2005, s. 81

⁹¹ Andrij Kliuev var siden 2010 visestatsminister under Mykola Azarov og minister for økonomisk utvikling og handel, i mars 2012 ble han utnevnt til ny leder for Ukrainas nasjonale sikkerhets- og forsvarsråd.

⁹² Wilson, *Ukraine's Orange Revolution*, 2005, s. 82

⁹³ Wilson, *Ukraine's Orange Revolution*, 2005, s. 86

statsborgerskap og si nei til NATO-medlemskap. Putin og Russland fjernet moms på oljeeksporten til Ukraina og gjorde det mye lettere for russere og ukrainere å besøke hverandre. Videre var strategien ifølge Wilson å destabilisere regionene gjennom å hisse opp fiendskap mellom øst og vest, mellom polakker og ukrainere, mellom Ukrainas forskjellige kirkesamfunn og mellom slaverne og krimtartarer.⁹⁴ Den russiskortodokse kirken, Moskvapatriarkatet, støttet også åpent Janukovitsj, både på tv, i prekenes og gjennom flygeblader, og advarte mot Jusjtsjenko.⁹⁵

Selv om Kuzio og Wilson peker på litt forskjellige strategier de mener myndighetene brukte i håp om å vinne, fortelle begge mye om situasjonen som hersket i forkant av presidentvalget i 2004. De utfyller hverandre og nevner begge to konstitusjonelle endringer som et av punktene. Wilson gjentar til stadighet, både under alternativ en, to og fire, at myndighetene ønsket å skape spenning i samfunnet, og slik sett går noen av hans punkter inn i hverandre. Punkt to hos Kuzio er å håndtere opposisjonen gjennom å vanskeliggjøre arbeidet til NGO-er og å trakassere opposisjonen. Dette er også Wilson inne på når han nevner svartmalingen av Jusjtsjenko og forsøket på å legge skyld for voldeligheter over på han. Utenom strategipunkt tre hos Wilson, å føre en populistisk politikk, er de andre strategiene som Kuzio og Wilson påstår regimet hadde, stort sett skitne triks som ikke er et demokrati verdig.

5.2 Presse-, ytrings- og forsamlingsfrihet

Under Kutsjma var det ukrainske sivilsamfunnet svakt, apatisk og stillestående. Mye av dette skyldtes myndighetenes organisering og forsøk på å holde befolkningen så passive som mulig.⁹⁶ Likevel var det forskjell mellom øst og vest. Det var mye mer aktivitet i de vestlige og sentrale delene av Ukraina enn i øst. Kuzio mener derfor det kan være rett å si at Øst-Ukraina var et delegerende demokrati under Kutsjma, mens han mener at Vest-Ukraina ikke var det.⁹⁷ Blant annet var bevegelsen *Ukraine Without Kuchma* ganske stor. Man skal derfor ikke underdrive sivilsamfunnets posisjon i Ukraina på denne tiden. Ukraina er en ung stat, og sakte bygde sivilsamfunnet seg sterkere, også under Kutsjma. Myndighetene tillot demonstrasjoner i relativt stor grad, og ytrings- og forsamlingsfriheten var ikke så verst, ifølge

⁹⁴ Wilson, *Ukraine's Orange Revolution*, 2005, s. 89-90

⁹⁵ Wilson, *Ukraine's Orange Revolution*, 2005, s. 92-93

⁹⁶ Kuzio, *Communist and Post-Communist Studies #38*, 2005, s. 168

⁹⁷ Kuzio, *Communist and Post-Communist Studies #38*, 2005, s. 170

professor ved Mohyla-akademiet i Kiev Oleksij Haran.⁹⁸ Likevel var ikke dette et handlekraftig og godt organisert sivilsamfunn i vestlig forstand.

Overgrep mot sivilbefolkningen i Ukraina under Kutsjma var begrenset. Dette fordi det ville skapt problemer overfor Vesten og gjerne isolasjon, noe som økonomisk sett ikke var til regimets fordel. Når Vesten kritiserte Ukrainas brudd på menneskerettighetene, forsøkte regimet å komme kritikken i møte. Adrian Karatnycky har uttalt at: “*President Kuchma has a sense of limits; he has been unwilling to step over the line between limiting democratic practices and outright authoritarian repression.*”⁹⁹ Kutsjma balanserte på en linje for hvordan han brukte makten sin.

Om det ikke var så galt fatt med sivilsamfunnet var det verre med pressefriheten, altså retten til fritt å trykke og publisere noe uten innblanding fra myndighetene. Foran valget i 2004 forsøkte Kutsjma og myndighetene å vinne for Janukovitsj og media ble i enda sterkere grad enn tidligere sensurert. Det ble utstedt *temniki*, hemmelige instruksjoner fra presidentadministrasjonen til tv-stasjonene. De stasjonene som var under myndighetenes kontroll gav ikke opposisjonen tilgang til sendingene. Visse hendelser ble aldri dekket om de ble ansett for å være skadelige for Kutsjma og Janukovitsj. Opposisjonsaviser ble forsøkt kneblet. FM-sendeplater ble redusert for det som ble ansett å være opposisjonelle radiokanaler, og for vestlige kanaler. Når folket etter hvert samlet seg i hundretusener på Maidan i Kiev, og også i andre byer rundt om i landet, begynte likevel en del av mediene å sende det de ville, uavhengig av hva instruksene fra myndighetene tilsa.

På *Freedom House sin rangering over pressefrihet* (“Map of Press Freedom”), var Ukraina fra 1992 til 2003 ranket som ”delvis fritt”, mens i 2003 og 2004, altså de to siste årene av Kutsjma sin periode som president, ble Ukraina ranket som ”ikke fritt”. Begrunnelsen på degraderingen i 2003 var:

Ukraine's rating declined from Partly Free to Not Free because of state censorship of television broadcasts, continued harassment and disruption of independent media, and the failure of the authorities to adequately investigate attacks against journalists.

Freedom of the press declined under the continued weight of political pressure and government censorship. [...] Official influence and de facto censorship are widespread. The administration issues regular instructions (*temniks*) to mass media outlets directing the nature, theme, and substance of news reporting. [...] Journalists frequently experience physical assaults, death threats, and murder as a result

⁹⁸ Haran, intervju, 2012

⁹⁹ Adrian Karatnycky, *Ousting Kuchma Won't Be Easy*, først publisert på Wall Street Journal Europe sine hjemmesider 7. september 2002, senere publisert på blant annet Freedom House sine hjemmesider: <http://www.freedomhouse.org/article/ousting-kuchma-wont-be-easy>, 11/2-2012

of their work.¹⁰⁰

I *Reporters Without Borders* sin Press Freedom Index¹⁰¹ ble Ukraina i Kutsjma sitt siste år ved roret i 2004 rangert på en 138. plass med 51 poeng. Da Jusjtsjenko gikk av i 2010, lå Ukraina på 89. plass med 22 poeng. Dette viser at pressefrihetens vilkår ikke var særlig gode under Kutsjma, men under press. Rangeringen til Reporters Without Borders viser forøvrig at pressefriheten forverret seg gradvis under Kutsjma.

I løpet av Kutsjma sin periode som president døde elleve journalister i Ukraina på mystisk måte. Her følger en oversikt:¹⁰²

- I april 1995 døde Volodomyr Ivanov i Sevastopol.

- I mai 1996 døde Ihor Hrusjetskij i Tsjerkassy.

- 13. mars 1997 ble korrespondenten for avisen Kyivskie Vedomosti i Luhansk, Petro Sjevtsjenko, funnet hengt i en forlatt bygning i Kiev. Han hadde skrevet om kontroverser mellom Luhansk sin ordfører og den lokale avdelingen av sikkerhetstjenesten, SBU.

- 11. august 1997 ble sjefsredaktør i avisen Vetsjernaja Odessa, Boris Derevjanko, skutt og drept på vei til jobb.

- 16. mai 1999 ble sjefen for TV-kanalen AMT skutt og drept i et boligområde i utkanten av Odessa. Han var ute og kjørte sammen med sorenskriveren i Odessa Boris Vikhrov, som også ble drept under angrepet. De to ble drept av skudd avfyrt fra menn med automatvåpen i en forbikjørende bil.

- 16. september 2000 ble grunnlegger av internettavisa Ukrainska Pravda, Georgij Gongadze, funnet halshodg og drept utenfor Kiev, etter først å ha blitt kidnappet. Dette ble en stor skandale både i og utenfor landet. Drapet utløste store demonstrasjoner. I hemmelige lydopptak tatt opp av livvakt Mykola Melnitsjenko hører man tilsynelatende Kutsjma og daværende sjef for presidentadministrasjonen Volodomyr Litvin diskutere hvordan de skulle stilne Gongadze. Saken har vært omspunnet med mye dramatik og flere dødsfall, og den har aldri blitt oppklart, selv om noen politimenn er dømt skyldige for selve utførelsen av drapet. Bakmennene er fremdeles ikke tatt.

¹⁰⁰ <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=251&year=2003,15/11-2011>

¹⁰¹ Se oversikten fra Press Freedom Index fra 2002-2011 her: http://en.wikipedia.org/wiki/Press_Freedom_Index,15/2-2012

¹⁰² http://en.wikipedia.org/wiki/Freedom_of_the_press_in_Ukraine,16/11-2011

- 24. juni 2001 ble utgiver av den regionale avisen XXI Vek, Oleh Breus, skutt og drept av to menn utenfor sitt hjem. Hans kollegaer i avisen sier at Breus den siste tiden hadde vært gjenstand for trusler, og han unnslopp så vidt et annet drapsforsøk i desember 2000.
- 7. juli 2001 døde sjefen for den private radio og tv-stasjonen TOR i Sloviansk, Ihor Oleksandrov, etter at han 3. juli ble angrepet av fire uidentifiserte menn med baseballkøller på sitt eget kontor. Lokale medier antydte at han ble drept grunnet sin etterforskning av korrupsjon og organisert kriminalitet.
- 27. november 2002 ble Mykhailo Kolomiets, grunnlegger av Ukrainian News Agency funnet død, hengende i et tre i Hviterussland, etter å ha forsvunnet i Kiev en liten uke tidligere.
- 14. desember 2003 ble Volodomyr Karatsjevtsev, redaktør i avisen Kurier, funnet død i sitt hjem, hengende fra håndtaket i sitt kjøleskap. Han var også formann for den regionale uavhengige journalistunionen og journalist for nettstedet vlasti.net.
- 3. mars 2004 døde sjefen for Radio Juta i Poltava, Jurij Tsjetsjik, under mistenkelige omstendigheter i en bilulykke. Han var på vei til et møte med lederne i Radio Liberty Ukraine, som ofte uttalte seg kritisk om myndighetene, om å sende deres program på det mer tilgjengelige FM-båndet.

Til sammen viser disse hendelsene og rapportene fra Reporters Without Borders og Freedom House at pressefriheten under Kutsjma var dårlig og kritikkverdigg.

5.3 Korrupsjon, lovlydighet og domstolenes uavhengighet

I forbindelse med presidentvalget i 2004 ble den sentrale valgkommisjonen satt sammen på nytt, med ¾ flertall for det sittende regimet. Dette er ikke en rettferdig fordeling av medlemmer, men dette ble gjort for å sikre lojal stemmegivning for regimets vinnerkandidat Janukovitsj.

Kutsjma misbrakte sin makt på en måte som gjorde at mange stilte spørsmål ved hans forpliktelser ovenfor loven og demokratiet. Han nølte ikke med å overskride grensene for sin

autoritet og for sine konstitusjonelle rettigheter.¹⁰³ Med andre ord hadde han ikke nok respekt for loven og forsøkte stadig å sikre seg selv mest mulig personlig makt.¹⁰⁴

Korrupsjon var et stort problem under Kutsjma, og selv om han offisielt kjempet mot det,¹⁰⁵ var det få tegn til bedring. Transparency International sin *Corruption Perception Index*,¹⁰⁶ hvor Ukraina har blitt vurdert siden 1998, avspeiler dette. Den dårligste poengsummen man kan få er 1, og den beste summen er 10. Ukraina har alltid ligget langt nede som oversikten nedenfor viser:

1998: **2,8** poeng, 69. plass av 85 rangerte land.
1999: **2,6** poeng, 75. plass av 99 rangerte land.
2000: **1,5** poeng, 87. plass av 90 rangerte land.
2001: **2,1** poeng, 83. plass av 91 rangerte land.
2002: **2,4** poeng, 85. plass av 102 rangerte land.
2003: **2,3** poeng, 106. plass av 133 rangerte land.
2004: **2,2** poeng, 122. plass av 145 rangerte land.¹⁰⁷

Ukraina-ekspert Adrian Karatnycky bekrefter korrupsjonsproblemet og peker på at utbredt privatisering gjorde det relativt enkelt for de som stod nær Kutsjma å kjøpe opp tidligere statlige bedrifter for en billig penge:

Corruption accelerated after Kuchma's election as president in 1994. [...] Kuchma brought with him ambitious and greedy politicians from his home base. [...] In 2000, his former bodyguard leaked hundreds of hours of transcripts of the president's private conversations. On the tapes, Kuchma is heard dispensing favors, paying massive kickbacks, and conspiring to suppress his opponents--making it clear that the president sat at the head of a vast criminal system. [...] Several factors facilitated Ukraine's massive corruption. [...] Wide-ranging privatization also enabled government insiders and cronies to buy state enterprises at bargain-basement prices. Steel mills, today worth several billion dollars, were bought for a few million. Regional energy companies fell prey to the same forces.¹⁰⁸

Leonid Kutsjma sitt regime har nok med rette blitt anklaget for mye korrupsjon. Det var også en av hovedgrunnene til at så mange folk tok til gatene i 2004; de ønsket en slutt på dette. De mente at Kutsjma-regimet selv var korrupt og derfor heller ikke tok grep for å løse problemet.

¹⁰³ Protsyk, *Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine*, 2005, s. 30

¹⁰⁴ Protsyk, *Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine*, 2005, s. 30

¹⁰⁵ Eksempel på at Kutsjma erklærte krig mot korrupsjon: <http://www.ukrweekly.com/old/archive/1997/089701.shtml>, 16/2-2012

¹⁰⁶ Alle resultatene finnes her: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi, 16/2-2012

¹⁰⁷ http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi, 16/2-2012

¹⁰⁸ Adrian Karatnycky, *Ukraine's Orange Revolution*, i: Foreign Affairs, mars/april 2005, Council on Foreign Relations, New York, 2005, s. 3

5.4 Vurdering av demokratiet

De fleste akademikerne har, som vi har sett i innledningen til kapittelet om Kutsjma, konkludert med at Kutsjma-perioden ikke var særlig demokratisk. Regimet utviklet seg til å bli semi-autoritært, selv om de aldri helt klarte å konsolidere makten, noe utfallet av presidentvalget i 2004 viste. Den første tiden av Kutsjmas presidenttid var noe mer demokratisk enn den siste tiden. Det var ikke gjort over natten å skape seg den makten Kutsjma hadde mot slutten. Alle de nevnte definisjonene i kapittel 5.0 på Kutsjma-regimet, kan være riktige på sin måte. Jeg heller likevel mest mot å definere regimet under Kutsjma som et *konkurrerende semi-autoritært regime*.

Kutsjma-regimet bestod av korrupsjon - inkludert korrupte domstoler, ikke frie valg, sensur og press mot media, og var kanskje selv involvert i drapet på Gongadze. Alt var likevel ikke helsvart, opposisjonen hadde en viss innflytelse og fikk demonstrere relativt fritt, og som Oransjerevolusjonen viste, klarte aldri Kutsjma å konsolidere makten så mye at det ikke var mulig å velte hans regime. Demokratiets tilstand under Kutsjma-perioden må til sammen likevel anses for å ha vært relativt *dårlig*.

6.0 Jusjtsjenko-perioden, 2005-2010

Viktor Jusjtsjenko var Ukrainas president i fem år, fra 23. januar 2005 til 25. februar 2010. Jusjtsjenko hadde under valgkampen, i september 2004, blitt syk og fått et vansiret, oppsvulmet og arrete ansikt. Jusjtsjenko trodde han hadde blitt forgiftet gjennom noe han spiste eller drakk under en lunsj 5. september 2004 med diverse høytstående tjenestemenn fra sikkerhetstjenesten, SBU. Det ble i ettertid påvist høy konsentrasjon av det svært giftige dioksinet TDCC (*tetrachlorodibenzoparadioxin*) i blodet til Jusjtsjenko. Fremdeles i 2012 har man ikke funnet ut hvem som stod bak, og selv ikke etter fem år med Jusjtsjenko som president er noen blitt dømt. Mens Jusjtsjenko sier at han har blitt forgiftet av politiske motstandere og at dette må ha hendt under den nevnte lunsjen, mener hans motstandere at det er Jusjtsjenko-leiren selv som har stått bak for å sikre ham valgseieren.¹⁰⁹ Uansett hva som er sannheten omkring de høye verdiene av dioksin i blodet til Viktor Jusjtsjenko, vant han

¹⁰⁹ Les mer om Jusjtsjenko og forgiftningen her: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/health/4041321.stm>, 21/3-2012, her: <http://www.counterpunch.org/2004/12/20/did-yushchenko-poison-himself/>, 21/3-2012, her: <http://www.segodnya.ua/news/14080536.html>, 21/3-2012 og her: <http://www.cbsnews.com/stories/2005/01/28/60minutes/main670103.shtml>, 21/3-2012

utvilsomt presidentvalget i 2004 etter en ekstra valgrunde med 52 % av stemmene, mot Janukovitsj sine 44 %.

Oransjerevolusjonen førte til store forventninger både i Ukraina og i Vesten om at Jusjtsjenko og de oransje kreftene ville styre Ukraina på en moderne og demokratisk måte. Det viste seg snart at folket ikke var fornøyd med hvordan de oransje styrte landet, og misnøyen gikk spesielt ut over president Jusjtsjenko. Han ble anklaget for å ha sviktet de oransje idealene. Ifølge meningsmålinger gjort av *Razumkov*, gikk Jusjtsjenko fra at 49 % støttet ham i april 2005 (mens 23,8 % støttet ham delvis og 21,9 % ikke støttet ham), til 8,5 % støtte i oktober 2006.¹¹⁰ Nedenfor skal jeg se nærmere på Jusjtsjenko-perioden, målt opp mot de variablene de tre presidentperiodene sammenlignes mot.

6.1 Frie valg

Mens Viktor Jusjtsjenko var president ble det gjennomført ett presidentvalg og to parlamentsvalg, samt lokalvalg. Det ble notert forbedringspotensial, men sett under ett ble alle disse valgene ansett som frie og demokratiske. Deriblant av *OSSE*, som etter parlamentsvalget i 2007 konkluderte med at *"the elections were conducted mostly in line with OSCE and Council of Europe commitments and other international standards for democratic elections, and confirmed an open and competitive environment for the conduct of elections."*¹¹¹

Også *ENEMO* (European Network of Election Monitoring Organizations) var positive og konkluderte blant annet etter parlamentsvalget i 2007, at: *"ENEMO considers that Ukraine's 2007 pre-term parliamentary elections were generally free of pressure, intimidation and harassment against voters, political parties and blocs and generally met the international standards."*¹¹²

Etter presidentvalget i 2010 uttalte EU's høye representant for utenriks- og sikkerhetsspørsmål, Catherine Ashton: *"The generally calm atmosphere in which the elections were conducted, the open campaign in the media and the fact that the electorate were*

¹¹⁰ Se målingene her: http://razumkov.org.ua/eng/poll.php?poll_id=89, 21/3-2012

¹¹¹ <http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/29970>, OSSE-rapport fra parlamentsvalget i 2007, 15/2-2012

¹¹² http://enemo.eu/press/Ukraine2007_final_report_ENG.pdf, ENEMO-rapport fra parlamentsvalget 2007, s.1, 15/2-2012

provided with a genuine choice represent important achievements in Ukraine's democratic development.”¹¹³

Tapende presidentkandidat i 2010, Julia Timosjenko, var ikke like begeistret som EU og mente at det hadde vært valgjuks, noe hun også påstod hun kunne dokumentere. Den øverste administrative domstolen i Ukraina nektet likevel å se på saken.¹¹⁴ Det internasjonale samfunnet mente likevel at på tross av mindre overtredelser, levde valget opp til standardene for åpenhet og rettferdighet.

På dette feltet leverte Viktor Jusjtsjenko. Valgene var i stor grad frie og rettferdige selv om Ukraina fremdeles var et ungt og urutinert demokrati. Med dette fulgte det mindre hendelser som påkalte kommentarer fra både nasjonalt og internasjonalt hold, men i det store og hele var valgene frie og av en helt annen kaliber enn de hadde vært under Kutsjma.

6.2 Presse-, ytrings- og forsamlingsfrihet

Pressefriheten var ikke perfekt under Jusjtsjenko, men det er en ganske vanlig oppfatning at pressen da var relativt fri, blomstrende og pluralistisk, og at den utviklet seg i riktig retning.¹¹⁵ Dette bekreftes av Serhij Lesjtsjenko, journalist i *Ukrainska Pravda*, og Viktoria Sjumara, medieekspert og direktør i IMI (*Institute of Mass Information*).¹¹⁶ Den var i mindre grad under press fra myndighetene, slik media hadde vært under Kutsjma. Det var heller ikke opprør eller snakk om store problemer for pressefriheten under Jusjtsjenko-perioden, verken fra Janukovitsj-, Timosjenko- eller Jusjtsjenkovennlige journalister eller politikere. Alle hadde en større grad av frihet og praktiserte denne friheten, selv om det også på denne tiden inniblant kom rapporter om kritikkverdige forhold ute i regionene.¹¹⁷

Det er slik sett viktig å understreke at det også mens Jusjtsjenko var president skjedde kritikkverdige ting mot pressefriheten. Hendelsene var likevel stort sett lokale og kunne vanskelig knyttes opp mot de sentrale myndighetene, men mer mot den generelle ukrainske politiske kulturen. Også på det nasjonale nivå fantes det på den tiden (og fremdeles) en ukultur, og denne gikk særlig på at media tok i mot betaling for å gi gunstig medieomtale.

¹¹³ <http://euobserver.com/24/29431>, 15/2-2012

¹¹⁴ <http://www.tymoshenko.ua/en/article/uv4w2uwz>, 15/2-2012

¹¹⁵ IPI (International Press Institute) understreker i denne rapporten den positive utviklingen for pressefriheten under Jusjtsjenko (og den negative utviklingen under Janukovitsj): http://www.freemedia.at/fileadmin/media/Images/Ukraine_Mission_Report_Final.pdf, 15/2-2012

¹¹⁶ Både Serhij Lesjtsjenko og Viktoria Sjumara ble intervjuet av undertegnede våren 2011 i Kiev.

¹¹⁷ Denne uttalelsen fra Reporters Without Borders vitner om bekymringsfulle hendelser også mens Jusjtsjenko var president: <http://en.rsf.org/ukraine-reporters-without-borders-in-kiev-14-11-2005,15579.html>, 15/2-2012

Dette kunne alle dra nytte av, ifølge direktøren for medieorganisasjonen *Telekritika* i Kiev, Natalia Ligatsjova.¹¹⁸ Videre peker Ligatsjova på at journalistene og medieeierne ikke lyktes gjennom de fem frie årene for ukrainsk presse under Jusjtsjenko i å skape en ekte uavhengig mediesituasjon i landet, ei heller å skape effektive beskyttelsesmekanismer for pressefriheten.

Mens det i løpet av Kutsjma sine ti år som president ble rapportert om 11 mistenkelige drap på mediefolk, ble det i løpet av Jusjtsjenko sine fem år ikke rapportert om noen drap på mediefolk. Dette viser at det var tryggere å være journalist i Ukraina med Jusjtsjenko som president enn Kutsjma.

I Reporters Without Borders sin rapport om pressefriheten i Ukraina fra august 2010, kommer det klart fram at de etter Janukovitsj sin inntreden som president ser at pressefriheten var adskillig bedre under Jusjtsjenko.¹¹⁹ Kona til den drepte journalisten Georgij Gongadze, Myroslava Gongadze – også hun journalist, mener at på tross av skuffelser med Jusjtsjenko, utviklet demokratiet seg i riktig retning under hans ledelse. Hun mener at journalister fritt og uten frykt kunne rapportere, og at Jusjtsjenko og myndighetene ikke prøvde å undertrykke media.¹²⁰

I Reporters Without Borders sin *Press Freedom Index*, ble Ukraina i Kutsjma sitt siste år ved roret i 2004 som tidligere nevnt rangert på en 138. plass, med 51 poeng. Under Jusjtsjenko så man raskt framgang, og i 2005 lå Ukraina på 112. plass med 32,5 poeng. I 2008 og 2009 lå Ukraina på henholdsvis 87. og 89. plass med 19,25 poeng og 22 poeng.¹²¹ Dette illustrerer at pressefriheten var et område hvor Jusjtsjenko og hans regime viste seg å styre Ukraina i en klart mer demokratisk retning.

Undertegnede intervjuet våren 2011 rundt 10 journalister, redaktører og medievitere i Ukraina om situasjonen for pressefriheten i Ukraina. De var alle samstemte om at situasjonen under Jusjtsjenko var bra. Det fantes problemer, men generelt var pressen fri og pluralistisk.¹²² Pressefriheten er dermed et område hvor Viktor Jusjtsjenko gjorde en god jobb. Man merket store forskjeller for hvordan pressefriheten utviklet seg etter at Jusjtsjenko overtok for Kutsjma.

¹¹⁸ Natalia Ligatsjova er medieekspert og direktør i Telekritika, fra dybdeintervju undertegnede gjorde med henne i Kiev 9/3-2011

¹¹⁹ http://en.rsf.org/IMG/pdf/_rapport_ukraine_anglais.pdf, "Temptation to Control", 15/2-2012

¹²⁰ <http://pulitzercenter.org/blog/news-points/ukraine-press-censorship-journalists-uncertain-future>, 15/2-2012

¹²¹ Se oversikten fra Press Freedom Index fra 2002-2011 her: http://en.wikipedia.org/wiki/Press_Freedom_Index, 15/2-2012

¹²² Arnfinn Nordbø, "Pressefriheten i Ukraina under Janukovitsj – er den forverret?", mai 2011 (25-siders rapport skrevet for Den norske ambassade i Kiev våren 2011)

6.3 Korrupsjon, lovløshet og domstolenes uavhengighet

Under Oransjerevolusjonen var ”*Bandits to Prison*” et av demonstrantenes slagord, og nettopp et oppgjør med det gamle regimets sydebukker var en politikk som hadde bred støtte blant de protesterende, og også hos Jusjtsjenko under valgkampen. Da han presenterte sitt presidentkandidatur foran valget i 2004 sa han at om han vant ville: ”*Myndighetene [...] arbeide for folket, korrupsjon vil det bli slutt på, alle vil være like foran loven, og banditter vil ende i fengsel.*”¹²³ Da Timosjenko forsøkte å gjøre slagord om til handling i 2005, ble hun likevel motarbeidet av Jusjtsjenko, selv om han offisielt hadde stått for samme politikk under valgkampen og revolusjonen.

Ifølge Taras Kuzio var Jusjtsjenkos manglende vilje til å rettsforfølge korruperte ledere fra det forrige regimet en hovedgrunn til at han gradvis mistet popularitet blant velgerne.¹²⁴ Anders Åslund mener at en av grunnene til at Oransjerevolusjonen ikke lyktes på dette området, var at mange av ministrene var avhoppere fra det gamle regimet og fremdeles var korruperte. Han mener at både ministre og embetsmenn burde vært byttet ut i stor skala, slik som i Georgia etter Roserevolusjonen i 2003: ”*Most had never opposed its corruption, and the prominent businessmen who funded the Orange Revolution expected to profit handsomely from their political investments. As a result, there was no cleansing of the old cadres, and corruption declined only temporarily.*”¹²⁵ Det er vanskelig å si noe sikkert om hvorfor ikke de oransje fulgte Georgias eksempel, men sannsynligvis henger det sammen med både manglende politisk gjennomslag og manglende politisk vilje til å ruske opp korrupsjonsproblemene med roten.

Heller ikke størrelsen på Ukrainas svarte økonomi falt under Jusjtsjenko. De offisielle estimatene fra ukrainske myndigheter hevdet at den tilsvarte 40 prosent av BNP, mens Verdensbanken estimerte den til 50 prosent.¹²⁶

Korrupsjonsindeksen til Transparency International viste heller ikke merkbar framgang i kampen mot korrupsjon under Jusjtsjenko kontra Kutsjma. Ifølge Margarita M. Balmaceda, ekspert på energihandelen i Eurasia og forfatter av blant annet boken *Energy Dependency, Politics and Corruption in the Former Soviet Union*, tok det ikke lang tid før den nye

¹²³ Taras Kuzio, *Political Culture and Democracy, Ukraine as an Immobile State*, i *East European Politics and Societies*, vol. 25, number 1, Februar 2011, SAGE Publications, s. 88-113, California, 2011, s. 92

¹²⁴ Kuzio, *Political Culture and Democracy, Ukraine as an Immobile State*, februar 2011, s. 91-92

¹²⁵ Anders Åslund :<http://www.businessdayonline.com/NG/index.php/analysis/commentary/33038-the-snow-revolutions-orange-shadow>, 15/2-2012

¹²⁶ Kuzio, *Political Culture and Democracy, Ukraine as an Immobile State*, februar 2011, s. 94

maktbasen rundt Jusjtsjenko begynte å styre på lignende måte som under Kutsjma.¹²⁷ I ovennevnte bok skriver hun om at Jusjtsjenko og hans maktbase ble beskyldt for å være korrupte, i alle fall innenfor energisektoren. Også Timosjenko-allierte anklaget støttespillere rundt Jusjtsjenko for dette. Især ble daværende leder for sikkerhetsrådet Petro Porosjenko,¹²⁸ en oligark nært tilknyttet Jusjtsjenko, anklaget:

Turchynov [daværende leder for påtalemyndighetene] discussed evidence of certain persons in the Yushchenko entourage (in particular Security Council head Petro Poroshenko) being involved in high-level energy corruption, and spoke of “an international criminal system, with the participation of members of the Ukrainian government, living off Ukrainian gas consumption.”¹²⁹

Som et tilsvarende sparket Jusjtsjenko både Porosjenko og daværende statsminister Timosjenko fra sine stillinger. Porosjenko ble for øvrig aldri dømt for noe og kom senere tilbake som utenriksminister mot slutten av Jusjtsjenko-perioden. Dette gjør at man kan stille seg spørsmålet om hvorfor det var så viktig for Jusjtsjenko å holde Porosjenko inni varmen.

Det var ikke stor grad av gjennomsiktighet og åpenhet i forhandlingene med RosUkrEnergo¹³⁰ heller under Jusjtsjenko.¹³¹ Margarita M. Balmaceda mener at sammenhengen mellom politikk og energipolitikk ikke var mindre sterk under Jusjtsjenko enn under Kutsjma, og at tilgang til penger var en sterk motivasjon også for de oransje:

If the Orange Revolution is over, it is in great part due to the great attraction exercised by energy rents [...] Only one source of power proved to be stronger than the Orange Revolution—not (former) PM Viktor Yanukovych, nor Russia, but the power of energy-related interests.¹³²

Ukrainere flest merket seg at det ikke skjedde noen særlig forandring med tanke på korrupsjon under Jusjtsjenko. I de siste årene av Jusjtsjenko sin presidentperiode følte, ifølge Kuzio, 78 % av Ukrainas befolkning at det ikke fantes noen kamp mot korrupsjon, mens 22 % mente å se at forsøk ble gjort for å motkjempe dette.¹³³

Margarita M. Balmaceda mener at mye var korrupt også under Jusjtsjenko, men på grunn av bedre kår for pressefriheten kom mer informasjon om for eksempel energiavtaler ut til folket.

¹²⁷ Margarita M. Balmaceda, *Energy Dependency, Politics and Corruption in the Former Soviet Union: Russia's power, oligarchs' profits and Ukraine's missing energy policy, 1995–2006*, Routledge, New York, 2008, s. 121

¹²⁸ Petro Porosjenko er kjent i Ukraina bl.a. som eier av den store godteriproducenten “Roshen”, oppkalt etter hans eget etternavn. Porosjenko har siden mars 2012 vært handels- og økonomiutviklingsminister for den Janukovitsj-kontrollerte Azarov-regjeringen.

¹²⁹ Balmaceda, *Energy Dependency, Politics and Corruption in the Former Soviet Union*, 2008, s.123-124

¹³⁰ RosUkrEnergo er et sveitsiskregistrert selskap som transporterer naturgass fra Turkmenistan til østeuropeiske land. 50 % av selskapet er eid av det russiske statlige olje- og gasselskapet Gazprom, den andre halvparten er eid av de ukrainske oligarkene Dmytro Firtasj og Ivan Fursin. Dette selskapet kjøper gassen fra Gazprom og selger det videre til Ukrainas statlige olje- og gassfirma, Naftogaz Ukraini. Store pengebeløp er i omløp innen gassindustrien.

¹³¹ Balmaceda, *Energy Dependency, Politics and Corruption in the Former Soviet Union*, 2008, s. 128

¹³² Balmaceda, *Energy Dependency, Politics and Corruption in the Former Soviet Union*, 2008, s. 137

¹³³ Kuzio, *Political Culture and Democracy, Ukraine as an Immobile State*, februar 2011, s. 103

Dette var en viktig forskjell fra tidligere, ifølge henne, men hun var likevel usikker på om det ville ha noen innvirkning fordi hun så resultatene av folks skuffelse med Oransjerevolusjonen:

It is still not clear, however, whether this will make a difference under conditions where the Ukrainian public [...] is disillusioned and increasingly apathetic, and where real policy decisions continue to be made behind closed doors and without much real input from the electorate.¹³⁴

Resultatet av Jusjtsjenkos passivitet blant annet når det gjaldt korrupsjon, ble at han ikke var i nærheten av å bli gjenvalgt i 2010. Da Jusjtsjenko forlot presidentembetet, hadde han en høy grad av negativ tillit; minus 83 prosent, noe som var enda dårligere tall enn Kutsjma hadde hatt da han gikk av etter to perioder.¹³⁵

Jusjtsjenko sin innsats som president gjør at Taras Kuzio skriver at ”*Yushchenko was never a revolutionary.*”¹³⁶ Kuzio skriver videre at Jusjtsjenko hadde vært en trofast lojalist til Kutsjma-regimet gjennom nittiårene, og ble nærmest mot sin vilje opposisjonsleder i 2001:

The Yushchenko government [...] policies to reduce corruption in the energy sector had brought forth opposition from big business interests who received support from Kuchma to organize the April 2001 vote of no confidence in Yushchenko. The vote pushed Yushchenko into the role of opposition leader, where he never felt comfortable, and following the 2002 elections he sought to negotiate his return as prime minister under a pro Kuchma coalition but lost the position to Yanukovych.¹³⁷

Jusjtsjenko viste seg ikke å være noen stor ”revolusjonær”, og ukrainerne gjennomskuet dette raskere enn mange europeere og amerikanere. Fallet var ekstra stort siden folket på forhånd hadde så store forventninger og tro på hva Jusjtsjenko kunne og ville forandre. Derfor har Jusjtsjenko måttet tåle mange tøffe karakteristikk i ettertid av tidligere supportere, deriblant fra tidligere redaktør i Kyiv Post, Askold Krusjelnitskij, som i en kommentar skrev at Jusjtsjenko lovet mye, men leverte lite eller ingenting:

Yushchenko broke his election promises, betrayed his supporters, embraced those he had formerly (and correctly) called criminals, presided over a dizzying rise in corruption, squandered a myriad of opportunities to introduce vital reforms, and embarrassed his political well-wishers in D.C., Brussels and elsewhere. [...] Western countries shied away from criticizing Yushchenko because it took a long time for people to realize that Yushchenko was a petty person of little vision, full of hot air and unwilling to take any hard decisions. He was offered a lot of carrots but Western countries were reluctant to use a stick against someone viewed as broadly in their camp.¹³⁸

I sin artikkel *Political Culture and Democracy: Ukraine as an Immobile State*, skriver Taras Kuzio at Jusjtsjenko ikke brakte forandring og ikke maktet å flytte den ukrainske stat fra å

¹³⁴ Balmaceda, *Energy Dependency, Politics and Corruption in the Former Soviet Union*, 2008, s. 138

¹³⁵ Kuzio, *Political Culture and Democracy, Ukraine as an Immobile State*, februar 2011, s. 97

¹³⁶ Kuzio, *Political Culture and Democracy, Ukraine as an Immobile State*, februar 2011, s. 91

¹³⁷ Kuzio, *Political Culture and Democracy, Ukraine as an Immobile State*, februar 2011, s. 91

¹³⁸ Askold Krusjelnitskij, *Yanukovych lives up to low expectations*, kommentar i Kyiv Post 16/4-2010, tilgjengelig på http://www.kyivpost.com/news/opinion/op_ed/detail/64107/, 3/12-2011

være en immobil stat (ubevegelig til bevegelig). Kuzio mener det var en feiltakelse å se på Jusjtsjenko som en liberal reformist, da han i realiteten var konservativ.¹³⁹ Mangelen på gjennomføring av reformer innenfor mange forskjellige områder under Jusjtsjenko, motviljen til å rettsforfølge kriminelle elementer fra det gamle regimet og mangel på politisk vilje til å få bukt med korrupsjon, viser at Kuzio nok langt på vei har rett - både i at Jusjtsjenko ikke var en reformist og i at Ukraina også under Jusjtsjenko var en immobil stat.

6.4 Vurdering av demokratiet

Den engelskspråklige ukrainske ukeavisa, Kyiv Post, har vært og er svært kritisk til hvordan Jusjtsjenko utviklet seg som president. De gir han mye av skylden for at ukrainere flest er blitt apatiske til politikk og ikke stoler på noen, og de mener han burde blitt etterforsket sammen med Kutsjma og Janukovitsj for sine innblandinger innenfor gassfeltet.¹⁴⁰ Julia Timosjenko har også i kraftige ordelag gått i rette med Jusjtsjenko, som hun mener har forrådet Oransjerevolusjonens idealer. Likevel sier hun også at hun selv føler skyld for Oransjerevolusjonens ufullendte drømmer.¹⁴¹

Viktor Jusjtsjenko ledet Ukraina i riktig retning som president. Under hans ledelse var valgene friere, pressefriheten ble mye bedre og Ukraina lenet seg også mer mot Europa og dermed demokratisk påvirkning. Likevel feilet Jusjtsjenko ved at han ikke tok opp kampen mot korrupsjon, et av hans viktigste valgløfter. Tvert i mot hevder noen at han selv burde blitt etterforsket for involvering i gasskorrupsjon. Det ble vist til Georgia, hvor man på kort tid hadde lyktes i en betydelig reduksjon av korrupsjon.

Det juridiske system ble ikke særlig forbedret og gjennomgikk ikke den nødvendige reformeringen. Bakmennene for drapet på journalisten Georgij Gongadze, som var og er en viktig symbolsak, ble aldri funnet. Finanskrisen og den påfølgende økonomiske nedgangen påvirket nok også Jusjtsjenko sin popularitet. Folket vendte Jusjtsjenko ryggen og mente at han sviktet dem og Oransjerevolusjonen. Det er heller ingen tvil om at Jusjtsjenko brøt flere av løftene han gav foran valget i 2004 og at de som da hadde heiet ham fram hadde grunn til å være skuffet.

¹³⁹ Kuzio, *Political Culture and Democracy, Ukraine as an Immobile State*, februar 2011, s. 92

¹⁴⁰ <http://www.kyivpost.com/news/opinion/editorial/detail/111161/>, 28/11-2011

¹⁴¹ <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/117406/>, 28/11-2011

I forhold til variablene jeg sammenligner regimene mot, leverte Jusjtsjenko så absolutt på variablene *frie valg og presse-, ytrings- og forsamlingsfrihet*. På den siste variabelen, *korrupsjon og domstolenes uavhengighet* skuffet Jusjtsjenko. De som håpet på en rask transformering av Ukraina til å bli et velfungerende demokrati på lik linje med Vest-Europa ble raskt skuffet. Det er likevel ingen tvil om at Viktor Jusjtsjenko styrte Ukraina på en mer demokratisk måte enn sin forgjenger Kutsjma, og det er ikke sikkert at historien på lang sikt vil dømme Jusjtsjenko like hardt som hans nåtid gjør det. Demokratiet i Ukraina var i en positiv utvikling under Jusjtsjenko-perioden, selv om det fremdeles var mye å sette fingeren på.

7.0 Janukovitsj sine første år, 2010-2012

Etter at Jusjtsjenko hadde gjort seg upopulær blant sine tidligere velgere ved at han ikke klarte å leve opp til forventningene og løftene om å rydde opp i korrupsjon og så videre, seilte Julia Timosjenko opp som de oransjes mest populære presidentkandidat foran presidentvalget i 2010. I første valgomgang 17. januar 2010 fikk Jusjtsjenko bare 5,45 % av stemmene og kom helt nede på femteplass. Viktor Janukovitsj fikk flest stemmer med 35,32 %, Julia Timosjenko fikk 25,05 %, Serhij Tihipko¹⁴² 13,05 % og Arsenij Jatsenjuk 6,96 %.¹⁴³ Siden ingen av kandidatene fikk mer enn halvparten av stemmene, måtte en andre valgrunde til mellom de to kandidatene med flest stemmer fra første runde. Denne ble avholdt 7. februar 2010, og Janukovitsj vant med 48,95 % av stemmene, mens Timosjenko fikk 45,47 %.¹⁴⁴ Dette valget ble som nevnt tidligere ansett for å være fritt av både internasjonale og nasjonale organisasjoner.

Flere internasjonale eksperter og kjennere av ukrainsk politikk mente at det ikke ville utgjøre noen stor forskjell om Timosjenko eller Janukovitsj vant.¹⁴⁵ Mye av Oransjerevolusjonens ”goodwill” var oppbrukt, og folk hadde ikke spesiell tiltro til at Timosjenko ville gjøre en mye bedre og ærligere jobb enn Janukovitsj. Noen mente også at Janukovitsj hadde forandret seg, andre at han uansett ikke hadde mulighet til å reversere den demokratiske utviklingen

¹⁴² Serhij Tihipko gikk inn i den Janukovitsj-kontrollerte Azarov-regjeringen etter valget i 2010, og ble sosialminister og visestatsminister. Hans parti, *Strong Ukraine*, fusjonerte i 2012 med Regionspartiet. Tihipko er foran parlamentsvalget i oktober 2012 valgkampansvarlig for Regionspartiet.

¹⁴³ <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011>, klikk på ”Результати голосування, по Україні”, 12/11-2011

¹⁴⁴ <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011>, klikk på ”Результати голосування, по Україні” og så ” Чергові вибори Президента України 17.01.2010”, 12/11-2011

¹⁴⁵ Dette hørte jeg også innen diplomatiske kretser innblynt da jeg var praktikant ved den norske ambassaden i Kiev første halvår i 2010.

man hadde sett gjennom de siste fem årene.¹⁴⁶ Ei heller ville han dra Ukraina i særlig russiskvennlig retning, det var mer retorikk fra hans side. Timosjenko var dessuten pragmatisk og hadde gjort avtaler med Vladimir Putin før, og hun var også mer retorisk enn ekte når hun snakket varmt om Europa og dets verdier. Realiteten var at disse to kandidatene i praksis ville føre en ganske lik politikk, og det var derfor ikke særlig viktig hvem av dem som vant.¹⁴⁷ Det ble også påstått at Timosjenko var nesten like korrupt som Janukovitsj. Det ble vist til hendelser som for eksempel at hun kjøpte inn tusen sykebiler på statens regning som det ble hevdet i praksis fungerte som mobile valgpreklamer for Timosjenko.¹⁴⁸

I Janukovitsj sin egen engelskspråklige bok, *Opportunity Ukraine*,¹⁴⁹ publisert i 2011, omtaler han seg selv i siste kapitlet som en ukrainsk variant av Martin Luther King Jr. Kapitlet heter ”*I have a dream*” og begynner på side 288 i boken, ifølge en blogg skrevet av professor i statsvitenskap og Ukraina-ekspert Alexander J. Motyl:

“I Have a Dream” was the name of a famous speech by Martin Luther King, the great American advocate of civil rights and a Nobel Peace Prize winner. I too have a dream: a strong and prosperous Ukraine. And I am going to talk about this dream of mine below. I will tell you about the dream that will, without a hint of doubt, certainly come true.¹⁵⁰

Motyl harselerer i bloggen med sammenligningen og mener Janukovitsj tydelig drar Ukraina i feil retning demokratisk sett og langt i fra er en ukrainsk versjon av Martin Luther King Jr.

Janukovitsj selv erklærte i forbindelse med presidentvalget i 2010 at han ville føre Ukraina mot videre integrasjon med Vesten og lede Ukraina på en demokratisk måte, samtidig som han ville gjenopprette de vennlige båndene med Russland.

Janukovitsj er en selverklært motstander av Oransjerevolusjonen. Leder han Ukraina på det professor Øyvind Østerud kaller en ”kontrarevolusjonær” måte? En kontrarevolusjonær ønsker ifølge Østerud å oppheve virkningene av revolusjonen og å gjenskape førrevolusjonære tilstander.¹⁵¹ Siden en kontrarevolusjonær ikke ønsker at revolusjonen skal gjenta seg, må han ikke bare gjenopprette forholdene som de var forut for revolusjonen, han

¹⁴⁶ Se for eksempel flere slike uttalelser fra tyske eksperter og medier i denne artikkelen: <http://www.spiegel.de/international/europe/0,1518,676791,00.html>, 27/3-2012

¹⁴⁷ Se for eksempel denne kommentaren: <http://nationalinterest.org/article/ukraines-counterrevolution-3358?page=1>, 27/3-2012

¹⁴⁸ Se oversikt over diverse korrupsjonsanklager mot Timosjenko her: <http://www.mainjustice.com/justanticorruption/2010/10/14/ukraine-government-releases-u-s-led-legal-teams-corruption-report/>, 21/2-2012

¹⁴⁹ Boken er omspunnet av mystikk og påstander om plagiat; at iallfall deler av boken ikke er skrevet av presidenten, og man kan lese en reportasje om dette i Kyiv Post, publisert 7. okt. 2011 her: <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/114314/print/>, 28/11-2011, en annen skrevet av Associated Press og publisert i The Star 27. okt. 2011, <http://www.thestar.com/news/article/1076695>, 28/11-2011, og i dette blogginnlegget til professor Aleksander J. Motyl: <http://www.worldaffairsjournal.org/blog/alexander-j-motyl/finding-ukrainian-president-yanukovych%E2%80%99s-book>, 28/11-2011

¹⁵⁰ <http://www.worldaffairsjournal.org/blog/alexander-j-motyl/yanukovych-man-who-would-be-king>, 28/11-2011

¹⁵¹ Østerud, *Statsvitenskap*, 2002, s. 128

må gå enda lenger tilbake for å skape sikrere barrierer mot en ny revolusjon, skriver Østerud.¹⁵² Nedenfor vil jeg se nærmere på hvordan Janukovitsj-perioden har vært fram til nå. Til slutt i oppgavens konklusjon svarer jeg på spørsmålet om hvorvidt denne perioden kan kalles for ”kontrarevolusjonær”.

7.1 Frie valg

I oktober 2010 ble lokalvalg avholdt og Regionspartiet fikk gjennom valgene større politisk kontroll over både fylkestingene og kommunestyrene over store deler av landet. Internasjonale aktører kritiserte dette valget for *ikke* å leve opp til internasjonale standarder.

Lokalvalget skulle i utgangspunktet blitt avholdt 30. mai 2010, men Janukovitsj og hans støttespillere i Verkhovna Rada (parlamentet) valgte å utsette valget. Det ble ikke fastsatt noen ny dato for valget, men det ble antatt å holdes først et år etter; våren 2011. I mai 2010 sa likevel Janukovitsj at valgene skulle holdes høsten samme år. Forandringer i valgloven ble gjort i ekspressfart, og ifølge kritikere var forandringene designet for å hjelpe Regionspartiet til best mulig resultat. Valgdatoen ble 31. oktober 2010, og i valget konsoliderte Regionspartiet sin makt over hele landet på lokalplan.

Den ukrainske NGO-en *OPORA*, som er en av Ukrainas største valgobservasjonsorganisasjoner, uttalte etter lokalvalget i 2010 at ”*det har vært så mange brudd at vi kan ikke si at valget har vært demokratisk, gjennomiktig og åpent.*”¹⁵³ EU ved Catherine Ashton kritiserte også valget og sa at ”*rammen rundt valget og administreringen av valget underminerer den offentlige tillit til valgprosessen og den videre konsolideringen av demokratiet i Ukraina.*”¹⁵⁴ Obama-administrasjonen kritiserte gjennomføringen av valget og sa at det ”*ikke levde opp til de standarder for åpenhet og rettferdighet som presidentvalget satte tidligere dette år.*”¹⁵⁵ National Democratic Institution, medlemmer av den sentrale valgkommisjonen i Ukraina og flere andre både nasjonale og internasjonale aktører, som OSSE, Europarådet og Europaparlamentet, uttrykte også sin skuffelse over valget.¹⁵⁶

¹⁵² Østerud, *Statsvitenskap*, 2002, s. 128

¹⁵³ <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/88821/>, 28/3-2012

¹⁵⁴ http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2010/2010_11_04_2_en.htm, 16/11-2011

¹⁵⁵ <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/88821/>, 28/3-2012

¹⁵⁶ Se blant annet denne rapporten fra Konrad Adenauer-stiftelsen: <http://www.kas.de/ukraine/en/publications/21063/>, 28/3-2012 og Europaparlamentets resolusjon om Ukraina fra 25/11-2010: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0444+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>, 28/3-2012, samt denne artikkelen fra Kyiv Post: <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/88821/>, 28/3-2012

Jusjtsjenko og Oransjerevolusjonen etterlot seg et land med frie, demokratiske og rettfærdige valg, noe som også førte Janukovitsj til makten. Det ser likevel ikke ut til at Janukovitsj har tenkt å fortsette i samme spor, og parlamentsvalget i 2012 vil gi en klarere pekepinn på om valgfusk og manipulering vil være en fortsatt strategi for Janukovitsj-regimet for å beholde makten. Lokalvalgene høsten 2010 viste urovekkende tegn til at det som framprovoserte Oransjerevolusjonen, nemlig valgfusk, igjen har blitt en realitet ved ukrainske valg.

7.2 Presse-, ytrings- og forsamlingsfrihet

I Reporters Without Borders sin *World Press Freedom Index* for 2008 var Ukraina ranket som nummer 87 i verden.¹⁵⁷ I 2010 hadde landet falt ned på en 131. plass, mens Russland endte på 140 plass.¹⁵⁸ Rapporten fra 2010 forteller om følgende endring etter presidentskiftet:

Ukraine is paying the price of the multiple press freedom violations which have broadsided the country since February 2010 and Viktor Yanukovich's election as Head of State. These violations initially met with indifference by the local authorities. Worse still, censorship has signaled its return, particularly in the audiovisual sector, and serious conflicts of interest are menacing Ukraine's media pluralism.¹⁵⁹

Siden Janukovitsj vant presidentvalget i februar 2010 har det til stadighet kommet rapporter om press på journalister, aviser og særlig tv-stasjoner, som mener seg utsatt for forsøk på sensur og fortielse, både på lokalt og nasjonalt nivå. I oktober 2010 skrev den ukrainske medieorganisasjonen Institute of Mass Information (IMI) dette:

We could observe a drastic decline of freedom of expression in Ukraine during last eight months. The percent of well-balanced news-reports and stories criticizing the authorities badly decreased in mass media all over Ukraine and especially on the television. Once more there are some forbidden topics which the high-ranked officials could find unpleasant. The authorities prefer the opposition to be absent in television news, they prefer not to be criticized. And the number of attacks against the journalists, facts of censorship, pressure against mass media was multiplied, especially against the independent mass media. As we could see, Ukraine took the Russian way of media development, which means the state control over television, hardly available public information and unsolved crimes against the journalists.¹⁶⁰

At såpass mange journalister nå roper varsku og at ukrainske så vel som internasjonale journalist- og medieorganisasjoner mener situasjonen forverrer seg, kan vanskelig antas å være tatt ut av luften. Likevel har journalister i Ukraina fremdeles ytringsfrihet til å fortelle om dette, men faren er til stede for represalier fra deres overordnede. Om man viser "feil"

¹⁵⁷ <http://www.opendemocracy.net/print/56889>, 13/11-2011

¹⁵⁸ Se oversikten fra Press Freedom Index fra 2002-2011 her: http://en.wikipedia.org/wiki/Press_Freedom_Index, 15/2-2012

¹⁵⁹ http://www.rsf.org/IMG/CLASSEMENT_2011/GB/C_GENERAL_GB.pdf, 14/11-2011, sitatet er fra side 4

¹⁶⁰ <http://eng.imi.org.ua/en/node/36864>, 14/11-2011

type innslag, kan man risikere å miste jobben, som tilfellet med sjefredaktør i TSN (1+1) Maksym Sjylenko bekrefter. Han ble sparket på grunn av et innslag om bilparken til ministrene.¹⁶¹

Mens det under Kutsjma ble rapportert inn 11 mistenkelige dødsfall blant mediefolk, og under Jusjtsjenko ingen, har det vært minst ett mistenkelig dødsfall og mange voldelige hendelser mens Janukovitsj har vært president.¹⁶² 11. august 2010 forsvant den undersøkende journalisten og sjefsredaktøren i den lille ukeavisa *Novij Stil* fra Kharkiv, Vasyly Klymentjev, mens han gjorde research på en korrupsjonssak om Kharkovs regionale skattesjef, Stanislav Denysytsyk, på hans eiendom. Et ledende vitne i saken forsvant også sporløst i september 2010. Begge antas å være døde. Politiet har enda ikke kommet fram til noe i saken, og ”The International Federation of Journalists” har bedt om at saken må tas fra det lokale politiets myndighet.¹⁶³ Det har blitt gjort, og saken ligger nå hos de sentrale påtalemyndighetene. Selv om Janukovitsj har sagt at de skal til bunns i saken har den ennå ikke blitt oppklart.¹⁶⁴

16. oktober ble også journalist i avisen *Nasj Gorod Nikolaev*, Oleksandr Vlastsjenko, skutt i hodet på bussterminalen i sin hjemby Nikolaev. Mannen som avfyrte skuddet stakk av med bagen hans som inneholdt hans kamera og to mobiltelefoner, mens pengene ble liggende igjen. Vlastsjenko overlevde så vidt drapsforsøket. Sjefsredaktør i *Nasj Gorod Nikolaev*, Anatolii Onofrijsjuk, opplyser at Vlastsjenko før hendelsen hadde skrevet om korrupsjon blant de lokale styresmaktene, og at dette sannsynligvis var grunnen til drapsforsøket.¹⁶⁵

Det er fjernsyn som har mest problemer med sensur. Aviser og radio virker å være mindre berørt, og internettaviser og blogger lever også tilnærmet helt fritt. Sensuren merkes mest på fjernsynsnyhetene, men også til dels på politiske debattprogrammer. Antall negative hendelser øker. Man ser det i dekningen på tv daglig og ifølge de som overvåker tv-nyhetene er forskjellen dramatisk i forhold til fra før Janukovitsj kom til makten.¹⁶⁶ Fjernsynsjournalistene som ble intervjuet i forbindelse med en større rapport jeg skrev for den norske ambassaden i Kiev om pressefriheten våren 2011, bekrefter at det er vanskeligere å drive uavhengig nyhetsdekning nå enn før Janukovitsj ble president. De hevder også at problemene er større for tv enn for andre medier.

¹⁶¹ Reporters without Borders, rapport august 2010: http://en.rsf.org/IMG/pdf/_rapport_ukraine_anglais.pdf, 28/3-2012

¹⁶² Reporters without Borders, rapport august 2010: http://en.rsf.org/IMG/pdf/_rapport_ukraine_anglais.pdf, 28/3-2012

¹⁶³ http://eng.imi.org.ua//index.php?option=com_content&task=view&id=173741&Itemid=1, 26/3-2011

¹⁶⁴ <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/116453/print/>, 17/11-2011

¹⁶⁵ <http://www.freemedia.at/press-room/public-statements/singleview/article/ukrainian-reporter-shot-in-head.html>, 16/11-2011

¹⁶⁶ Ligatsjova, intervju, 2011

Den atmosfæren som følger med Janukovitsj og hans folk skaper en form for frykt. Oligarker, også de som i utgangspunktet ikke er pro-Janukovitsj, frykter for sine forretninger og velger ikke å provosere myndighetene i frykt for at dette vil slå tilbake på dem selv. Av denne grunn sensurerer de eller gir klare meldinger til sine mediedirektører. En del journalister og redaktører er redd for å miste sine jobber, enten på grunn av press fra ledelsen eller bare grunnet egen frykt. Disse ender opp med å sensurere seg selv og sine kollegaer. Mest av alt kan det se ut som at den direkte sensuren kommer fra medieeierne. En del ser seg tjent med å være på lag med presidenten og legger press på sine mediebedrifter på eget initiativ. I Ukraina er det tette forbindelser mellom politikk og forretninger. Det er derfor en fordel for den enkelte forretningsmann å ha en god relasjon til presidenten og de sittende myndigheter. Ikke alle typer forretninger tåler dagens lys. Av den grunn ønsker også en del forretningsfolk enten å eie mediebedrifter eller å holde seg inne med eierne, slik at de dermed lettere kan skjule det som ikke tåler dagens lys. Dette er selvsagt en uheldig kobling.

Med andre ord er vi vitne til et komplekst bilde, selv om inntrykket er at problemet med pressefriheten i dagens Ukraina starter på toppen av samfunnet, med president Janukovitsj. Deretter baller det på seg og gir en snøballeffekt. Alle ønsker å gjøre den over seg i hierarkiet fornøyd, og gjør dermed både handlinger selv, samt gir beskjeder videre under seg i hierarkiet. Frykt gjennomsyrrer det hele og fører til både sensur og selvsensur. Dessuten følger ansatte ofte eksempelet til sine overordnede. Det er lettere at lokale myndighetspersoner utøver press mot media lokalt når de ser at de nasjonale myndighetene gjør det samme på nasjonalt nivå og heller ikke prøver å gjøre noe for å forhindre press mot media, verken på det lokale eller nasjonale nivå. Dette skaper en uheldig og ond sirkel som det er vanskelig å komme ut av.

Freedom House har årlige vurderinger av situasjonen for pressefriheten rundt omkring i verden. I deres *Freedom of the Press* (presisering: dette er en annen rapport enn *Freedom of the World*, også den utgitt av Freedom House og omtalt i kapittel 4.0) kategoriserer de land inn i *fritt*, *delvis fritt* og *ikke fritt*.¹⁶⁷ Ukraina var mellom 1994 og 2002 ansett for å være *delvis fritt (PF)*, og i rangeringene for 2003 og 2004 som *ikke fritt (NT)*. Fra 2005 og til 2011 regnes pressefriheten i Ukraina igjen som *delvis fri*. I 2011 har Ukraina 56 poeng, mot 53 året forut, da Jusjtsjenko satt med makten. Dette betyr at Freedom House mener at situasjonen for media har forverret seg, men ikke i drastisk retning. Russland får i 2011 81 poeng,

¹⁶⁷ Rapportene svarer på hvordan de vurderte situasjon for året før, det vil si at rapporten for 2011 svarer på hvordan situasjonen for pressefriheten var i 2010. Desto høyere poengsum rangeringen gir et land, desto dårligere er resultatet.

Hviterussland får 93 poeng, og anses begge å ha merkbart mindre fri presse enn i Ukraina. Dette står i kontrast til *Reporters Without Borders* sin *World Press Freedom Index* for 2010, som tidligere påpekt rangerer Ukraina på 131. plass og Russland på 140. plass. Freedom House sin rangering er med andre ord mye mindre kritisk til utviklingen i Ukraina, og de mener situasjonen i Russland er merkbart mye verre.

Her følger en oversikt over utviklingen for pressefriheten i Ukraina fra 1994-2011, ifølge Freedom House sin rapport *Freedom of the Press*.¹⁶⁸

FREEDOM OF THE PRESS INDEX 1994-2011

ÅR	KATEGORI	POENG
1994	PF	44
1995	PF	42
1996	PF	39
1997	PF	49
1998	PF	49
1999	PF	50
2000	PF	60
2001	PF	60
2002	PF	60
2003	NF	67
2004	NF	68
2005	PF	59
2006	PF	53
2007	PF	53
2008	PF	53
2009	PF	55
2010	PF	53
2011	PF	56

Oversikten viser at Freedom House mener situasjonen for mediefriheten forverret seg litt etter at Janukovitsj tok over etter Jusjtsjenko, men at den er noe bedre enn den var under Kutsjma. Reporters without Borders bedømmer dagens situasjon for pressefriheten strengere enn Freedom House. Begge disse bekrefter uansett en negativ trend etter at Janukovitsj overtok. Likevel er trenden såpass liten enda, og man ser at Oransjerevolusjonen brakte med seg positive endringer for pressefriheten, som fremdeles er merkbare. Det er likevel viktig å vokte seg for å kalle dette en permanent endring, for situasjonen for pressefriheten kan fremdeles forverre seg ytterligere. Like fullt kan det bli vanskelig for Janukovitsj å få særlig mer kontroll over media enn det han har i dag, da flere uavhengige media, som Kyiv Post, Ukrainiska Pravda og TVi, har vist seg vanskelige å sensurere.

¹⁶⁸ Her er link til rapporten fra 2011, men på samme side er link til tidligere års rapporter: <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-press/2011/ukraine, 10/4-2012>

På bakgrunn av ovennevnte blir det riktig å si at Janukovitsj ikke arbeider aktivt for en mer fri presse. Hadde han gjort det ville dette fått positive ringvirkninger og bidratt til en positiv snøballeffekt i stedet for dagens negative. Det er dermed først og fremst politisk vilje fra Janukovitsj sin leir som er grunnen til at deler av ukrainske presse, i særlig grad fjernsynskanalene, i dag må sies å være underlagt en mild form for sensur og at situasjonen har forverret seg siden presidentskiftet i 2010. Så lenge dagens regime sitter med makten, er det lite som tyder på at situasjonen for pressefriheten kommer til å forbedre seg.¹⁶⁹ Man skal likevel ikke overdrive, ettersom situasjonen for pressefriheten ikke har blitt så mye verre etter at Janukovitsj overtok som president. Samtidig er den fremdeles bedre enn den var under Kutsjma-perioden. Den kunne like fullt vært enda mye bedre om det var et *ønske* fra myndighetenes side.

7.2.1 Sjuårsmarkeringen for Oransjerevolusjonen

Opposisjonelle ønsket å markere sjuårsdagen for Oransjerevolusjonen 21. og 22. november 2011. Domstolen i Kiev nedla derimot, på oppfordring fra den regionspartistyrte Kiev-administrasjonen, et forbud mot massemobiliseringer i sentrum av hovedstaden disse dagene, og nektet dermed en markering av Oransjerevolusjonen. Myndighetene begrunnet avslaget med at frigjøringsplassen Maidan, hvor revolusjonen utfoldet seg i 2004, var opptatt med forberedelser til å sette opp nyttårstre, og at siden Litauens president Dalia Grybauskaitė skulle besøke Kiev 22. november var det av sikkerhetsmessige grunner ikke forsvarlig at mange mennesker samlet seg på Maidan.¹⁷⁰ 21. november 2011 ble et sikkerhetsgjerde satt opp over store deler av Maidan for å holde publikum utenfor, visstnok på grunn av nyttårstreet som skulle settes opp.¹⁷¹

De opposisjonelle som likevel møtte opp, ble møtt av tusenvis av politifolk fra opprørsstyrkene som passet på, og det kom til sammenstøt mellom dem.¹⁷² Ifølge en lederartikkel i Kyiv Post fra 24. november 2011¹⁷³ opplevde demonstrantene at det ble brukt flere triks mot dem. De som stilte seg opp ved en trapp som førte ned til det underjordiske kjøpesenteret under Maidan, Globus, fortalte at ventilasjonsanlegget ble slått på for fullt, slik at vinden fikk sand, støv og søppel til å kverve rundt dem. De ble overdøvet av Janukovitsj-

¹⁶⁹ Konklusjonene her er basert på rapporten: Arnfinn Nordbø, *Pressefriheten i Ukraina under Janukovitsj – er den forverret?, mai 2011*

¹⁷⁰ <http://rt.com/politics/court-ban-orange-revolution-821/>, 28/11-2011

¹⁷¹ <http://www.kyivpost.com/news/city/detail/117370/>, 28/11-2011

¹⁷² <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/117423/>, 28/11-2011

¹⁷³ <http://www.kyivpost.com/news/opinion/editorial/detail/117582/>, 28/11-2011

sympatisører som fikk stå i fred fra opprørsstyrkene mens de spilte høy musikk og ferdiginnspilte taler. Dette hadde de opposisjonelle med sine megafoner vanskelig for å konkurrere med.

7.2.2 To nye lovforslag til bekymring

14. oktober 2011 passerte lovforslaget med navnet "*Protection of Public Moral*" gjennom den første av to hindringer i parlamentet, da parlamentet vedtok et utkast om å opprette et nytt og mektig tilsynsorgan kalt *The National Commission of Ukraine for Protection of Public Morals*. Dette organet ville hatt makt til å stenge alle trykte eller elektroniske medier på bakgrunn av overtredelse av den godkjente (men ikke definerte) offentlig moral. Utkastet nevnte at medier kunne stenges på bakgrunn av påstått fremming av blant annet pornografi, erotikk, krig, terrorisme, andre manifestasjoner av kriminell aktivitet, ukrainofobi, ydmykelse eller fornærming av nasjonen eller personer på nasjonalt grunnlag og for mangel på respekt for nasjonale og religiøse helligdommer.¹⁷⁴ Lovforslaget ville også begrense sending av programmer på radio eller tv som inneholdt elementer av "*vold eller grusomheter, skildringer av døde kroppar, hardt skadde mennesker, blodige scener som kan forårsake frykt eller terror, oppfordringer til lemlestelser, selvmord eller vandalisme, eller noen form for positiv framstilling av vold.*"¹⁷⁵ Ukrainske journalister så med uro på dette lovforslaget da det både ville hindret ytringsfrihet og fort kunne blitt misbrukt av myndighetene til å stenge ned kritiske og uavhengige medier, samt sider som YouTube og Facebook.¹⁷⁶ Protestene førte fram, slik at lovforslaget ble avvist på den andre høringen i parlamentet 8. februar 2012. I etterkant har likevel noen parlamentsmedlemmer ytret ønske om å introdusere en lignende lov med en endret ordlyd.¹⁷⁷ Dermed kan et lignende lovforslag snart igjen ligge på bordet.

Et annet lovforslag, som også er relatert til sivile rettigheter som ytringsfrihet, informasjonsfrihet, forsamlingsfrihet og personlig frihet, er lovforslag 8711 "*On introduction of Changes to Certain Legislative Acts of Ukraine (regarding protection of children's rights in the safe information sphere)*". Denne loven, om den blir vedtatt, vil forby å gi informasjon om homofili til innbyggerne i Ukraina.¹⁷⁸ I utgangspunktet er det barn loven i særlig grad er

¹⁷⁴ <http://world.maidan.org.ua/2011/european-journalists-warn-of-threat-to-press-freedom-in-ukraine-ahead-of-key-debate-on-protection-of-%E2%80%98public-morals-bill>, 12/11-2011

¹⁷⁵ <http://www.freemedia.at/press-room/public-statements/singleview/article/ukrainian-reporter-shot-in-head.html>, 16/11-2011

¹⁷⁶ <http://world.maidan.org.ua/2011/new-ukrainian-law-could-block-any-site-including-facebook-or-youtube>, 28/3-2012

¹⁷⁷ <http://world.maidan.org.ua/2012/internet-censorship-in-ukraine-will-not-be-implemented-not-yet>, 28/3-2012

¹⁷⁸ Se undertegnede kronikk i Dagbladet fra 12/4-2012 om lovforslaget: <http://www.dagbladet.no/2012/04/12/kultur/debatt/utenriks/ukraina/diskriminering/21074930/>, 19/4-2012

tenkt å beskytte mot det forslagsstillerne ser på som dårlig og farlig påvirkning. Lovforslaget sier det er rettet mot å forby det de kaller ”*propaganda om homoseksualitet*”,¹⁷⁹ fordi ”*spredning av homoseksuell propaganda er en trussel mot nasjonal sikkerhet, det fører til spredning av AIDS, ruinerer familieinstitusjonen og forsterker den demografiske krisen i landet.*”¹⁸⁰ 26. mars 2012 ble det meddelt at Familiekomiteen i Verkhovna Rada støtter lovforslaget.¹⁸¹ Det samme har tidligere *Den statlige komiteen for TV og radio* gjort.¹⁸² Lovforslagets skjebne er ventet avgjort innen parlamentsvalget i oktober 2012.

Lovforslaget bryter flere av de internasjonale konvensjonene som Ukraina har undertegnet og må ses på som et alvorlig brudd på menneskerettighetene, hva angår både homofiles rett til å leve sitt liv som den de er og til å organisere seg, og til alles rett til fritt å ytre seg og å skrive om homofili. Det skal legges til at dette lovforslaget er et privat forslag fra representanter fra ulike leire, både fra kommunistpartiet, Timosjenkos, Jusjtsjenkos og Janukovitsj sitt parti. Uansett føyer begge nevnte lovforslag seg inn i rekken av en negativ trend i ukrainsk politikk siden presidentvalget i 2010, hvor både deler av menneskerettighetene og presse-, ytrings- og forsamlingsfriheten er under press.¹⁸³

7.3 Korrupsjon, lovlydighet og domstolenes uavhengighet

Straks etter at Janukovitsj vant valget satte han i gang med å skaffe seg kontroll over Verkhovna Rada ved å få gjennom en lov som gjorde det mulig for individuelle parlamentsmedlemmer å skifte koalisjon.¹⁸⁴ Med dette omgjorde han en grunnlovsendring fra 2004 som ble vedtatt nettopp for å forhindre slike skifter. Den tidligere loven sa at et regjeringsvennlig parlamentsflertall måtte være dannet av fraksjoner og ikke av individuelle parlamentsmedlemmer, det vil si avhoppere fra andre fraksjoner. Dette hadde Konstitusjonsdomstolen bekreftet 17. september 2008. Likevel, den 6. april 2010 vedtok de samme medlemmene av Konstitusjonsdomstolen at det var mulig for individuelle parlamentsmedlemmer å delta i regjeringskoalisjonen. Dette gjorde det tydelig at domstolen var under press og hadde mistet sin uavhengige funksjon.¹⁸⁵

¹⁷⁹ <http://www.hrw.org/news/2011/10/16/ukraine-reject-homophobic-law>, 15/11-2011

¹⁸⁰ http://risu.org.ua/en/index/all_news/state/legislation/47480/, 28/3-2012

¹⁸¹ http://risu.org.ua/en/index/all_news/state/legislation/47480/, 28/3-2012

¹⁸² http://www.lgbtua.com/news/antilgbt/antilgbt_98.html, 28/3-2012

¹⁸³ Da denne oppgaven gikk i trykken var det enda uvisst om Verkhovna Rada ville vedta eller avvise lovforslaget.

¹⁸⁴ <http://www.cbc.ca/news/world/story/2010/03/11/ukraine-new-government.html>, 13/11-2011

¹⁸⁵ Oleksij Haran, *From Viktor to Viktor: Democracy and Authoritarianism in Ukraine*, i: Demokratizatsiya – The Journal of Post-Soviet Democratization, våren 2011, World Affairs Institute, Washington, 2011, s. 7

Det har blitt hevdet deriblant fra opposisjonspartiene at mange ble tilbudt penger for å skifte side. Uansett hva som lå bak fikk Janukovitsj flere over til sin koalisjon, noe som muliggjorde en flertallskoalisjon bak presidenten i parlamentet. Opposisjonen mente at det hele var ulovlig i forhold til konstitusjonen. Professor Oleksij Haran mener at de som hoppet over fra opposisjonen var motivert av enten press, løfter om posisjoner eller av forretningsmuligheter.¹⁸⁶ Dette igjen ser ut til å være en bekreftelse på at flere av de ukrainske parlamentsmedlemmene ikke er med i politikken på grunn av politisk overbevisning, men mer fordi det kan være til personlig vinning for dem. Taras Kuzio deler også dette synet og mener at blant annet bestikkelser er årsak til mange avhoppere fra opposisjonen.¹⁸⁷

I februar 2012 kom det fram gjennom skjulte opptak at Roman Zabzaliuk, innvalgt parlamentsmedlem for *Blok Julia*, som skiftet side mot slutten av 2011 og ble med i den styrende koalisjonen, hadde mottatt penger for dette. Nærmere bestemt hadde han visstnok, ifølge lydopptakene som Zabzaliuk selv benekter er autentiske, mottatt et engangsbeløp på 450 000 USD (drøyt to og en halv million norske kroner), samt et månedlig fast beløp på 20 000 USD for korrekt stemmegivning.¹⁸⁸ Uansett skaffet Janukovitsj seg i mars 2010 flertall i parlamentet og fikk dermed kastet Julia Timosjenko som statsminister og fikk utnevnt en lojal regjering under ledelse av Mykola Azarov.

Opposisjonen hevder at domstolene er lojale mot Janukovitsj. De har i alle fall vist seg å dømme etter Janukovitsj-styret sine ønsker. For eksempel underkjente Konstitusjonsdomstolen i september 2010 grunnlovsendringene fra Oransjerevolusjonen, som etablerte et halvt parlamentarisk system, en endring som sikret et demokrati med mindre makt til én person (presidenten), og som Janukovitsj selv hadde kjempet for å få igjennom i 2004. Nå gjelder igjen den gamle grunnloven fra 1996 som innebærer et semipresidentialistisk system med mindre makt til parlamentet og mer makt til presidenten.¹⁸⁹ Det er iøynefallende når konstitusjonsdomstolen etter seks år, rett etter et presidentskifte, plutselig skifter mening og mener sin egen forfatning har vært ikke-konstitusjonell. Det reiser viktige spørsmål om hvorvidt domstolene er frie, eller underlagt de utøvende myndigheters kontroll. Ukrainere flest er ikke i tvil om at landets egne domstoler er korrupte.

¹⁸⁶ Haran, *From Viktor to Viktor: Democracy and Authoritarianism in Ukraine*, 2011, s. 7

¹⁸⁷ Kuzio, *Political Culture and Democracy, Ukraine as an Immobile State*, februar 2011, s. 99

¹⁸⁸ http://www.kyivpost.com/news/opinion/op_ed/detail/123503/, 2/3-2012,

<http://www.telekritika.ua/doc/images/news/69665/page%2012-15.pdf>, 2/3-2012

¹⁸⁹ http://dif.org.ua/uploads/FcusUkr_Rik_Yanukov_21-27_02_2011engl%281%29.pdf, s. 5, 13/11-2011

Å få bukt med korrupsjon var et av Janukovitsj sine viktigste valgløfter ved valget i 2010. Til tross for dette løftet har Ukraina bare falt på korrupsjonsindekser (jf. Transparency International) etter maktskiftet. Dette illustrerer at presidenten og hans styre har gjort lite for å kjempe i mot omfattende korrupsjon. I stedet ser det ut til at Janukovitsj-styret har jobbet for å undergrave maktfordelingen i landet nettopp med korrupte virkemidler. Videre har myndighetene, som vi har sett tidligere, utsatt valg når det har passet Regionspartiet best. Han har blitt anklaget for å ha brukt skattebyrået, skattepolitiet, påtalemyndighetene og domstolene til å presse sine motstandere. Videre har det også vært påstander om en del snusk og korrupsjon i forbindelse med jordbruksavtaler, gassavtaler og i industrien, hvor det angivelig er Janukovitsj sine folk som stikker av med gevinstene. Noe av det første Janukovitsj gjorde da han ble president var å oppnevne en egen gruppe som skulle jobbe mot korrupsjon, og han har også fått vedtatt en ny anti-korrupsjonslov. En strengere lov, foreslått av opposisjonen, ble nedstemt. I mediene og mot omverdenen, herunder EU og de vestlige landene, sier presidenten de riktige tingene om demokratisering og anti-korrupsjonsarbeid. Når det kommer til stykket, ser man likevel lite konkrete handlinger for å stoppe dette. Kan hende jobbes det for å forhindre ”hverdagskorrupsjon” blant vanlige folk, men de lojale oligarkene og maktpersonene i landet ser ikke ut til å være rammet av en eventuell kamp mot korrupsjon. Transparency International sine rangeringer ser ut til å dele denne bekymringen.¹⁹⁰

Siden 1995 har Transparency International, som nevnt tidligere, utgitt sin årlige rangering *Corruption Perception Index*, og deres generelle definisjon av korrupsjon er ”*misbruk av offentlig makt til privat fordel.*” 183 land blir vurdert.¹⁹¹ I 2011 ligger New Zealand på topp med 9,5 poeng, mens Ukraina ligger helt nede på en 152. plass med 2,3 poeng, under kategorien ”*highly corrupt*” og i selskap med land som Kongo, Uganda og Tadsjikistan.¹⁹² I 2010 lå Danmark på topp med 9,3 poeng, mens Ukraina lå på 134. plass med 2,4 poeng. I 2003 lå Ukraina på en 106. plass og hadde 2,4 poeng, i 2005 2,2 poeng, i 2007 2,8 poeng, og i 2009 på 146. plass med 2,5 poeng.¹⁹³ Dette viser at korrupsjonsnivået under Jusjtsjenko holdt seg på noenlunde samme nivå som mens Kutsjma var president. Det har blitt noe verre for hvert år etter at Janukovitsj overtok presidentstolen etter Jusjtsjenko og ifølge Transparency International er korrupsjonsnivået i Ukraina enda mer alvorlig i 2011 enn i 2010.¹⁹⁴ Med

¹⁹⁰ http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi, 12/1-2012

¹⁹¹ Landenes korrupsjon måles via en poengskala fra 1 til 10, hvor 10 er det best mulige resultatet.

¹⁹² <http://cpi.transparency.org/cpi2011/, 23/4-2012>

¹⁹³ Se de siste årenes utgaver her: http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi, 1/12-2011

¹⁹⁴ http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi, 24/4-2012

tanke på at både Jusjtsjenko og Janukovitsj hadde kampen mot korrupsjon som en av sine viktigste valgkampsaker da de ble valgt til president, kan man rimelig trygt slå fast at de ikke leverte.

Korrupsjon har altså både vært og er fremdeles et stort problem i Ukraina. Taras Kuzio mener det er et framtreddende problem for landet og henviser til både Razumkov og GRECO:

Political corruption, in the view of Ukraine's leading think tank, the Ukrainian Centre for Economic and Political Studies (the Razumkov Centre), "is the main obstacle for the further development of Ukraine as a full blown democratic state. [...]"

The head of the Council of Europe's Group of States Against Corruption (GRECO) believes "Ukraine shows the least evidence of a struggle against corruption of all countries known to myself."¹⁹⁵

Oligarkene har stor innflytelse over politikktutforming i Ukraina, og den mektigste av dem alle er kanskje Ukrainas rikeste mann, Rinat Akhmetov, som også er parlamentsmedlem for Regionspartiet og gavmild sponsor for Janukovitsj og partiet. Et eksempel på denne innflytelsen er at da EU og Ukraina sitt forhold i november 2011 var på frysepunktet, dro Sveriges og Polens utenriksministre, Carl Bildt og Radoslaw Sikorski, på besøk til Donetsk og hadde private samtaler med mangemilliardæren Akhmetov om veien videre for assosierings- og frihandelsavtalen mellom EU og Ukraina.¹⁹⁶ Akhmetov var entusiastisk etter møtet og erklærte Bildt og Sikorski for å være ekte venner av Ukraina.¹⁹⁷ I etterkant av møtet ble EU-lederne tatt med på en fotballkamp med Shakhtar Donetsk, laget som er eid av oligarken. Dette er et tydelig eksempel på at oligarkene bak Janukovitsj har stor innflytelse over politikken i Ukraina.

Oligarker og forretningsmenn er sterkt representert i parlamentet. Man bør være rik for å kunne bli parlamentsmedlem, fordi det er antatt at det koster mye penger for de fleste å kjøpe seg en plass på partilistene. En plass i parlamentet er gunstig fordi den er til god hjelp i å posisjonere seg i forretningsøyemed og bli rikere, og likeså fordi alle parlamentsmedlemmer har immunitet mot å bli straffeforfulgt.

A 2000 opinion poll found 72 percent of Ukrainians agreeing that the removal of parliamentary immunity would assist in reducing corruption. "Orange" parties included this goal in election platforms, with Our Ukraine-Peoples Self Defence making it a central component of their 2007 election campaign, but it was never adopted by parliament. Immunity from prosecution would be an important step in reducing the number of businessmen in parliament [...].

Businessmen enter parliament to receive immunity because of their fear of potential criminal prosecution for past deeds. Although no elites have ever been prosecuted, they view this "contract"

¹⁹⁵ Kuzio, *Political Culture and Democracy, Ukraine as an Immobile State*, februar 2011, s. 92-93

¹⁹⁶ http://www.kyivpost.com/news/opinion/op_ed/detail/117454/, 28/11-2011

¹⁹⁷ <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/117550/>, 28/11-2011

in the same manner as an insurance policy that they hope they will never have to access.¹⁹⁸

Det reises også fremdeles spørsmål ved menneskerettighetene i Ukraina, og særlig det ukrainske sikkerhets- og etterretningsspolitiet SBU sine metoder. Ifølge en lederartikkel i avisen Kyiv Post er Ukrainas juridiske system ”*ødelagt, korrupt og manipulert av oligarkkontrollerte politikere, hvorav den øverste av dem er Janukovitsj.*”¹⁹⁹ Videre i samme lederartikkel skriver avisen:

Police still beat, torture, falsify evidence and extract false confessions. They conduct armed raids with masks with the permission of the manipulated courts.
Prosecutors operate in a web of secrecy in which they are accountable to no one but the chief prosecutor, who is appointed by Yanukovych.
Judges cannot exercise independence for fear of losing their jobs – or worse.
The presumption of guilt replaces the presumption of innocence through the pre-trial jailing of suspects for up to 18 months in horrible conditions, the denial of bail and adequate legal representation, the denial of speedy trial by jury and so on.

Ett av eksemplene på hvordan innbyggerne i Ukraina til tider behandles av SBU er den unge aktivisten for ”*Patrioter av Ukraina*” Oleksij Tsjernehha sin beretning fra sensommeren 2011. I et åpent brev til president Janukovitsj, datert 1. september 2011 og gjengitt i Kyiv Post,²⁰⁰ skriver han at han rett etter arrestasjonen 23. august 2011 ble tatt direkte til det regionale SBU sine kontorer. Der ble han holdt fengslet, uten å være tiltalt for noe, fram til 27. august. Dette er mye lenger enn de 72 timene lovverket tillater.

Disse dagene ble han forhørt døgnet rundt. Ifølge Tsjernehha selv ble han under avhørene utsatt for fysisk vold gjentatte ganger. Han ble ydmyket og truet, og anklaget for pedofili. Han forteller også at SBU-offiserene prøvde å tvinge ham til å gi falske beviser mot sine bekjente. Etter at han nektet å hjelpe dem med dette, ble han lenket fast og slått. Han skriver at han i løpet av disse fire dagene med forhør verken fikk sove eller spise. Mens han ble torturert og ydmyket krevde han ved gjentatte ganger å få vite hva hans offisielle status i saken var, og også informasjon om ransakelsen de hadde gjennomført i hans hjem, men han fikk ingen svar på noen av sine spørsmål. Oleksij Tsjernehha forteller også at han ble nektet å møte sin advokat, og alle forhørene ble gjort uten advokatens tilstedeværelse.

Mens Tsjernehha var i varetekt, informerte han SBU om at han var epileptisk og at doktorene anbefalte at han holdt seg til et fast søvnmønster og spiste jevnlig, hvis ikke kunne dette påvirke hans helse og til og med lede til hans død. Ifølge Tsjernehha ignorerte SBU denne

¹⁹⁸ Kuzio, *Political Culture and Democracy, Ukraine as an Immobile State*, februar 2011, s. 98

¹⁹⁹ <http://www.kyivpost.com/news/opinion/editorial/detail/114769/>, 2/3-2012

²⁰⁰ http://www.kyivpost.com/news/opinion/op_ed/detail/112476/, 20/4-2012

informasjonen og lot ham verken få spise eller sove gjennom disse fire døgnene. Dette er et åpenbart brudd på menneskerettighetene og Ukrainas eget lovverk.

Under forhør 25. august tvang en av SBU-offiserene en CD med barnepornografisk innhold i hendene på Tsjerneha, en CD som SBU angivelig hadde funnet under ransakelsen av hans hjem i Hrusjevskogo-gaten 22. august. SBU påstod videre at de der hadde funnet informasjon om hvordan montere en hjemmelaget bombe, samt denne barnepornografiske videoen. Etterpå fortalte de at de hadde ”bevis” og de kunne også eventuelt lage ”bevis”, og for at dette ikke skulle skje, måtte Tsjerneha skrive under på at hans bekjente Sjpara og Bevz hadde lagt igjen disse tingene som ble funnet hjemme hos han. Da Tsjerneha nektet, forteller han at han ble påført smertefulle skader.

Kvelden 26. august ble Tsjerneha informert om at han ville bli løslatt hvis han signerte noen få dokumenter. Han ble tvunget til å signere et brev til sjefen for SBU som sa at ingen fysiske tvangsmidler eller metoder var blitt brukt mot han og at han frivillig samtykket til å gi bevis fra 23.-27. august 2011. I det åpne brevet til Janukovitsj skriver Tsjerneha at alle signaturene hans ble gitt fordi SBU tvang ham til det på måter som er forbudt etter lovverket.²⁰¹

Hvis denne historien stemmer, viser den at Ukraina har langt å gå også hva gjelder rettssikkerheten og menneskerettighetene til sine innbyggere. Hvis det hadde vært et genuint ønske for den sittende regjering og Janukovitsj å gjøre noe med dette, hadde det ikke vært vanskelig å forbedre situasjonen på relativt kort tid.

7.3.1 Politiske fanger

Janukovitsj utnevnte straks etter sin tiltredelse som president lojale sjefer for påtalemyndigheten i Ukraina; Viktor Psjonka som øverste sjef og Renat Kuzmin som lojal nestsjef. De satte straks i gang med å gå Timosjenko-regjeringen²⁰² i sømmene og etterforske henne, samt flere av hennes tidligere ministere, tidligere embetsmenn og politiske allierte, under dekke av å være en kamp mot korrupsjon.²⁰³ Utenom Timosjenko selv, er særlig tiltalen og dommen mot Jurij Lutsenko, tidligere innenriksminister under Timosjenko, kjent. De er likevel ikke alene, deriblant har sjefen for sysselsettingstjenestene i Ukraina, Volodymyr Halitskij, vært i varetekt siden november 2011 grunnet angivelig fare for at han ville hemme

²⁰¹ Les hele det åpne brevet fra Oleksij Tsjerneha her: http://www.kyivpost.com/news/opinion/op_ed/detail/112476/, 19/3-2012

²⁰² Etterforskningen gjaldt den andre Timosjenko-regjeringen som styrte mellom desember 2007 og mars 2010

²⁰³ <http://khpg.org/en/index.php?id=1304718183>, 13/5-2011, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/4db7d2eb2.html>, 13/5-2011

saksbehandlingen om han var fri.²⁰⁴ Tidligere fungerende forsvarsminister under Julia Timosjenko, Valerij Ivasjtsjenko, satt i varetekt siden august 2010, anklaget for ulovlig å ha solgt et skipsverksted på Krim. Han satt i varetekt uten dom helt fram til 12. april 2012.²⁰⁵ Denne dagen ble han dømt til fem års fengsel.²⁰⁶ Tidligere økonomiminister under Julia Timosjenko, Bogdan Danylysjyn, ble innvilget politisk asyl i Tsjekkia januar 2011.²⁰⁷ Han er ettersøkt av ukrainske påtalemyndigheter som ønsker ham dømt for angivelig å ha sløst bort to millioner dollar av offentlige midler. At tsjekkiske myndigheter gir Danylysjyn asyl viser at de ikke anser påtalemyndighetene og domstolene i Ukraina for å være til å stole på, men ser på saken mot ham som politisk motivert. Julia Timosjenkos ektefelle Oleksander Timosjenko ble i januar 2012 også innvilget asyl i Tsjekkia.²⁰⁸

Noen få regimelojale skikkelser har også blitt etterforsket, og den offentlig mest kjente saken gjelder tidligere president Leonid Kutsjma. I forbindelse med båndopptaktene som knytter Kutsjma til drapet på journalisten Georgij Gongadze, ble han etterforsket for medvirkning til drapet. Dette ble av en del sett på som skuespill for å rettferdiggjøre etterforskningen av de opposisjonelle. Timosjenko uttalte tidlig at hele saken var en bløff og en ”*window dressing*”, og at saken mot Kutsjma kom til å bli henlagt.²⁰⁹ 14. desember 2011 ble da også dette gjort.²¹⁰ Kutsjma hadde for øvrig ikke sittet i varetekt under etterforskningen, slik som de opposisjonelle, på tross av at Kutsjma ble etterforsket for langt alvorligere forhold enn dem.

Jurij Lutsenko

Tidligere innenriksminister Jurij Lutsenko, hadde fram til han ble dømt til fire års fengsel den 27. februar 2012, sittet varetektsfengslet uten dom i 14 måneder, mistenkt for mindre økonomisk kriminalitet mens han var innenriksminister. Dette inkluderte misbruk av offentlige midler, ved at han overbetalte sin sjåfør – en pensjonist ved navn Leonid Prystupliuk, og ifølge tiltalen utgjorde dette den nette sum av ca 5000 USD, det vil si under 30 000 NOK. Inkludert andre hendelser, hevdet påtalemyndigheten med den selverklærte²¹¹ Janukovitsj-lojale sjefen Viktor Psjonka i spissen, at summen kom opp i 360 000 UAH,²¹² det

²⁰⁴ <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/117738/>, 28/11-2011

²⁰⁵ Her er den danske Helsingforskomiteen sin rapport om rettssakene til bl.a. Timosjenko, Lutsenko og Ivasjtsjenko; *Legal Monitoring in Ukraine II*: <http://www.helsinki-komiteen.dk/Dokumenter/LM-Ukraine,%20II.pdf>, 7/3-2012

²⁰⁶ <http://en.ria.ru/crime/20120412/172772386.html>, 19/4-2012

²⁰⁷ http://www.rferl.org/content/ukraine_economy_minister_czech_republic_asylum/2276256.html, 20/4-2012

²⁰⁸ <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-16439321>, 20/4-2012

²⁰⁹ <http://en.rian.ru/world/20110322/163146395.html>, 21/2-2012

²¹⁰ <http://www.ctv.ca/CTVNews/World/20111214/ukraine-kuchma-reporter-charges-111214/>, 21/2-2012

²¹¹ Straks etter tiltredelsen i 2010 uttalte Psjonka: ”*I’m a member of the president’s team*” og ”*As prosecutor general, I am a member of the team tasked with carrying out all the decisions made by the president*”;

<http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/89164/>, 20/4-2012 og: <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/89690/>, 30/4-2012

²¹² <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/95745/>, 28/11-2011

vil si ca 260 000 NOK. Europarådets kommisjonær for menneskerettigheter, Thomas Hammarberg, har kritisert forvaringen og mener ukrainske myndigheter må etterleve prinsippet om at man er uskyldig inntil det motsatte er bevist, og at Lutsenko derfor burde være fri så lenge rettssaken pågår.²¹³ Lutsenko selv mener dette dreier seg om politisk forfølgelse og er en hevnaksjon fra Janukovitsj.²¹⁴ Saken drøydde lenge, og så mange som 148 vitner ble utspurt.²¹⁵ Lutsenko gjennomførte sultestreik en måneds tid våren 2011 før han oppga dette. Han har uttalt at han er sikker på at den europeiske menneskerettighetsdomstolen vil bekrefte at han er blitt holdt ulovlig fengslet og dømt.²¹⁶ Lutsenko mener han er uskyldig dømt og påpeker at han ikke er anklaget for å ha beriket seg selv med en eneste hrivnja.²¹⁷

Flere har kritisert dommen, deriblant presidenten i parlamentarikerforsamlingen til Europarådet (PACE), Jean-Claude Mignon:

The former Minister of the Interior was not given a fair trial, and the charges of which he was found guilty are absolutely no justification for a prison sentence. The fact that former Prime Minister Yulia Tymoshenko is still in detention and that Yuriy Lutsenko has been convicted both strengthen the feeling that the charges against both these opponents of the government are of a political nature.

It is unacceptable for former members of the government of a Council of Europe member state to be prosecuted for political reasons. This practice is contrary to the rule of law and takes Ukraine further away the principles of our organization as well as the European integration to which this country aspires.²¹⁸

Menneskerettighetsorganisasjoner fra flere europeiske land har uttrykt sin skuffelse over dommen og krevd Lutsenko frikjent.²¹⁹ Representanter fra EU, inkludert Catherine Ashton, har uttrykt dette og sagt at den er enda et bevis på at ukrainsk rettspraksis fortsatt ikke er i overensstemmelse med internasjonale standarder,²²⁰ Marieluise Beck i Europarådet har sagt at Lutsenko er offer for en politisk vendetta.²²¹ Det er oppsiktsvekkende at Lutsenko dømmes til hele fire år i fengsel for det som tross alt er lite alvorlige anklager. Dette styrker mistanken om at Lutsenko er et offer for politisk forfølgelse og at dommen er instruert av det sittende regimet. Den europeiske menneskerettighetsdomstolen tok saken hans opp 17. april 2012 og deres dom er ventet²²² innen kort tid.²²³

²¹³ <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/117673/>, 28/11-2011

²¹⁴ <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/117673/>, 28/11-2011

²¹⁵ <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/117324/print/>, 28/11-2011

²¹⁶ <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/112446/>, 28/11-2011

²¹⁷ Fra en lengre artikkel og intervju med Lutsenko: <http://www.opendemocracy.net/od-russia/iryna-solomko/yuri-lutsenko-views-from-prison-cell>, 21/2-2012

²¹⁸ <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/123308/>, 1/3-2012

²¹⁹ <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/123306/>, 1/3-2012

²²⁰ <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/123228/>, 1/3-2012

²²¹ <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/123267/>, 1/3-2012

²²² Da denne oppgaven ble levert for trykking i begynnelsen av mai 2012 var domstolens avgjørelse fremdeles ikke gjort kjent.

²²³ <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/126137/print/>, 20/4-2012

Julia Timosjenko

Myndighetene har valgt ikke å etterforske regjeringen forut for Timosjenko, som var ledet av nåværende president Janukovitsj. Presidenten og myndighetene for øvrig bedyrer likevel at dette ikke er politisk motivert. Visepresident i USA, Joe Biden, senator John McCain og krefter innen EU er noen av dem som tidligere har sagt seg bekymret over tendensene.²²⁴ Uroen ble ikke mindre da Julia Timosjenko 11. oktober 2011 ble funnet skyldig av Kievs administrative domstol i å ha misbrukt sin stilling som statsminister i 2009 i forbindelse med underskrivingen av en gassavtale med Russland. Timosjenko ble dømt til 7 års fengsel for dette og sitter nå fengslet i Kharkiv. Dommen forbyr henne også å inneha myndighetsposisjoner i tre år etter løslatelsen, og hun er dømt skyldig til å betale staten 190 millioner USD. Helsen er dårlig, og det rapporteres at 51-åringen har vanskeligheter med å gå²²⁵ på grunn av sterke ryggmerter. 20. april 2012 startet Timosjenko en sultestreik. Ifølge hennes forsvarer Serhij Vlasenko var dette for å protestere mot det som skjer i landet og for å protestere mot det som skjer mot henne personlig og behandlingen hun får i fengselet.²²⁶ Ukrainas (daværende) ombudsmann, Nina Kapatsjova, har uttalt seg kritisk til hvordan Timosjenko har blitt behandlet²²⁷ i fengselet,²²⁸ det samme har Russlands utenriksdepartement gjort.²²⁹

I november 2011 satte påtalemyndigheten i Ukraina i gang en ny etterforskning og siktelse av Timosjenko, denne gang for påståtte skatteunndragelser, forsøk på underslag og tyveri mens hun var sjef for et gassfirma på 90-tallet,²³⁰ samt medvirkning til drap på et parlamentsmedlem i 1996.²³¹ Påtalemyndigheten har vært tydelige på at de er sikre på Timosjenkos skyld og at den eksisterende dommen mot henne er fortjent, og i april 2012 startet den nye rettsaken for å få henne domfelt for annen gang.²³² Strafferammen er på tolv år.

Det har vært demonstrasjoner i Ukraina til støtte for Timosjenko, og flere vestlige organisasjoner og politikere har uttrykt sterk bekymring over arrestasjonen og dommen, og

²²⁴ <http://www.ukrainianjournal.com/index.php?w=article&id=12204>, 13/11-2011

²²⁵ <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/116774/>, 12/11-2011

²²⁶ <http://www.interfax.com.ua/rus/main/102139/>, 24/4-2012, Timosjenkos advokat Serhij Vlasenko anklager også fengselsansatte for å utsette Timosjenko for vold: <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/126524/>, 24/4-2012

²²⁷ Forut for sultestreiken ble Timosjenko utsatt for vold av fengselets innsatte. Hun hadde blåmerker på store deler av kroppen. Dette ble bekreftet av ombudsmann Nina Karpatsjova 25. april 2012: <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/126630/>, 26/4-2012

²²⁸ <http://rt.com/politics/court-ban-orange-revolution-821/>, 28/11-2011

²²⁹ <http://en.rian.ru/russia/20120424/173019528.html>, 25/4-2012

²³⁰ <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/116741/>, 12/11-2011

²³¹ <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/117667/>, 28/11-2011

²³² <http://www.euractiv.com/europes-east/prosecutor-vows-press-cases-tymoshenko-news-509137>, 1/12-2011

krever henne løslatt.²³³ Både Norge, USA, EU, NATO, Ukrainian World Congress, Amnesty International, Freedom House m.fl. har kritisert dommen. Det samme har også Russland gjort, fordi de mener at avtalen Timosjenko gjorde med Russland var lovlig og de ønsker ingen revidering av denne, slik Janukovitsj ønsker. USA har uttalt at de mener dommen er politisk motivert og krever Timosjenko løslatt. EU har uttalt seg svært kritisk, og forholdet mellom Brussel og Kiev har blitt kraftig forsuret på grunn av fengslingen av Timosjenko.

Mange tror at Janukovitsj ønsker å bli kvitt Timosjenko som politisk rival fordi hun er opposisjonens sterkeste kort og hans største utfordrer mot å beholde makten. Dessuten spekuleres det i at Janukovitsj er redd at en løslatt Timosjenko vil bli enda farligere for han nå enn før rettssaken.

*Visegradlandene*²³⁴ Polen, Tsjekkia, Slovakia og Ungarn er regnet for å være av de mest positive i EU til Ukrainas europeiske integrasjon og medlemskap i unionen. Likevel uttalte de seg i svært klare ordelag etter at dommen mot Timosjenko var klar og påtalemyndighetene hadde tatt ut enda en tiltale mot henne. Polens statsminister Donald Tusk sa at *”menneskerettighetenes beskyttelse er den viktigste europeiske standard, og med Timosjenko i fengsel kan man vanskelig si at Ukraina oppfyller disse standarder. Vi vil være grundige i denne saken, fordi våre lands historier binder oss.”*²³⁵ Tsjekkias statsminister Petr Necas fulgte opp med å si at Visegradlandene støttet Ukrainas pro-vestlige tilnærming, men *”vi kan ikke forestille oss at vi glatt ville ratifisere en EU-assosiasjonsavtale med Ukraina i en situasjon der det juridiske system ikke fungerer, og når tidligere statsminister Julia Timosjenko er i fengsel. Dette framkaller meget alvorlige spørsmål om i hvilken grad grunnleggende menneskerettigheter i Ukraina blir fulgt.”*²³⁶

Også Europaparlamentets leder Jerzy Buzek har uttrykt sin støtte til Timosjenko.²³⁷ 4. mars 2012 publiserte utenriksministrene i Sverige, Storbritannia, Polen, Tyskland og Tsjekkia en kronikk i New York Times om situasjonen i Ukraina under tittelen *Ukraine’s Slide*.²³⁸ De advarte mot at EU ikke kan ratifisere assosieringsavtalen med Ukraina så lenge politiske fanger som Timosjenko ikke løslates og gis muligheten til å stille til valg, og understreket at det var de sittende myndighetenes ansvar å sikre at alle partier og politikere får stille til valg

²³³ <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/117751/>, 28/11-2011

²³⁴ Visegradgruppen er en allianse bestående av de fire sentraleuropeiske landene Polen, Tsjekkia, Slovakia og Ungarn. Formålet med alliansen er dypere samarbeid og å fremme deres europeiske integrasjon.

²³⁵ <http://www.eubusiness.com/news-eu/ukraine-trial-czech.cx7>, 15/11-2011

²³⁶ <http://www.eubusiness.com/news-eu/ukraine-trial-czech.cx7>, 15/11-2011

²³⁷ <http://www.ibtimes.com/articles/256766/20111128/jerzy-buzek-extends-support-yulia-tymoshenko.htm>, 28/11-2011

²³⁸ Carl Bildt, William Hague, Radoslaw Sikorski, Guido Westerwelle og Karel Schwarzenberg.

på like vilkår.²³⁹ Disse uttalelsene viser at EU følger nøye med på utviklingen for politiske og sivile rettigheter i Ukraina, og at de mener den har gått i gal retning sett med demokrati- og menneskerettighetsøyne, siden Janukovitsj overtok makten. I april 2012 avlyste flere europeiske ledere sine planlagte turer til Ukraina, inkludert den tyske presidenten Joachim Gauck.²⁴⁰ Flere europeiske ledere, inkludert Europakommisjonens leder Jose Manuel Barroso og Tysklands forbundskansler Angela Merkel, har også sagt at det er uaktuelt å reise til Ukraina under fotball-EM i juni 2012 hvis demokratisituasjonen i Ukraina ikke forbedrer seg.²⁴¹ Ukraina er i ferd med å bli delvis isolert fra Europa. Den svenske utenriksministeren Carl Bildt uttalte 26. april 2012 at: *“Difficult to avoid conclusion that things in Ukraine are going from bad to worse. They risk cutting ties to Europe.”*²⁴² EUs ambassadør til Ukraina, Jose Manuel Pinto Teixeira, har uttalt at EU er “sjokkert” over behandlingen Timosjenko har fått og at EUs bilde og oppfatning av Ukraina har forverret seg kraftig de siste to årene.²⁴³ Den danske Helsingforskomiteen har i fire rapporter fra april 2011 til april 2012 kritisert det ukrainske rettssystemet, domstolene, påtalemyndighetene og Janukovitsj i forbindelse med rettssakene mot Timosjenko og andre opposisjonelle.²⁴⁴

Janukovitsj forsøker seg på en balansepolitikk mellom Russland og EU. For å få politiske innrømmelser kan det se ut til at han enten direkte eller indirekte truer russerne med en tilnærming til EU, og EU med en tilnærming til Russland. Men han gjør medlemskap i EU umulig ved å forfølge opposisjonen og fengsle opposisjonsleder Timosjenko og stenge henne ute fra politikken. Samtidig er heller ikke en tilnærming til Russland til Janukovitsj sin fordel, da hans oligarker ønsker seg tilgang til det europeiske markedet, og det gjør de fleste andre ukrainere også. Derfor blir Ukrainas utenrikspolitikk en ”dobbel bløff”, som Yale-professor Timothy Snyder skriver. Videre sier Snyder at *”i motsetning til hva Janukovitsj virker til å tro, ville det å befri Timosjenko bety noe – ikke fordi Vesten liker henne og ikke han – men fordi det ville vise at Ukraina kan bli en rettsstat, som er det ukrainerne trenger mer enn noe annet.”*²⁴⁵

²³⁹ http://www.nytimes.com/2012/03/05/opinion/05iht-edbildt05.html?_r=3&src=tp&smid=fb-share, 20/4-2012

²⁴⁰ <http://www.dw.de/dw/article/0,,15910782,00.html>, 27/4-2012

²⁴¹ http://www.haveeru.com.mv/world_sports/41743, 2/5-2012

²⁴² <http://twitter.com/#!/carlbildt/status/195437849322074112>, 26/4-2012

²⁴³ <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/126678/>, 27/4-2012

²⁴⁴ Les de fire rapportene fra Den danske Helsingforskomiteen her: *Legal Monitoring in Ukraine* (april 2011): <http://helsinki-komiteen.dk/Helsinki-gammel/downloads/LM-Ukraine.pdf>, *Legal Monitoring in Ukraine II* (august 2011): <http://helsinki-komiteen.dk/Dokumenter/LM-Ukraine,%20II.pdf>, *Legal Monitoring in Ukraine III* (november 2011): <http://www.helsinki-komiteen.dk/Dokumenter/LM-Ukraine,III,English.pdf>, *Legal Monitoring in Ukraine IV* (april 2012): <http://helsinki.org.ua/files/docs/1334306310.pdf>, alle oppsøkt 24/4-2012

²⁴⁵ Timothy Snyder, *Ukraine's Last Chance?*, The New York Review of Books, NYR Blog, 9. november 2011, tilgjengelig på: <http://www.nybooks.com/blogs/nyrblog/2011/nov/09/ukraines-last-chance/>, 15/11-2011

Alle opposisjonspartiene i Ukraina, inkludert *Vårt Ukraina*, hvor Jusjtsjenko er tidligere leder, har kritisert dommen og kalt den et steg på vei mot et autoritært regime. Visstnok er Viktor Jusjtsjenko den eneste offentlig kjente personen i Ukraina som har støttet dommen mot Timosjenko.²⁴⁶ Jusjtsjenko ble etter det kalt en person med "lav moral" av sin partifelle, og tidligere ordfører i Kiev, Oleksandr Omeltsjenko.²⁴⁷ En undersøkelse publisert 18. oktober 2011 viste at ingen ukrainsk politiker hadde lavere tillit enn Jusjtsjenko, og bare 1,5 % støttet ham.²⁴⁸ Jusjtsjenko bor ennå i presidentboligen, mens Janukovitsj bor på det svære Mezjigoria-komplekset, egentlig en statlig eiendom.²⁴⁹ Dette frambringer mistanke blant en del ukrainere om at det eksisterer en form for forståelse mellom de to navnebrødrene.

Det er ikke overraskende om det stemmer at Timosjenko har gjort lovbrudd gjennom sitt liv. Problemet nå er at man kan anta at Timosjenko har blitt dømt uansett om det finnes bevis eller ei. Videre er også problemet at Janukovitsj velger å gå etter bare Timosjenko. Det har vært 14 regjeringer siden Ukraina ble selvstendig i 1991, men bare Timosjenko-regjeringen etterforskes. Det levner liten tvil om at det er politisk motivert forfølgelse av henne og hennes allierte. Om det var mistanke om korrupsjon under hennes regjeringsledelse, skulle det være minst like mye grunn til å mistenke og etterforske også de andre regjeringene. Og problemet er nettopp dette; at Janukovitsj-regimet har valgt seg ut sin farligste konkurrent og opposisjonslederen til å fengsles, men også andre, som Jurij Lutsenko, som er en relativt respektert politiker og leder for et ganske stort parti – *People's Self Defence*. Det ser ut til at Janukovitsj-styret fører en bevisst politikk som søker å sette opposisjonen ut av spill ved å fengsle Timosjenko og hennes viktigste allierte. Slik kan de heller ikke stille opp til parlamentsvalget høsten 2012, noe som gjør det enklere for Regionspartiet å gjennomføre et godt valg.

Det er også blitt rettet mye kritikk mot at både Julia Timosjenko, Jurij Lutsenko og flere av de andre opposisjonelle som har vært under etterforskning, har sittet i varetekt før domfellelse. Prinsippet om at man er uskyldig fram til det motsatte er bevist, har ikke blitt fulgt av det ukrainske rettsvesenet.

²⁴⁶ Taras Kuzio, *Yulia Timoshenko's Imprisonment: The Yushchenko Factor*, Eurasia Daily Monitor Volume: 8 Issue: 205, November 2011, The Jamestown Foundation, New York 2011

²⁴⁷ Kuzio, *Yulia Timoshenko's Imprisonment: The Yushchenko Factor*, november 2011

²⁴⁸ Kuzio, *Yulia Timoshenko's Imprisonment: The Yushchenko Factor*, november 2011

²⁴⁹ Kuzio, *Yulia Timoshenko's Imprisonment: The Yushchenko Factor*, november 2011

7.3.2 EU-resolusjon kontra talskvinne for Regionspartiet

Europaparlamentet vedtok 1. desember 2011 en enstemmig resolusjon om en assosieringsavtale mellom EU og Ukraina. Ordbruken i resolusjonen gjenspeiler hva EU tenker om situasjonen i Ukraina under Janukovitsj.

Resolusjonen sier blant annet:

[The parliament voted] to urge the president and the government of Ukraine to bring the political, legal and administrative situation in the country into line with what was agreed in the Association Agenda, and to promote good governance and respect for the rule of law as fundamental principles in the context of relations between the EU and Ukraine; [and] to ensure that Yulia Tymoshenko and other opposition leaders are allowed to exercise their right to participate fully in the political process, both as of now and in the forthcoming elections in Ukraine. [...]

The current political situation in Ukraine, especially in the field of civil liberties and the rule of law, is at odds with the spirit of the EU-Ukraine Association Agreement under negotiation. [...]

The EU strongly advocates for a stable and democratic Ukraine that respects the principles of a social and inclusive market economy, the rule of law (including an independent judiciary), human rights and the protection of minorities.²⁵⁰

Resolusjonen på ni sider inneholder mye kritikk av hvordan Ukraina styres og er tydelig i sin omtale av rettsforfølgelsen mot Timosjenko, hvor den sier at det er allment sett på som enten hevn eller et forsøk på å forhindre opposisjonsmedlemmer fra å kunne delta i og stille til valg. Dessuten kritiserer EU selve loven Timosjenko er dømt av:

The sentencing on 11 October 2011 of Ukraine's former Prime Minister, Yulia Tymoshenko, to seven years in prison and the trials of other ministers have raised serious concerns in the EU and are widely seen as either acts of revenge or as part of an attempt to convict and imprison opposition members in order to prevent them from standing and campaigning in next year's parliamentary elections or in the 2015 presidential election; whereas the law selectively applied against Tymoshenko dates back to Soviet times and makes provision for criminal prosecution for political decisions; whereas Articles 364 and 365 of that law, which are currently under review by the Verkhovna Rada, do not comply with EU and UN standards.

Gjennom å lese resolusjonen ser man tydelig at EU ikke er tilfreds med retningen Janukovitsj drar landet i, og at EU har observert tilbakefall for demokratiet i Ukraina etter hans inntreden. Resolusjonen sender en klar advarsel til Janukovitsj-styret om at tettere relasjoner med Brussel avhenger av deres engasjement for og forpliktelse til demokratiet og til politiske og sivile rettigheter.

²⁵⁰ Les hele resolusjonen her: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+20111201+SIT+DOC+WORD+V0//EN&language=EN, 1/12-2011>

Jeg intervjuet en av Regionspartiets viktigste talskvinner, parlamentsmedlemmet Olena Bondarenko i mars 2011.²⁵¹ Intervjuet ble altså gjort mens Timosjenko var under etterforskning, men før hun ble domfelt og før EUs ovennevnte resolusjon ble vedtatt i Europaparlamentet. Likevel er det interessant hva hun sier om disse sakene.

Bondarenko sa at det Ukraina trengte fra EU var økonomisk vekst. ”*Den dagen vi har fått bra økonomi, trenger vi ikke EU, uansett!*” sa hun. Videre sa hun i forbindelse med et spørsmål omkring homofiles rettigheter, som er under press i store deler av Øst-Europa, inkludert i Ukraina,²⁵² at landet er slavisk og har en annen kultur enn Europa, og derfor passer ikke alt inn i Ukraina:

Ukraina er et ortodokst land med en slavisk karakteristikk. Jeg er i mot popularisering av homofili, og som regjering ønsker vi ikke å propagandere dette. Å presse oss til å inkludere slikt lovverk er en akkurat like stor fornærmelse mot oss slaver som det er for arabere om europeere skal pådytte deres tradisjoner på arabiske land. På samme måte vil heller ikke vi la oss presse av europeiske tradisjoner, for vi er et slavisk land med vår egen kultur.

I den grad Olena Bondarenko er representativ for sitt parti, viser det at EU nærmest er å regne for å være et ”nødvendig onde” for å skape økonomisk vekst i Ukraina. Utover det plasserer hun Ukraina i en slavisk kontekst, uten samtidig å si at Ukraina er et europeisk land. Hun tar videre avstand fra visse deler av sentrale menneskerettigheter som er viktige for EU, og hun irriteres av at EU søker å påvirke Ukrainas demokrati og forhold til politiske og sivile rettigheter.

Når det gjaldt Timosjenko-saken og spørsmålet om hvorfor bare Timosjenko-regjeringen var gått etter i sømmene for å avdekke korrupsjon, men ingen andre regjeringer, svarte Bondarenko at slik kritikk fra Europa irriterte henne, og hun påpekte at europeiske ledere heller ikke er engler og at det finnes fengslede politikere også i Europa. Derfor måtte Ukraina også være i sin fulle rett til å gjøre det samme. Bondarenko mente Europa var preget av falsk propaganda utsendt fra Timosjenkos fraksjon BJuT (*Blok Julia Timosjenko*): ”*La heller europeerne komme til Ukraina og lese dokumentene som viser hvorfor disse sitter fengslet!*”²⁵³

Angående kritikken mot rettssystemet og påtalemyndighetene i Ukraina, sa Bondarenko at man kan mene hva man vil om dette og man kan tro hva man vil angående om dommerne er

²⁵¹ Alt om Olena Bondarenko nedenfor er fra et intervju jeg gjorde med henne i Kiev 2/3-2011

²⁵² Her er en grundig rapport om forholdene for homofile i Ukraina; *One Step Forward, Two Steps Back: Situation of LGBT in Ukraine in 2010-2011*: <http://www.gay.org.ua/publications/report2011-e.pdf>, 29/3-2012

²⁵³ Bondarenko, intervju, 2011

korrupte; *”vi har uansett bare én rett i landet, og den må respekteres. Jeg har ingen rett eller mulighet til å bedømme om den er uavhengig eller ikke, men uansett er det den domstolen vi har. Det ville forøvrig vært umulig å kjøpe alle innenfor rettssystemet, det ville blitt utrolig dyrt!”* Bondarenko avviser at det er store problemer med rettssystemet i Ukraina. Det er ikke nødvendigvis slik at alle korrupte innenfor dette systemet har blitt lokket med mye penger, selv om det også er inne i bildet. Andre pressmidler kan være trusler om å miste jobben sin, samt diverse andre både trusler og gulrøtter fra myndighetene og andre folk med ressurser, for å få ting som de vil.

Angående ytringsfrihet, pressefrihet og demonstrasjoner, forsvarte også Olena Bondarenko sin regjering. Hun hevdet at Ukraina hadde full ytrings- og demonstrasjonsfrihet og at demonstrantene som var blitt fengslet eller blitt nektet å demonstrere var blitt det ene og alene fordi de hadde brutt offentlige lover, som at de har dunket borti biler, sperret av smale veier for trafikk og slått i stykker brostein ved oppsetning av teltleirer. Angående pressefriheten erkjente Bondarenko at Ukraina ikke var uten problemer, men det var heller ikke Europa. Hun var helt klar på at pressefriheten var blitt bedre under Janukovitsj enn under Jusjtsjenko, på tross av at internasjonale og nasjonale medieorganisasjoner, journalister og eksperter sier det motsatte: *”Hvem er disse som forteller at situasjonen nå er verre? Jo, inkompetente journalister som ikke er kvalifiserte til å uttale seg. Du må prate med de riktige og ekte ekspertene. Reporters without Borders irriterer meg virkelig, de lukket øynene for problemene som fantes under Jusjtsjenko, men er nå svært på hogget. De er langt fra objektive,”* uttalte Bondarenko og kan ha et poeng. Det er ikke utelukket at vestlige organisasjoner og land var for positive til Jusjtsjenko, at man lettere unnskyldte problematiske forhold på den tiden enn man gjør i dag når man i vestlige land nå følger Ukraina ekstra tett og kritisk. For øvrig mente Bondarenko at å bedre landets økonomiske situasjon var det som skulle til for å bli bukt med de verste problemene i Ukraina. Man ville da også få en friere presse, for folk ville ikke lenger være så mottagelige for bestiktelser.²⁵⁴

EU var et viktig instrument for å oppnå økonomisk utvikling, og forhåpentligvis ville eventuell visumfrihet og frihandelsavtale med EU åpne mange dører. Det beste ville likevel være om Ukraina ble et økonomisk velutviklet land uten å bli medlem av EU, mente Bondarenko. Under det nåværende regimet, hvor maktsenteret ligger i Øst-Ukraina, virker fokus mer å være å benytte seg av EU for å skape økonomisk vekst, uten at man dermed deler

²⁵⁴ Bondarenko, intervju, 2011

et like sterkt ønske som opposisjonen om europeisk integrering også idé -, verdi- og kulturmessig.

Selv om Olena Bondarenko er en ganske ung kvinne på 38 år, virker hennes tankesett å være ganske i tråd med president Janukovitsj sitt. Flere av de mest sentrale figurene rundt presidenten er også unge. Altså forandres ikke automatisk holdninger og verdier seg i en mer demokratisk retning grunnet generasjonsskifter. Det skal likevel understrekes at folk også kan være uenige innad i Regionspartiet og noen er mer pro-europeiske enn Bondarenko. Janukovitsj er et eksempel på en som uttaler seg mer positivt om EU. Likevel følger han og hans regjering ikke opp dette i praktisk politikk, da EU-integrasjon er umulig uten å styre landet på en mer demokratisk måte enn det Janukovitsj gjør.

7.4 Vurdering av demokratiet

Janukovitsj har med til dels tvilsomme midler lyktes med å skaffe seg kontroll over de viktigste politiske maktorganene i tillegg til presidentembetet etter at han vant valget i 2010. Dette har også ført til at den politiske situasjonen nå er mer stabil enn den var de fem årene Jusjtsjenko var president. Årene under Jusjtsjenko var preget av stadige konfrontasjoner mellom forskjellige maktorganer og politisk ustabilitet. Ifølge Taras Kuzio har man under Janukovitsj fått stabilitet på bekostning av politiske og sivile rettigheter som kom med Oransjerevolusjonen.²⁵⁵

En måling fra Razumkov i desember 2011 angående om ukrainerne synes at situasjonen for demokratiet i landet har forbedret eller forverret seg, viser at 46,5 % synes den har forverret seg. 4,1 % synes den har forbedret seg. 38,8 % mener situasjonen ikke har forandret seg i det siste, mens 10,6 % svarer at det er vanskelig å vite.²⁵⁶ I samme måling mener 43,5 % at situasjonen for ytringsfriheten har forverret seg, 5,3 % synes den har forbedret seg. 41,1 % mener situasjonen ikke har forandret seg, mens 10 % synes det er vanskelig å svare. Målingen gir svar på mange lignende spørsmål, og gjennomgangstonen er at mange synes ting er blitt verre, og at det er svært få som synes ting har blitt bedre. 66,3 % mener at situasjonen for landet generelt er forverret, mens 6,1 % synes ting har blitt bedre.

²⁵⁵ http://www.taraskuzio.net/media24_files/54.pdf, 14/11-2011

²⁵⁶ http://razumkov.org.ua/upload/press_release1112.doc, s. 10 (på ukrainsk), 27/1-2012

Samme måling fra Razumkov viser for øvrig også at populariteten til Janukovitsj har falt drastisk. I mai 2010 støttet 39,1 % Janukovitsj fullstendig, mens 26,7 sa de ikke støttet ham. Deretter har støtten gradvis minket, og i desember 2011 var det bare 7,8 % som fullt ut støttet presidenten, mens hele 64,6 % ikke støttet ham.²⁵⁷

Selv om Janukovitsj da han ble valgt, og ved gjentatte anledninger senere, har understreket sin forpliktelse til vestlige, demokratiske verdier og også tok sin første utenlandstur som president til Brussel, har han stadig underminert de demokratiske resultatene Ukraina oppnådde i forbindelse med Oransjerevolusjonen. Både pressefriheten og sivile friheter har, som vi har sett ovenfor, blitt satt under press. Valg har ikke vært frie, demokratiske spilleregler er ikke blitt fulgt for å få flertall i parlamentet, domstolene er ikke frie og opposisjonen er presset. Det er hovedårsakene til at Freedom House også har degradert Ukraina fra å være ”fritt” under Jusjtsjenko til å være ”delvis fritt” under Janukovitsj.

Taras Kuzio er klar på at situasjonen for demokratiet er verre nå enn under Kutsjma.²⁵⁸ Oleksij Haran mener Janukovitsj kan kalles en kontrarevolusjonær.²⁵⁹ I alle fall kan det se ut som at Janukovitsj forsøker å reversere resultatene som kom med Oransjerevolusjonen og han har i dag mer formell makt enn Kutsjma hadde. På den andre siden har sivilsamfunnet utviklet seg, pressefriheten også, og dermed er det vanskeligere for Janukovitsj-administrasjonen å kontrollere disse elementene av samfunnet enn det var for Kutsjma.

Viktor Janukovitsj har uttalt at det finnes ingenting godt i den oransje arven.²⁶⁰ De formelle maktsentrene har han lyktes med å få kontroll over, og slik maktet å reversere lovverk og en positiv demokratisk utvikling etter Oransjerevolusjonen, men folket, sivilsamfunnet og media er det vanskeligere og hankses med. Situasjonen for demokratiet under Janukovitsj sin ledelse er nedadgående og dårlig. Regimet kan i likhet med Kutsjma sitt kalles for et *konkurrerende semi-autoritært regime*.

²⁵⁷ http://razumkov.org.ua/upload/press_release1112.doc, s. 19 (på ukrainsk), 23/2-2012

²⁵⁸ Kuzio, intervju, 2011

²⁵⁹ Haran, intervju, 2012

²⁶⁰ <http://www.freedomhouse.org/blog/prime-ministers-dock-0>, 17/2-2012

8.0 Har Oransjerevolusjonen gitt et varig bidrag til demokratisering av Ukraina?

Allerede mens Jusjtsjenko var president, var det mange røster i Ukraina som mente at Oransjerevolusjonen var død. Etter presidentvalget i 2010 uttalte flere som en reaksjon på dette at Oransjerevolusjonen *ikke* var død, for valget som førte Janukovitsj til presidentembetet hadde vært fritt og demokratisk, og dette var et resultat av Oransjerevolusjonen og dens demokratiske ånd. Matias Eorsi, leder av Europarådets parlamentarikerforsamlings delegasjon av valgobservatører til presidentvalget i Ukraina i 2010, var en av dem som uttalte at Oransjerevolusjonen ikke var død: *"Noen hevder at Oransjerevolusjonen har feilet – jeg sier nei. Takket være Oransjerevolusjonen er demokratiske valg nå en realitet i Ukraina."*²⁶¹

Etter lokalvalgene i Ukraina i oktober 2010, som ikke lenger møtte internasjonale standarder til frie og demokratiske valg, spør det om Eorsi ville sagt like klart at demokratiske valg fremdeles *er* en realitet i Ukraina. Parlamentsvalget i oktober 2012 vil sannsynligvis gi et klarere svar på dette.

Man kan spørre seg om det gjenstår mange resultater etter Oransjerevolusjonen i dag. Nedenfor skal vi se nærmere på i alle fall noen av de forandringene Janukovitsj-styret har gjort etter at de vant presidentvalget i 2010.

8.1 Grunnlovsforandringene

En av de første tingene som ble gjort etter at Janukovitsj ble president, var som tidligere nevnt at grunnloven ble forandret. Nedenfor vil dette presenteres grundigere, da dette er en sentral endring, selv om disse forandringene i kortfattetet har blitt nevnt tidligere i oppgaven.

Ukraina fikk sin grunnlov 28. juni 1996 og var fra da av en president-parlamentarisk republikk, eller semipresidentialistisk republikk. 8. desember 2004, på anmodning fra politiske krefter tilknyttet daværende statsminister Janukovitsj,²⁶² stemte et tilnærmet samlet

²⁶¹ <http://www.nytimes.com/2010/02/09/world/europe/09ukraine.html>, nederst i artikkelen, 12/11-2011

²⁶² Pavel Korduban, *Will Ukrainian Constitutional Change be Synchronized with Elections?*, Eurasia Daily Monitor, vol. 4, issue 164, The Jamestown Foundation, Washington D. C., 2007

parlament for en dramatisk endring av grunnloven.²⁶³ Dette var et resultat av et kompromiss mellom de sentrale politiske aktørene i Ukraina. Jusjtsjenkos leir måtte stemme for endringene for å få gjennomslag for omvalg, selv om de hele tiden var motstandere av endringene.²⁶⁴ Janukovitsj og hans allierte fryktet at ved et omvalg ville Jusjtsjenko komme til makten og ville derfor begrense hans muligheter for å utøve makt. Den nye grunnlovsendringen gjorde Ukraina om til en parlament-presidentialistisk republikk, med mer makt til parlamentet på bekostning av presidenten.

Fra slutten av 2004 og til 2010 hadde denne endringen full legitimitet hos Konstitusjonsdomstolen og hos daværende opposisjonsleder Janukovitsj, som uttalte seg gjentatte ganger mot Jusjtsjenko og Timosjenko sine intensjoner om å oppheve grunnlovsendringene fra 2004. De mente endringene hadde ført til kaos, og Jusjtsjenko følte det var vanskelig å få gjennomført politikken han var valgt av folket til å gjennomføre. De ønsket seg ikke nødvendigvis tilbake til hvordan systemet var før 2004, men en ny lov. Regionspartiet og andre allierte av Janukovitsj hadde hindret Jusjtsjenko i å forandre det nye grunnlovstillegget og kalte dette forsøk på å innføre et mer autoritært styresett. På tross av disse uttalelsene utnevnte Janukovitsj straks han ble president i 2010 nye dommere til Konstitusjonsdomstolen, og 1. oktober 2010 bestemte de seg for at forandringene fra 2004 hadde vært mot konstitusjonen. Dermed ble som nevnt grunnloven fra 1996 gjeninnført.²⁶⁵ Dette overførte kontrollen av alle de viktigste statlige maktposisjonene i hendene til Janukovitsj.

Dette er en manøver fra myndighetene som påkaller lite tillit til deres demokratiske motiver. Så lenge makten lå hos noen andre, var Regionspartiet og Janukovitsj sterke forsvarere av at Ukraina skulle være en parlament-presidentialistisk republikk, men så snart de selv fikk makten, overførte de den tilbake til seg selv og presidenten ved hjelp av korruperte dommere og ble igjen en semipresidentialistisk republikk. *Venezia-kommisjonen*²⁶⁶ uttalte 18. november 2010 i rapporten "*The opinion of the Constitutional situation in Ukraine*" at:

In review of the judgment of Ukraine's Constitutional Court, in which it highlighted it (The Venice Commission) also considers highly unusual that far-reaching constitutional amendments, including the change of the political system of the country - from a parliamentary system to a parliamentary presidential one - are declared unconstitutional by a decision of the Constitutional Court after a period

²⁶³ Timosjenkos parti stemte ikke for grunnlovsendringene

²⁶⁴ Korduban, *Ukrainian Constitutional Change be Synchronized with Elections?*, 2007

²⁶⁵ <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/85441/>, 29/3-2012

²⁶⁶ *Den europeiske kommisjonen for demokrati gjennom lovgivning* (Venezia-kommisjonen) ble opprettet i 1990 med tanke på å støtte demokratiseringsprosessen i de sentral- og østeuropeiske land ved å gi juridisk assistanse ved utformingen av grunnlover og andre sentrale lover, les mer her: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/regpubl/stmeld/20012002/stmeld-nr-25-2001-2002-/3/6.html?id=196139,23/3-2012>

of 6 years. ... As Constitutional Courts are bound by the Constitution and do not stand above it, such decisions raise important questions of democratic legitimacy and the rule of law.²⁶⁷

Samtidig er det viktig å legge merke til de sterke ord opposisjonen, og særlig Julia Timosjenko, har brukt om Janukovitsj og Konstitusjonsdomstolen etter omgjøringen. Hadde hun fått det til, ville hun nok mens hun var statsminister enten gjeninnført den gamle loven eller laget en ny lov om myndighetsutøvelse. Det samme ville Jusjtsjenko gjort. Forskjellen er bare at de ikke lyktes, slik Janukovitsj gjorde. De forsøkte å forandre loven ved hjelp av et demokratisk flertall i parlamentet og ved å forsøke å få Konstitusjonsdomstolen til å erklære endringen fra 8. desember 2004 for ukonstitusjonell, men lyktes ikke. Det gjorde derimot Janukovitsj som ved bruk av det som antas å være korrupte dommere fikk gjennomslag for sin vilje.

Det er tvilsomt om Timosjenko eller Jusjtsjenko ville gjort noe for å omgjøre dette om de selv ble president ved neste korsvei i 2015. Likevel rokker ikke dette ved at Janukovitsj har fått igjennom denne endringen ved hjelp av korrupte og udemokratiske metoder. Videre har han ført en inkonsekvent politikk ved at han har sagt og ment en ting når han ikke har hatt makten og en annen ting når han har fått presidentmakten. Det siste stemmer for øvrig godt også på Timosjenko og Jusjtsjenko.

8.1.1 Valglovsendringene

I 2004 forandret Verkhovna Rada valgloven for parlamentsvalg, og Ukraina gikk fra å ha et blandet system hvor halvparten av delegatene ble valgt gjennom proporsjonal representasjon/forholdstallsvalg, med flere partilister i flermannskretser, og den andre halvparten ble valgt gjennom flertallsvalg hvor det krevdes relativt flertall i enmannsdistrikter – til å få et rent proporsjonalt system. Formålet med å endre valgloven var at man ville oppmuntre til utviklingen av partisystemet, fremme koalisjonsbygging i parlamentet, gjøre regjeringen mer avhengig av partiene, ansvarliggjøre partiene og ikke minst for å motvirke korrupsjon og valgfusk.²⁶⁸

I november 2011 fikk Janukovitsj-regimet flertall i parlamentet for å gjeninnføre det gamle, blandede systemet i forbindelse med parlamentsvalg. Samtidig fikk de hevet sperregrensen fra

²⁶⁷ <http://www.venice.coe.int/docs/2010/CDL-AD%282010%29044-e.pdf>, 16/11-2011

²⁶⁸ Riabtsjuk, *Back to Kuchmenistan*, Current Politics in Ukraine, 22. Nov 2011, Stasiuk Program for the Study of Contemporary Ukraine, Canadian Institute of Ukrainian Studies, Alberta Canada, 2011

3 til 5 % og gjorde det også umulig å stille med blokklistor.²⁶⁹ Dette er et trekk flere kritiserer, og noen mener det er designet for å holde Regionspartiet ved makten, for eksempel har Julia Timosjenko tidligere stilt til valg med blokklista ”*Blok Julia*” og ikke med sitt eget, mindre kjente parti, *Batkivsjtsjina* (Fedreland).

Det må nevnes at 366 parlamentsmedlemmer (av 450) stemte for loven, inkludert representanter fra opposisjonen. Dette gjorde de fordi de fikk noen minimale innrømmelser i dette lovforslaget. Om de ikke stemte for dette, ville Regionspartiet og de sittende myndigheter presse gjennom en enda mindre gunstig lov sett med demokratiske og opposisjonelle øyne.²⁷⁰ Den sittende regjering har flertall i parlamentet og trenger slik sett ikke stemmer fra opposisjonen for å få gjennomslag for sine lovendringer, såfremt det ikke er grunnlovsendringer, som krever 2/3 flertall. De valgte likevel å komme opposisjonen i møte på noen mindre punkter. Sannsynligvis ble dette gjort for utad å kunne demme opp mot kritikk mot valglovsendingene ved å vise til at deler av opposisjonen stemte for loven.

Bakgrunnen for dette lovforslaget er høyst sannsynlig at strategene til Janukovitsj mener at Regionspartiet er det partiet som vil tjene mest på denne valglovsendingen. Både at det blir ulovlig å stille med blokklistor og at sperregrensen er hevet til 5 % vil særlig gå ut over opposisjonen. Det samme vil mest sannsynlig også ordningen med flertallsvalg i enmannskretser gjøre, hvor relativt flertall vil være nok. Resultatet vil vi først se ved parlamentsvalget i 2012. Endringene har blitt kritisert av deriblant Venezia-kommisjonen, OSSE/ODIHR og *International Foundation of Electoral Systems* (IFES).²⁷¹

Forut for lokalvalgene i 2010 gjorde myndighetene en lignende endring av valgloven for lokalvalg og gjeninnførte flertallsvalg. Dette resulterte i at for eksempel i Kievs fylkesråd, hvor Regionspartiet samlet bare fikk 26 % av stemmene, endte de likevel opp med å vinne 65, 5 % av setene. Man kan selvsagt innvende at hvis opposisjonen klarer å samle seg om en kandidat, er ikke dette problematisk. Likevel har det vist seg vanskelig for opposisjonen å samle seg om en kandidat, av flere grunner. For eksempel er opposisjonen uenige om flere ting ideologisk sett, de kommer fra hele den politiske skalaen. Videre har anti-demokratiske krefter i Ukraina ofte forsøkt å splitte opposisjonen og opprette nye politiske parti for å stjele velgere fra de andre partiene.

²⁶⁹ http://portal.rada.gov.ua/rada/control/en/publish/article/info_left?art_id=290355&cat_id=105995, 27/11-2011

²⁷⁰ Riabtsjuk, *Back to Kuchmenistan*, 2011

²⁷¹ Riabtsjuk, *Back to Kuchmenistan*, 2011

8.2 Generelle forandringer

I dette kapitlet skal jeg kortfattet oppsummere fra tidligere i oppgaven noen av de viktigste generelle forandringene man har sett i Ukraina etter 2010.

Lokalvalget som ble gjennomført i oktober 2010 mens Janukovitsj var president, ble ikke ansett av Vesten for å være fritt og rettferdig (se kapittel 7.1). Dette til forandring fra Oransjerevolusjonens periode, hvor valgene ble ansett for å være frie, inkludert presidentvalget i 2010 som førte Janukovitsj til makten.

Pressefriheten var blomstrende og ganske god under Jusjtsjenko, og pressen var pluralistisk. Situasjonen har blitt merkbart verre under Janukovitsj. Likevel, om man sammenligner situasjonen for pressefriheten under Kutsjma og Janukovitsj, ser den ut til å være en god del bedre nå. Man har ikke offisielle *temniki* lenger; instruksjoner som utstedes fra sentralt hold og ut til alle medier. Kanskje forekommer likevel noe lignende *temniki* innen noen bedrifter som er kontrollert av myndighetslojale eiere.

Andrij Bitsjenko, direktør for sosiologiske studier hos Razumkov, mener pressen er friere nå enn under Kutsjma. Press forekommer fremdeles, men flere kjemper imot nå enn under Kutsjma, tror Bitsjenko.²⁷² Norges ambassadør til Ukraina mellom 2006-2011, Olav Berstad, påpeker at grunnet internett og sosiale medier er det vanskeligere å kontrollere media i dag enn det var under Kutsjma-tiden.²⁷³ Professor Oleksij Haran hevder også noe lignende. Han mener pressefriheten er under press fra myndighetene, men at det ikke er like enkelt å manipulere nå som under Kutsjma.²⁷⁴ Han legger til at selv om situasjonen for pressefriheten er noe bedre nå, var situasjonen for ytringsfriheten gjennom *demonstrasjoner* bedre under Kutsjma enn nå. Både Haran og Berstad understreker at Janukovitsj har tatt lærdom av hendelsene forut for Oransjerevolusjonen, og han forsøker derfor å demme opp for demonstrasjoner. Dette gjennom blant annet å nekte visse demonstrasjoner og legge dem som blir godkjent til usentrale steder og ha motdemonstrasjoner samtidig, gjerne med overdøvende lydanlegg.

Sivilsamfunnet kunne vært sterkere, men later likevel til å stå mer støtt i Ukraina i dag enn under Kutsjma. Slik sett er det kanskje også delvis et positivt utfall av Oransjerevolusjonen. Oleksij Haran mener at folk i dag forstår mer av hva sivile og politiske rettigheter er, og at de

²⁷² Andrij Bitsjenko ble intervjuet av undertegnede hos Razumkovsenteret i Kiev 19/1-2012

²⁷³ Olav Berstad ble intervjuet av undertegnede hos UD i Oslo 26/1-2012

²⁷⁴ Haran, intervju, 2012

forstår at de er eierne av landet.²⁷⁵ Myndighetene skal bare administrere på folkets vegne. Han mener at også Regionspartiet har forstått viktigheten av sivilsamfunnet, nærmest som et nødvendig onde, og at i dag er det ikke bare opposisjonskrefter som organiserer seg gjennom NGO-er. Sivilsamfunnet er blitt såpass sterkt i Ukraina at også dagens myndigheter er nødt til å benytte seg av dem for å legitimere egne standpunkter. Har for eksempel opposisjonen en demonstrasjon, kan man rimelig trygt anta at det arrangeres en motdemonstrasjon.

Parlamentet fungerer på en kritikkverdig måte. Reglene følges ikke, for eksempel ved at fraksjonsmedlemmer stemmer på vegne av parlamentsmedlemmer i fraksjonen som ikke er til stede²⁷⁶ under den aktuelle voteringen.²⁷⁷ Videre ble parlamentsflertallet som la grunnlaget for regjeringsdannelsen til ved at enkeltmedlemmer byttet side; de ble stemt inn eksempelvis for Timosjenko, men gikk over til Janukovitsj og dannet grunnlaget for at han fikk flertall for sin regjering.

Domstolene har blitt enda mer korrupte under Janukovitsj, som blant annet Freedom House har pekt på.²⁷⁸ Påtalemyndigheten er blitt et politisk verktøy for myndighetene, som dommen mot blant annet Timosjenko indikerer. Taras Kuzio hevder at både domstolene og påtalemyndighetene er mindre uavhengige under Janukovitsj enn de var selv under Kutsjma.²⁷⁹

Korrupsjon har ikke blitt et mindre problem etter at Janukovitsj overtok. Som nevnt i kapittel 7.3 har Ukraina bare falt på korrupsjonsindekser siden 2010.²⁸⁰

Freedom House konkluderte i april 2011 i sin rapport *Sounding the Alarm: Protecting Democracy in Ukraine*, at maktkonsentrasjonen truet landets demokrati. Blant hovedfunnene i rapporten var disse:²⁸¹

- Increased consolidation of power under the current administration with limited checks and balances that come at the expense of democratic development and, if left unchecked, put Ukraine on a trajectory toward authoritarian rule.
- An increasingly “rubber stamp” parliament

²⁷⁵ Haran, intervju, 2012

²⁷⁶ “Rinat Akhmetov, Ukraine’s wealthiest oligarch, first entered parliament in the Party of Regions in the 2006 elections. After the 2006 and 2007 elections, Akhmetov took the same steps: he took the oath together with newly elected deputies and then never attended another parliamentary session. His voting card continues to be used in his absence.”

Kuzio, *Political Culture and Democracy, Ukraine as an Immobile State*, februar 2011, s. 90

²⁷⁷ Blant annet nevner Alexander J. Motyl i denne artikkelen en av Janukovitsj sine sønner, Viktor Janukovitsj Jr.: http://www.kyivpost.com/news/opinion/op_ed/detail/124919/, 29/3-2012

²⁷⁸ <http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2011/ukraine>, *Freedom in the World 2011*, rapport om Ukraina, 21/2-2012

²⁷⁹ Taras Kuzio i intervju med undertegnede 29/11-2012

²⁸⁰ Se alle Transparency International sine indekser her: <http://cpi.transparency.org/cpi2011/>, 24/4-2012

²⁸¹ <http://world.maidan.org.ua/2011/sounding-the-alarm-protecting-democracy-in-ukraine>, 21/2-2012

- Instances of increased security services meddling in and harassment of civil society, targeted investigations.
- Selective prosecutions (especially of members of previous administrations).
- Widespread perceptions of corruption and personal interest with corrosive effects on fair/balanced/democratic procedures.
- Embattled and often dispirited civil society, coupled with an uninspiring opposition fraught with infighting.
- An increasingly close relationship between media control and political power, and with it a growing degree of self censorship.

Konklusjonene i denne rapporten er stort sett på linje med mine egne. Jeg vil likevel innvende mot det noe negative inntrykket av et nærmest utslått sivilsamfunn. På tross av skuffelsene etter Oransjerevolusjonen lever sivilsamfunnet videre. De ikke-statlige organisasjonene fra opposisjonen er ikke veldig synlige, men arbeider nå mer med grasrota for å forandre samfunnet nedenfra, da de ikke lenger har noen opposisjonspolitikere de har særlig tro på at kan forandre Ukraina ovenfra.²⁸²

Til sammen viser forandringene vist til ovenfor at Oransjerevolusjonen ikke førte til et effektivt demokratisk styre, som maktet å forandre strukturen. Det demokratiske fundamentet var ikke sterkt nok til å motvirke mange av Janukovitsj sine forandringer. Pressefriheten og sivilsamfunnet ser likevel ut til å være positive unntak i så forstand.

8.2.1 Janukovitsj mindre russlandvennlig?

Er Janukovitsj blitt mindre russlandorientert fra 2004 og til 2010? Er Oransjerevolusjonen eventuelt årsaken til det? Selv om dette spørsmålet handler om utenrikspolitisk orientering er det relevant i denne oppgaven, for om Janukovitsj ønsker seg mer europeisk integrasjon blir han nødt til å styre Ukraina på en mer demokratisk måte. Velger hans regime derimot å orientere seg mer mot Russland, vil det være adskillig mindre krav om demokrati.

Vladimir Pastukhov hevder at Janukovitsj er blitt mindre pro-russisk fra 2004 til 2010 og at Oransjerevolusjonen er årsaken til dette. Han mener at Janukovitsj fra 2010 først og fremst har vært opptatt av ukrainske nasjonale interesser, og at dette har kommet som et resultat av Oransjerevolusjonen, mens han tidligere var mer russlandvennlig. Nå er Janukovitsj klar på at han ønsker europeisk integrasjon og det samme gjør hans oligarker i Donetsk, som ønsker seg lettere tilgang til det europeiske markedet. Videre mener Pastukhov at hvis Janukovitsj i dag

²⁸² Haran i intervju 19/1-2012

ser pro-russisk ut, er det bare fordi han sammenlignes med Jusjtsjenko, som ble ganske nasjonalistisk²⁸³ etter hvert.²⁸⁴ Pastukhov skriver at *"whether today's Yanukovych likes it or not, he is more a product of the Orange Revolution than its victim. The 2004 and 2010 models of Yanukovych are two different politicians."*²⁸⁵

Om dette medfører riktighet kan selvsagt diskuteres. På den ene siden ser man at valget som har vært (lokalvalget oktober 2010) etter at Janukovitsj ble president, ikke kan anerkjennes som fritt og demokratisk. Som kjent tapte Janukovitsj valget i 2004 etter å ha forsøkt å vinne valget gjennom nettopp fusk. Slik sett ser det ikke ut som at Janukovitsj har forandret noe på sitt frynsete forhold til demokratiske spilleregler. Likevel er Janukovitsj anno 2010 kanskje mer opptatt av europeisk integrasjon enn i 2004, og dette er nok mest grunnet press fra oligarkene i Donetsk som ønsker fri tilgang til det europeiske markedet. Dessuten var integreringsprosessen allerede satt i gang under Jusjtsjenko-perioden. Slik sett kan Pastukhov delvis ha rett i at Janukovitsj sin profil er noe forandret, men altså ikke når det gjelder hans forhold til *demokratiske spilleregler*, men når det gjelder sterkere vektlegging av *europeisk integrasjon*.

Dette siste kan også diskuteres, for ved å provosere EU og Vesten såpass sterkt som Janukovitsj har gjort ved ufrie valg, press mot media og ikke minst ved rettsforfølgelsen og dommen mot Timosjenko og andre opposisjonelle, har Janukovitsj gjort det vanskelig å få til virkelig europeisk integrasjon. I november 2011 krevde EU frifinnelse av Timosjenko før de ville undertegne frihandels- og assosieringsavtalene med Ukraina,²⁸⁶ mens Janukovitsj svarte med at EU måtte forstå at han *"ikke kunne gripe direkte inn mot uavhengige domstoler"*.²⁸⁷ EU har pr mai 2012 enda ikke underskrevet disse avtalene med Ukraina og har uttalt at dette ikke vil gjøres så lenge Julia Timosjenko og Jurij Lutsenko sitter fengslet.²⁸⁸ Europeisk integrasjon er umulig uten å følge de demokratiske spillereglene bedre enn det Ukraina gjør i dag.

²⁸³ Blant annet var noe av det siste Jusjtsjenko gjorde før han gikk av som president at han i januar 2010 gav Stepan Bandera tittelen "nasjonalhelt av Ukraina". Bandera var leder av den ukrainske nasjonalistbevegelsen OUN fra 1941 og til han ble drept av KGB i 1959. Blant de som i dag støtter Bandera blir han sett på som en som kjempet for Ukrainas uavhengighet fra både Sovjetunionen og nazistene. Av andre ukrainere, polakker, russere, jøder og så videre blir han heller sett på som en som samarbeidet med nazistene og som gjorde seg skyldig i drap på mange uskyldige mennesker, i særlig grad jøder. OUN samarbeidet med nazistene mellom 1939 og 1941. I september 1941 ble Bandera fengslet av nazistene og var i fangenskap fram til han ble sluppet fri i september 1944. Viktor Janukovitsj annullerte Jusjtsjenkos tildeling i januar 2011 og Bandera er ikke lenger en offisiell nasjonalhelt i Ukraina. Les mer her: http://en.wikipedia.org/wiki/Stepan_Bandera, 23/4-2012

²⁸⁴ Vladimir Pastukhov, *The Ukrainian Revolution and the Russian Counterrevolution*, i: Russian Politics and Law, vol. 49, no. 5, September-Oktober 2011, s. 68-80, M.E. Sharpe, Inc., New York, 2011, s. 71

²⁸⁵ Pastukhov, *Ukrainian Revolution and the Russian Counterrevolution*, 2011, s. 73

²⁸⁶ <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/117141/>, 17/11-2011

²⁸⁷ <http://www.hurriyetdailynews.com/default.aspx?pageid=438&n=ukraine-president-says-will-stay-out-of-tymoshenko-case-2011-08-11,10/4-2012>

²⁸⁸ <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/123465/>, 2/3-2012

Samtidig har Ukraina og Russland begynt å diskutere en ny gassavtale, hvor Ukraina søker å få rabatt mot politiske innrømmelser. Vladimir Putin har uttalt at om Ukraina stanser sin europeiske integrasjon, vil Russland kunne komme Ukraina i møte med hensyn til gassprisen.²⁸⁹ Om dette skulle bli konsekvensen, er det ikke umulig at Janukovitsj, når EU krever demokrati, da velger tilnærming til Russland som mer gunstig. Om dette er en smart taktisk manøver for framtiden gjenstår å se, da dette sannsynligvis vil gjøre det vanskeligere å få til en økonomisk utvikling som man kunne fått ved tettere europeisk integrasjon. Dessuten spørs det hva velgerne vil svare på dette ved neste korsvei, og dessuten om oligarkene i lengden vil være fornøyd med å være utestengt fra det europeiske markedet. En diplomatisk kilde innen EU uttalte seg i november 2011 om saken til euobserver.com:

Everything is connected. Yanukovich is using the threat of the EU agreement to put pressure on the Russians. And he is using the prospect of a Russian deal [joining a Russian Customs Union, instead of signing the EU pact] to get what he wants from the EU. The gas talks will probably also continue until the last minute before the summit," the EU diplomatic source said.²⁹⁰

Uavhengig av om Janukovitsj skulle ha blitt mindre russlandvennlig de siste årene, mener Taras Kuzio at han fremdeles er mer russlandvennlig enn det Kutsjma noen gang var.²⁹¹ Han viser blant annet til at Kutsjma var i mot forlengelse av Russlands Svartehavsflåte i Sevastopol, støttet NATO-medlemskap, en økumenisk ortodoks kirke og ukrainsk nasjonsbygging. Videre eksporterte Ukraina våpen til Georgia, de så på Russland som en sikkerhetstrussel, GUAM²⁹² ble lansert, og Kutsjma var sterkt i mot separatisme på Krim og så på russiske nasjonalister som sine fiender. Janukovitsj-styret forlenget avtalen om Svartehavsflåten til 2047, er i mot NATO-medlemskap, har alliert seg med den russisk-ortodokse kirke (Moskva-patriarkatet) og regjeringen har en utdanningsminister (Dimitrij Tabatsjnik) som er mer opptatt av russisk språk og historie enn ukrainsk. Videre støttet Janukovitsj separatisme i Georgia og Russlands anti-georgiske retorikk. Russland er ikke lenger ansett som en sikkerhetsrisiko. Janukovitsj er totalt uinteressert i GUAM, og Regionspartiet er på godfot med de russiske nasjonalistene på Krim.²⁹³

Det er mulig at Janukovitsj og Regionspartiet i dag er mer opptatt av europeisk integrasjon enn i 2004. Om det er Oransjerevolusjonen som er grunnen til det, er litt vanskelig å fastslå.

²⁸⁹ <http://www.ukrainianjournal.com/index.php?w=article&id=13519>, 17/11-2011

²⁹⁰ <http://euobserver.com/24/114307>, 17/11-2011

²⁹¹ http://www.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/Kuzio_100_Days.ppt, s. 31, 7/2-2012

²⁹² Organisasjonen for demokrati og økonomisk utvikling (GUAM), er en regional organisasjon for de fire tidligere Sovjetstatene Georgia, Ukraina, Aserbajdsjan og Moldova.

²⁹³ Taras Kuzio, *100 Days of President Viktor Yanukovich: Domestic and Foreign Policies*, foredrag George Washington University, 2. juni 2010, tilgjengelig på : http://www.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/Kuzio_100_Days.ppt, s. 31, oppsøkt 7/2-2012

Det later i så tilfellet å være økonomiske grunner som ligger bak Regionspartiets ønske om europeisk integrasjon, og ikke ønsket om mer demokrati. Man skal være forsiktig med for bastante konklusjoner om hvorvidt Janukovitsj og Regionspartiet har forandret seg fra 2004 til 2010. Utenrikspolitikken kan heller ikke automatisk sies å avspeile innenrikspolitikken, og om Janukovitsj er mer eller mindre russlandvennlig forteller oss ikke nødvendigvis noe om hvorvidt han har forandret seg innenrikspolitisk. Gjennom europeisk integrasjon kan Janukovitsj presses til å følge mer demokratiske spilleregler, men det er vel vanskelig å si at man har sett for mye til en slik utvikling så langt under hans presidentperiode. Det er med andre ord lite som tyder på at Janukovitsj har blitt så mye mer vestligvendt siden 2004.

8.3 Målinger av demonstrasjonsvilje

Razumkov-senteret, Ukrainas ledende tankesmie og forskningsinstitutt, gjennomfører periodiske målinger om mange ulike aspekter i det ukrainske samfunn, deriblant om hvor villige folk er til å gå ut på gatene og protestere hvis livskvaliteten forverrer seg. Målingene om demonstrasjonsviljen viser ikke store forandringer fra 2002 og fram til i dag. Under Jusjtsjenko-perioden var det færre som ville ta til gatene, mens under Kutsjma og Janukovitsj viser tallene en noe høyere prosentats. Aldri har tallene vært høyere enn i februar 2011, mens de alt i mai 2011 hadde sunket til et tall lavere enn under Kutsjma, og ikke langt fra nivået i oktober 2009, med Jusjtsjenko som president. Dog var det fra samme måling i mai flere enn noen gang som uttrykte *usikkerhet*, og færre enn noen gang som uttalte at de *ikke* ville demonstrere. Målingen fra mai 2011 viser også tydelige regionale skiller, hvor det er tydelig at folk i Vest- og Sentral-Ukraina er mer villige til å demonstrere enn folk i Sør- og Øst-Ukraina.²⁹⁴

Ut fra tallene å lese er det noen færre ukrainere som sier nei til å protestere nå under Janukovitsj enn det var under Kutsjma, mens det under Jusjtsjenko var flere som ikke ville demonstrere. Disse tallene forteller oss at folk var minst villige til å demonstrere under Jusjtsjenko, noe mer villige til å demonstrere under Kutsjma og kanskje enda noe mer under Janukovitsj. Det kan se ut som at Oransjerevolusjonen verken har lagt en demper på, eller forsterket folks villighet til å demonstrere i særlig grad. Selv om det har vist seg vanskelig å samle de store massene til demonstrasjoner under Janukovitsj, viser disse tallene at

²⁹⁴ Måling gjengitt i *National Security and Defense*, No 7-8 (125-126), Razumkov 2011, s. 48-49, http://razumkov.org.ua/eng/files/category_journal/NSD125-126_eng.pdf, 1/12-2011

potensialet for store demonstrasjoner er minst like stort nå som forut for Oransjerevolusjonen. Nedenfor følger de nøyaktige tallene fra Razumkovs målinger prosentvis:

HVA ER BEST; Å HOLDE UT MATERIELLE VANSKELIGHETER AV HENSYN TIL BEVARINGEN AV ORDENEN I LANDET, ELLER Å GÅ UT I GATENE OG PROTESTERE I TILFELLE ALVORLIG FORVERRING AV LEVEKÅRENE?²⁹⁵

	PROTESTERE %	HOLDE UT %	USIKKER %
AUGUST 2002	51, 2	23, 5	25, 3
APRIL 2003	52, 7	24, 2	23, 1
OKTOBER 2009	46, 5	34, 8	18, 7
FEBRUAR 2011	56, 5	21, 7	21, 8
APRIL 2011	53, 9	22, 8	23, 2
MAI 2011	48, 4	20, 6	31, 0

SVARENE FRA MÅLINGEN I MAI 2011, GEOGRAFISK OPPDELT:

	PROTESTERE %	HOLDE UT %	USIKKER %
VEST	63, 2	12, 9	23, 9
SENTRAL	54, 8	21, 1	24, 1
ØST	39, 9	24, 5	35, 6
SØR	34, 1	20, 7	45, 2

De geografiske tallene viser at om man antar at også en del av de usikre ville deltatt i demonstrasjoner etter hvert som de ble større, ville demonstrasjonene inkludere også mange fra Sør- og Øst-Ukraina. Det er bare ca 25 % i Øst-Ukraina som sier de uansett *ikke* ville demonstrert.

Tallene fra mai 2011 viser at det samlet sett i Ukraina bare var ca 20 prosent som sa de *ikke* var villige til å demonstrere. En ny måling publisert i desember 2011, viste at bare 10,4 % sa at de ikke under noen forutsetninger kom til å delta i noen form for protest eller demonstrasjon, mens i februar 2011 svarte 31,3 % det samme.²⁹⁶ Dette viser at demonstrasjonsviljen stiger i Ukraina. Pr desember 2011 er ca 90 % av folket åpne for å delta i protester om situasjonen skulle være den ”rette”.

²⁹⁵ *National Security and Defense*, No 7-8 (125-126), Razumkov 2011, s. 48-49, http://razumkov.org.ua/eng/files/category_journal/NSD125-126_eng.pdf, 1/12-2011

²⁹⁶ http://razumkov.org.ua/upload/press_release1112.doc, 23/2-2012, s. 23

Dermed har landet et stort potensial for folkelige oppstander også i fremtiden, og ut fra disse tallene å dømme ser det ikke ut til at Oransjerevolusjonens skuffelser har gjort folk mer passive, slik at de ikke lenger er villige til å ta til gatene for å protestere. Det skal samtidig understrekes at Ukraina for eksempel i 2011 i virkeligheten viste seg å samle færre demonstranter enn Ukraina anno 2004 gjorde. 2004 var likevel et spesielt år i og med at det var presidentvalg dette året. På samme tid tyder målingene fra Razumkov på at potensialet for store demonstrasjoner likevel er minst like stort i dag som i 2004, men kanskje må det en spesiell anledning til for å utløse dette potensialet, for eksempel om det blir omfattende fusk i forbindelse med parlamentsvalget høsten 2012 eller presidentvalget i 2015.

Ifølge lederen for sosiologiske målinger ved Razumkovsenteret, Andrij Bitsjenko, er det ikke nok med 2000 til 10 000 demonstrerende for å kunne vekke endringer, man trenger 50 000-100 000 demonstranter for å kunne gjøre det. Ifølge samme Bitsjenkos uttalelser til avisen Kyiv Post 24. november 2011,²⁹⁷ er det et stort protestpotensial i det ukrainske samfunnet nå. Målingene fra Razumkov viser at rundt halvparten av befolkningen er villige til å forsvare sine rettigheter gjennom fredelige protester (i tillegg er det også mange som er usikre på deltagelse), men etter Bitsjenkos mening er dette folk som *sympatiserer* med protestene, og vanligvis er antallet mennesker som *faktisk* kommer ut i gatene og deltar i protestene markant mindre. Det er økonomiske problemer og nedgangstider som er det flest er villige til å demonstrere for.

8.4 Finnes varige endringer etter Oransjerevolusjonen?

Et interessant spørsmål er om Jusjtsjenko selv levde opp til Oransjerevolusjonens idealer. Til dels gjorde han det, ved at han tillot pressefrihet og ved at han ledet landet gjennom frie valg. Utover det var det en del som minnet om Kutsjma-tiden. Det ble gjort lite for å avdekke korrupsjon. Oligarkene beholdt sin uforholdsmessige store makt i landet.

Menneskerettighetssaker, som å oppklare journalisten Gongadze sitt dødsfall, ble ikke prioritert. Jusjtsjenko valgte å gi immunitet til det forrige regimet, inkludert til Kutsjma, på tross av lydopptakene som blant annet kobler han til drapet på Gongadze. Han sår også tvil om hvor demokratisk han egentlig er ved at han støtter fengslingen og dommen mot Timosjenko, som alle opposisjonelle i Ukraina og hele Vesten mener er politisk motivert

²⁹⁷ <http://www.kyivpost.com/news/nation/detail/117586/>, 1/12-2011

forfølgelse, og ikke en rettsstat verdig. På bakgrunn av ovennevnte kan man si at Jusjtsjenko ikke til fulle levde opp til idealene og verdiene som ble framlagt under Oransjerevolusjonen.

Videre klarte aldri den oransje koalisjonen å skille mellom politikk og business. Samtidig var det fravær av reformer for å øke rettssikkerheten til den ukrainske befolkningen og mangel på reformer for å skape større åpenhet i politikken. På Transparency International sin rangering over verdens mest korrupte land forbedret ikke Ukraina seg i løpet av Jusjtsjenko sin regjeringstid, med et lite unntak for 2005. Dette bekrefter ytterligere at Oransjerevolusjonens budskap ikke ble etterlevd av Jusjtsjenko-styret.

Redaktør av *Russian Politics and Law*, Dmitri Gorenburg, oppsummerer Yuri Matsievski sitt syn på Jusjtsjenko sin presidentperiode med at de positive resultatene var få:

In reality, the positive results of the change of leadership brought about by the Orange Revolution were modest and in some respects temporary and did not amount to a change of political regime. Under Yushchenko, the regime shifted from Kuchma's oligarchic authoritarianism to a defective democracy that was lacking in political participation, political competition, and adherence to constitutional norms. The new leaders were unable or unwilling to rein in corruption in the political system and spent more time battling each other than conducting sorely needed political reforms. Like Kuchma's team, Yushchenko and his colleagues focused on using their power to extract.²⁹⁸

Selv om man med rette kan være enig med Matsievski i mye av hans kritikk av Jusjtsjenko, skal man ikke underslå at styret under Jusjtsjenko var merkbart bedre enn under Kutsjma på en rekke områder. For eksempel er det ingenting som tyder på at Jusjtsjenko-styret tydde til voldelige virkemidler. Ingen journalister ble drept under Jusjtsjenkos presidenttid, i motsetning til hva det gjorde under Kutsjma-perioden. Dét kan tyde på at folk var mer redde for konsekvensene vold og drap på journalister ville føre med seg mens Jusjtsjenko var president enn de var da Kutsjma regjerte. Nå under Janukovitsj virker frykten for å bli straffeforfulgt for hendelser mot journalister å være mindre igjen, da vi igjen ser en oppgang i antall angrep. Resultatene til nå under Janukovitsj viser også at gjerningsmennene og bakmennene bak angrepene på mediefolk ikke har blitt tatt, heller ikke i de tidligere nevnte sakene; mordet på Vasyl Klymentjev og drapsforsøket på Oleksandr Vlastsjenko.

En årsak til at Jusjtsjenko aldri tok skikkelig tak i korrupsjonen kan muligens være at Jusjtsjenko vet at han selv har gjort ting som ikke tåler dagens lys. Som tidligere nevnt har både Taras Kuzio og Margarita Balmaceda gitt uttrykk for at Jusjtsjenko sannsynligvis selv ble innblandet i korrupsjon for å berike seg og sine støttespillere. Om Jusjtsjenko stilte

²⁹⁸ Dmitri Gorenburg, *Ukraine After Yushchenko: Editor's Introduction*, i: *Russian Politics and Law*, vol. 49, no. 5, September-Oktober 2011, s. 3-7, M.E. Sharpe, Inc, New York, 2011, s. 4

politiske konkurrenter til ansvar for korrupsjon ville de kunne svart med å anklage han for eventuell korrupsjon han hadde gjort eller gjorde seg skyldig i. I alle fall er det påfallende at ikke Jusjtsjenko har gjort noe for å straffe dem som har drevet med korrupsjon og ulovligheter tidligere, noe som tidligere nevnt var et valgløfte i 2004. Det er også påfallende at mens flere opposisjonelle er under etterforskning og i fengsel, bor fortsatt Jusjtsjenko i presidentpalasset.

Ovennevnte er for øvrig et mulig vedvarende problem for Ukraina, også om det skulle bli regimeskifte. Sannsynligvis er få av Ukrainas nåværende toppolitikere korrupsjonsfrie og ulastelige. Dette er de klar over selv, og derfor tør de heller ikke å anklage sine forgjengere ettersom de er redde for at de dermed vil få avslørt sine egne ulovligheter. På den andre siden har som kjent Janukovitsj de siste årene gått etter sine argeste politiske motstandere, inkludert Timosjenko. Jusjtsjenko har fått gå fri. Det er ikke usannsynlig at for eksempel Timosjenko har gjort ting som er ulovlige, og slik sett med rette kan etterforskes for flere ting fra 90-tallet, i så fall på lik linje med alle andre oligarker. På samme måte er det ikke mindre sannsynlig at for eksempel Janukovitsj og Kutsjma har minst like mye å svare for. Det er dermed Janukovitsj-styret sin selektive utvelgelse av noen få, politiske konkurrenter, til å bli etterforsket som oppleves udemokratisk. Janukovitsj løper selvsagt en risiko ved å gå etter Timosjenko, for på den måten er det meget sannsynlig at hun, om hun igjen skulle komme til makten, vil si takk for sist til Janukovitsj og hans nærmeste. Janukovitsj er nok klar over denne faren. Nettopp derfor er det hans plan å holde Timosjenko fengslet og samtidig å forbli ved makten, helst selv, men eventuelt gjennom en lojal arvtager. Slik unngår han å bli utsatt for etterforskning for sine ulovligheter.

Sannsynligvis kunne mange av dagens toppolitikere i Ukraina rettmessig ha blitt straffet for diverse lovbrudd, eller så kunne man valgt å gi alle amnesti og heller velge å se framover. Kanskje var det slik Jusjtsjenko tenkte, at siden ingen var skyldfrie, fikk i stedet alle gå fri. Ingen ble dømt for valgfusket som førte til omvalget i 2004. Det var Janukovitsj og Regionspartiet som stod bak dette. Ettersom disse selv stod bak valgfusk ved minst ett tilfelle (2004) og dermed har gjort seg skyldige i (minst ett) lovbrudd, blir straffeforfølgelsen av opposisjonen nokså ironisk og avslørt som selektiv forfølgelse av politiske konkurrenter. Taras Kuzio skriver at grunnen til at Janukovitsj kunne komme tilbake til makten igjen var på grunn av at Jusjtsjenko-styret ikke fulgte opp valgfusket i 2004 med reelle konsekvenser for dem som stod bak:

The failure to institute criminal proceedings for massive election fraud in 2004, which the Supreme Court overturned and parliament denounced, has led to the return to power six years later of the

organizers of the fraud who do not fear criminal prosecutions (which in 2005 they did fear). [...] Corruption in the legal sector is propounded by an “instrumental” attitude to the law. Criminal cases against members of the elites are opened, go nowhere, investigations are purposefully slowed, eventually closed, and the individuals return to public office. The prosecutor-general’s office is where criminal cases die.²⁹⁹

Vladimir Pastukhov hevder i artikkelen *The Ukrainian Revolution and the Russian Counterrevolution* at Oransjerevolusjonen endret det ukrainske samfunn.³⁰⁰ Han mener Janukovitsj handler etter ukrainske nasjonale interesser – ikke russiske - og at Oransjerevolusjonen var et av mange skritt på veien mot større ukrainsk uavhengighet fra Russland. Videre mener han at dagens Janukovitsj er mer et produkt av Oransjerevolusjonen enn dets offer, og at Janukovitsj anno 2010 var en annen politiker enn i 2004. Pastukhov mener også at Oransjerevolusjonen gjenskapte det moderne ukrainske samfunn, og at Oransjerevolusjonen reflekterer ukrainernes søken etter en ny historisk og kulturell identitet. Han tror at Oransjerevolusjonen er et viktig ledd i etableringen av Ukrainas statsdannelse.³⁰¹ Sett i lys av dette er det mulig å si at Oransjerevolusjonen medvirket til ytterligere å utvikle en ukrainsk statsidentitet og å gjøre Ukraina enda mer uavhengig fra Russland.

Anders Åslund skriver at “*the outstanding achievement of the Orange Revolution was political and civil freedom. But its ultimate flaw was a nearly complete political stalemate, which led to even worse corruption and authoritarianism.*”³⁰² Jeg deler i grove trekk Åslund sitt syn. Oransjerevolusjonen brakte med seg politiske og sivile friheter Ukraina tidligere ikke hadde sett. Jeg er også enig i at man etter Oransjerevolusjonen fikk en fastlåst politisk situasjon og ustabilitet, men at dette i seg selv ledet til en forverring av korrupsjonsproblemene i landet er jeg ikke nødvendigvis enig i. At korrupsjonsproblemene akselererte etter at Janukovitsj kom til makten er en annen sak. Jeg er heller ikke enig i at den fastlåste politiske situasjonen i årene etter Oransjerevolusjonen i seg selv fører til eller er en unnskyldning for autoritarianisme. Man kan se til for eksempel Belgia som i lengre perioder ikke har hatt regjering. Situasjonen har vært fastlåst og ustabilitet har preget landets politikk. Likevel har ikke dette ført til autoritarianisme. Likevel kan politisk ustabilitet gjøre at innbyggerne i et land roper etter stabilitet og en sterk leder. Uroen og ustabiliteten under Jusjtsjenko gjorde nok også sitt til at Janukovitsj i 2010 fikk mange ekstra velgere som ellers ikke ville stemt på ham. Det er slik sett riktig som Åslund sier i sitatet ovenfor at uroen var med og brakte Janukovitsj til makten. Like fullt er det ikke den politiske ustabiliteten under

²⁹⁹ Kuzio, *Political Culture and Democracy, Ukraine as an Immobile State*, februar 2011, s. 96 og 97

³⁰⁰ Pastukhov, *Ukrainian Revolution and the Russian Counterrevolution*, 2011, s. 73-74

³⁰¹ Pastukhov, *Ukrainian Revolution and the Russian Counterrevolution*, 2011, s. 73-74

³⁰² <http://www.businessdayonline.com/NG/index.php/analysis/commentary/33038-the-snow-revolutions-orange-shadow>, 15/2-2012

Jusjtsjenko sitt ansvar at Janukovitsj i ettertid har styrt landet på en mindre demokratisk, og i stedet på en mer semi-autoritær måte. Det ansvaret må Janukovitsj og hans folk ta på seg alene.

Spørsmålet om hvorvidt det er noe igjen av Oransjerevolusjonens idealer og resultater besvares av noen med at det er lite eller ingenting igjen, men dette – om det skulle være riktig – betyr ikke nødvendigvis at det er slik fordi Janukovitsj overtok presidentstolen. Kanskje kan det være slik at det demonstrantene i 2004 kjempet for og håpet og trodde på i realiteten aldri har vært fullstendig til stede. Det begynte lovende, men allerede i løpet av Jusjtsjenko sin presidentperiode mistet mange troen på at de gjennomgripende endringene de hadde håpet på skulle komme. De oppnådde delvis suksess og framgang på veien, men resultatene ble på langt nær så store som de hadde håpet og trodd på. Da Janukovitsj kom til makten, forduftet de fleste av de få gjenværende resultatene. Også ekspertene som er intervjuet til denne oppgaven mener at Jusjtsjenko bare innenfor deler av politikken leverte det som demonstrantene i 2004 ønsket seg.

Oransjerevolusjonens opprinnelige ideer og resultater var likevel ikke fullstendig forduftet under Jusjtsjenkos styre. Til en viss grad levde han opp til det de protesterende i 2004 primært hadde kjempet for; nemlig frie valg. Pressefrihet fikk de også, men som jeg har påpekt tidligere forsvant aldri korrupsjonen under Jusjtsjenko. Velgerne mistet tilliten til at Jusjtsjenko i det hele tatt *ønsket* å ta tak for å bli kvitt korrupsjonen. Den manglende tilliten forsterket seg ved at man ikke så noen tegn til juridisk reform eller bedret rettssikkerhet. Oleksij Haran deler dette synet i artikkelen *From Viktor to Viktor: Democracy and Authoritarianism in Ukraine*:

The main accomplishments of the revolution were political freedoms (including freedom of the press) and free and fair elections. Elections in Ukraine matter, and no political force has managed to monopolize power. [...] On the other hand, most aspirations of the Orange Revolution have not been realized, including strengthening the rule of law and judicial reform (contrary to Georgia, the struggle against corruption never started).³⁰³

Velgerne svarte Jusjtsjenko i 2010. Bare rundt 5 % ønsket fortsatt å ha han som president. Selv om årene under Jusjtsjenko hadde styrket folks tro på at landet hadde en friere presse og mer rettferdige valg, hadde rotet og ustabiliteten som preget Ukraina de siste fem årene gjort folk misfornøyde. Samtidig rammet finanskrisen Ukraina hardt og matvareprisene økte. Dette preget nok også populariteten til Jusjtsjenko. Likevel burde dette ha rammet populariteten til

³⁰³ Oleksij Haran, *From Viktor to Viktor: Democracy and Authoritarianism in Ukraine*, 2011, s. 3

daværende statsminister Timosjenko minst like mye, men hun fikk 25 % av stemmene i første valgongang ved presidentvalget i 2010. Grunnen til dette er nok sammensatt, men tyder på at oransjevelgerne trodde at Timosjenko i større grad enn Jusjtsjenko ville lede Ukraina etter oransjeverdiene. Sannsynligvis var Jusjtsjenkos manglende kamp mot korrupsjon, manglende reformering av rettssystemet og manglende oppfølging av valgløftet om ”bandits to prison” hovedgrunnene til at han mistet så mye popularitet.

8.4.1 En mental endring etter Oransjerevolusjonen?

Andrij Bitsjenko, direktør ved Razumkov-senteret for sosiologiske studier, mener man finner virkninger etter Oransjerevolusjonen i dagens ukrainske samfunn. Han mener at folk nå vet at deres aktiviteter noen ganger kan gi resultater og peker på denne *mentale* forandringen som en konstant endring som Janukovitsj ikke har klart å reversere.³⁰⁴

Tidligere innenriksminister, og nå fengslede Jurij Lutsenko, en av dagens politiske fanger i Ukraina, har uttalt at han tror at nye demokratiske ledere vil dukke opp i Ukraina, og at Oransjerevolusjonen er den viktigste historiske hendelsen i moderne tid for Ukraina. Selv om Oransjerevolusjonen sviktet på mange vis, vil likevel erfaringene og lærdommene fra revolusjonen avgjøre landets framtid. Dette skrev Lutsenko i et brev i november 2011.³⁰⁵

Brevet er skrevet fra fengselscellen i forbindelse med syvårsmarkeringen av Oransjerevolusjonen. Videre i brevet skriver Lutsenko at den viktigste lærdommen fra Oransjerevolusjonen er at den beviste for det ukrainske folk deres evne til å ødelegge oligarkenes planer og velge sin egen skjebne. Lutsenko peker på at mange har sagt at Oransjerevolusjonen var unyttig, grunnet Viktor Jusjtsjenkos svik mot Oransjerevolusjonens idealer og fordi man nå ser hvordan Janukovitsj og hans regjering styrer landet. Lutsenko mener likevel at Oransjerevolusjonen lever i *tankene og hodene* til mange ukrainere og at de ikke er redde for myndighetene, og viser til demonstrasjoner fra både ryddearbeidere etter Tsjernobylulykken, krigsveteraner, studenter, entreprenører og opposisjonelle.³⁰⁶

Det er ingen tvil om at Lutsenko har et viktig poeng når han peker på dagens demonstrasjoner. Hadde folket gitt opp troen på at de kunne påvirke og forandre samfunnet, hadde de heller ikke demonstrert. Kanskje er ukrainerne nå mindre underdanige og redde myndighetene enn

³⁰⁴ Bitsjenko, intervju, 2012

³⁰⁵ Les Lutsenkos brev her: http://www.kyivpost.com/news/opinion/op_ed/detail/117576/, 28/11-2011

³⁰⁶ http://www.kyivpost.com/news/opinion/op_ed/detail/117576/, 28/11-2011

før Oransjerevolusjonen? Lutsenko mener det og jeg tror han har rett. Når folk har blitt vant til å ha en viss frihet skal det mye til for at de lar noen ta den fra seg. Med andre ord tror Lutsenko at folks tankesett har forandret seg.

Professor Oleksij Haran fra Mohyla-akademiet i Kiev, sa i intervju med meg at Oransjerevolusjonen viste for folket at de kan klare å forandre maktforholdene.³⁰⁷ Den viktigste konstante endringen etter Oransjerevolusjonen er derfor på det mentale plan; folk vet de har makt, påpeker han.

Alexander J. Motyl framhever at det blant mange ukrainere allerede i 1990-årene fantes en sterk tro på demokratiet, mye som et resultat av de revolusjonære omveltningene mellom 1986 og 1991.³⁰⁸ På samme måte fantes det også en sterk tro på autoritarianisme blant mange andre ukrainere. Oransjerevolusjonen fordypet og styrket denne troen på demokratiet, mens den for dem som avviste Oransjerevolusjonen forsterket troen på autoritarianisme. Professor Motyl påpeker at i etterkant av Oransjerevolusjonen ble mange demokrater desillusjonerte og apatiske, men etter at Janukovitsj kom til makten har både demokratene og mange tidligere motstandere av Oransjerevolusjonen slått seg sammen i opposisjon mot det Motyl beskriver som ”det autoritære og korrupte Janukovitsj-regimet.”³⁰⁹ Måten de styrer landet på har ført til at flere og flere ukrainere har ervervet en mer demokratisk holdning og tenkemåte, mener Motyl.

Tidligere ambassadør Olav Berstad, mener at Oransjerevolusjonen mislyktes.³¹⁰ Likevel mener han at den brakte med seg noen positive endringer og peker på to aspekter; et ytre og et indre aspekt. På det ytre plan mener han at Ukraina kom på radarskjermen. Verden så på Ukraina med respekt, og hendelsene ble oppfattet som en genuin folkelig oppstand. På det indre plan mener Berstad at selv om håp og optimisme fort ble til skuffelse, så ligger selve erkjennelsen fast; folk/grupper/partier kan forandre. De kan få til noe. Denne troen finnes fremdeles, tror Berstad, og han føyer seg dermed til rekken av eksperter som hevder den viktigste forandringen er på *det mentale plan*.³¹¹

Det gjenstår å se hvordan denne mentale endringen som både Bitsjenko, Lutsenko, Haran, Motyl og Berstad framhever kan forandre Ukraina. På den ene siden later den til å ha gjort folk mindre redde og underdanige enn tidligere. De står generelt sett i sterkere grad enn

³⁰⁷ Haran, intervju, 2012

³⁰⁸ Motyl, intervju, 2011

³⁰⁹ Motyl, intervju, 2011

³¹⁰ Berstad, intervju, 2012

³¹¹ Berstad, intervju, 2012

tidligere opp i mot myndighetenes press på for eksempel media, og sivilsamfunnet er fremdeles levende. På den andre siden ser man likevel fremdeles mange journalister og media som har latt seg presse og sensurere. Inntrykket til sammen er likevel at det er *færre* som lar seg diktere og presse i dag enn under Kutsjma, og slik sett ser det likevel ut til at det har skjedd en mentalitetsendring som preger både ukrainsk journalistikk, sivilsamfunnet og den jevne ukrainer sin tankegang. Mange ukrainere drømmer om, og en del har også besøkt Europa de siste årene. Dette påvirker også deres tankegang.

8.4.2 Flere eller færre demonstrasjoner?

Andrij Bitsjenko fra Razumkov-senteret uttaler i intervju med undertegnede at man i Ukraina i dag ser flere demonstrasjoner enn man gjorde under Kutsjma, og at flere er *villige* til å delta i demonstrasjoner. Dette kan være et tegn på at antipatien og skuffelsen etter Oransjerevolusjonen er i ferd med å legge seg, og folk blir mer og mer klar til igjen å kjempe for det de tror på. Problemet nå er først og fremst at folket ikke har troen på noen av de nåværende politikerne.³¹² Dette er også et viktig poeng; antipatien man har sett og fremdeles delvis ser i Ukraina handler ikke bare om skuffelse over Oransjerevolusjonens manglende resultater, men sannsynligvis like mye om en generell skuffelse og mistro til egne politikere som bruker politikken til å samle seg selv og sin omgangskrets makt og penger i stedet for å tjene hele folket.

Ukrainerne er generelt skuffet over de manglende endringene etter Oransjerevolusjonen, men er minst like bevisste som før i sitt syn på politiske og sivile rettigheter. Det er dermed ikke Oransjerevolusjonens *ideer* folk er skuffet over, men at ikke ideene ble fulgt opp med handling og forandring. Målingen fra desember 2011 viser at det er økonomiske årsaker flest ukrainere er villige til å demonstrere for. Andrij Bitsjenko mener dette også egentlig kan være demokratirelatert, da mange ukrainere har sett seg grundig lei på all korrupsjonen i landet, og at oligarker og Janukovitsj bygger seg nye hus og veier, mens vanlige folk sliter.

Taras Kuzio deler ikke automatisk oppfatningen til Bitsjenko om demonstrasjonspotensialet. Han mener den utbredte misnøyen med politikerne og skuffelsen over Oransjerevolusjonen har gjort det mye lettere for Janukovitsj å gjennomføre den demokratiske regresjonen.

³¹² Bitsjenko, intervju, 2012

Protestene har vært små, med mindre enn 10 000 demonstranter. Bare 3000 protesterte mot Timosjenkos dom, påpeker Kuzio.³¹³

Alexander Motyl har en annen oppfatning, på tross av relativt liten oppslutning om protestene mot domfellingen av Timosjenko. Han sier at selv om det er vanskelig å tallfeste, er det hans oppfatning at det er *flere folk* som tar del i *flere demonstrasjoner* i dag enn det generelt var under Kutsjma.³¹⁴ Andrij Bitsjenko hos Razumkov er også av den oppfatning. Han peker på at det selvsagt var en del deltagere på demonstrasjoner og tilstelninger rundt 2004, fordi det da var presidentvalg. Men utenom valgtid, så mener han at det i dag er flere demonstrasjoner og deltagere i disse enn det var mens Kutsjma var president. Ifølge Bitsjenko er det også en annen forskjell nå fra da. Mens demonstrasjonene på den tiden var mer organisert fra toppen, som for eksempel av Jusjtsjenko eller Timosjenko, er det nå i større grad arrangert fra bunnen, av vanlige folk.³¹⁵ Eksempler på dette er blant annet skattedemonstrasjonene³¹⁶ og Tsjernobyl-veteranenes³¹⁷ demonstrasjoner. Dette taler for at en endring har skjedd i tankesettet til en del ukrainere de siste årene.

Oleksij Haran mener det er ganske likt nå som under Kutsjma, men at man i dag oftere forsøker å stoppe demonstrasjoner enn man gjorde under Kutsjma. For eksempel var bevegelsen "*Ukraine without Kuchma*" ganske stor i årene før Oransjerevolusjonen, og de fikk demonstrere i fred. Haran mener at mens folk forut for Oransjerevolusjonen kanskje var mer naivt optimistiske og trodde på enkeltpolitikere, tror ikke folk så mye i dag på noen politikere. Sivilsamfunnet er derfor mer opptatt av å bygge nytt fra bunnen av, i stedet for å tro på forandring ovenfra.³¹⁸

Ifølge Haran var det lettere å mobilisere folk til gatene på den tiden man hadde en person man trodde på og samlet seg om. Likevel mener han at folket og sivilsamfunnet er mer bevisste i dag enn de var da, og potensialet for store demonstrasjoner er minst like stort som før, men folket er skuffet og desillusjonert. Haran hevder likevel at de tror minst like mye som før på Oransjerevolusjonens ideer, men mangler en politiker å tro på.³¹⁹

Olav Berstad mener også - som Haran - at det er vanskeligere å demonstrere i dag enn under Kutsjma og Jusjtsjenko. Opposisjonen fikk gå i fred før, men ikke nå lenger. Sånn sett mener

³¹³ Kuzio, intervju, 2011

³¹⁴ Motyl, intervju, 2012

³¹⁵ Bitsjenko, intervju, 2012

³¹⁶ Les mer her: <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/90829/>, 30/4-2012

³¹⁷ <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-13111415>, 30/4-2012

³¹⁸ Haran, intervju, 2012

³¹⁹ Haran, intervju, 2012

Olav Berstad at utviklingsmulighetene for demokratiet i Ukraina nå er dårligere enn de var under Kutsjma. Opposisjonen ligger nede. Både fordi de har skutt seg selv i foten, og fordi dagens myndigheter har gjort det samme. Likevel påpeker Berstad at Ukraina i dag er et annet samfunn enn det var for ti år siden. Folks mentalitet har forandret seg. De er mer bevisste på at de er europeere og samtidig mer oppmerksomme på Russlands innflytelse. Norges tidligere ambassadør til Ukraina mener at ukrainerne husker selve Oransjerevolusjonen som noe positivt og fremdeles støtter dens ideer: *”Det er det som skjedde etterpå folk er skuffet over; andre stjal folkets seier.”*³²⁰

Det er nok på den ene siden riktig som Berstad tror at utviklingsmulighetene for demokratiet er dårligere nå enn under Kutsjma, fordi situasjonen for demokratiet later til å være enda verre. På den andre siden har ikke folk glemt idealene som eksempelvis frie valg, anti-korrupsjon og ytringsfrihet, som ble ytterligere en del av folkets bevissthet gjennom fem år med oransjestyre. I tillegg nærmest provoserer Janukovitsj folk til å bli mer demokratiske ved å være for udemokratisk, for eksempel ved å gjøre det vanskeligere å demonstrere. Man så hvordan det gikk da Kutsjma styrte landet på lignende måte. Potensialet for demonstrasjoner er sannsynligvis minst like stort i dag som før Oransjerevolusjonen, og er et tegn på at noe lever igjen etter revolusjonen.

8.4.3 Generelle endringer

Professor Alexander J. Motyl mener at Oransjerevolusjonen brakte med seg noen få varige endringer til Ukraina. Han mener de demokratiske institusjonelle forandringene som kom med Oransjerevolusjonen har blitt reversert av Janukovitsj, men verdiene, ideene og ”myten” om Oransjerevolusjonen er fortsatt høyst levende.³²¹ Ukrainske medier har blitt mye sterkere siden Kutsjma-tiden og er det fremdeles i dag. Likeledes har den ukrainske identiteten og historiske bevisstheten blitt mer rotfestet hos folk, tror Motyl. En annen positiv utvikling er at sivilsamfunnet er blitt sterkere. Motyl understreker at innbyggerne nå har over tjue års erfaring med å engasjere seg i sivilsamfunnet, og unge mennesker har ingen erindring av Sovjetunionen. Under Kutsjma var Ukraina, i motsetning til nå, et veldig posttotalitært samfunn hvor folk ikke hadde tradisjon for å engasjere seg i sivilsamfunnet.³²²

³²⁰ Berstad, intervju, 2012

³²¹ Motyl, intervju, 2011

³²² Motyl, intervju, 2011

Motyl mener situasjonen for demokratiet i dag er verre enn under Kutsjma-tiden. For personlig frihet og rettigheter mener han den er noe bedre, men bare fordi det ukrainske sivilsamfunnet har blitt mer livskraftig siden Oransjerevolusjonen, og derfor er mer kapable til å motstå framstøtene fra Janukovitsj.³²³

Taras Kuzio har generelt sett et enda mer negativt syn på situasjonen enn Motyl. Han mener den er mye verre nå under Janukovitsj enn den var under Kutsjma. Han mener de få positive resultatene man så etter Oransjerevolusjonen lett har blitt reversert i løpet av Viktor Janukovitsj sine to første år som president, fordi de viktigste komponentene for varig endring aldri ble adressert under Jusjtsjenkos fem år. Dette synet fremmer han i intervju med undertegnede. Kuzio peker her på seks områder hvor situasjon i Ukraina har forverret seg: For det første; parlamentet er for første gang blitt en ”*rubber stamp institution*”, kontrollert av presidenten. For det andre; under Kutsjma-tiden kontrollerte opposisjonen halvparten av parlamentsmedlemmene og brakte titusener til gatene av Kiev for å protestere fra 2000-2003. 70 000 deltok i juli 2004 da Jusjtsjenko lanserte valgkampen. For det tredje, hevder Kuzio; tv-kanaler er fullstendig kontrollert, og det i et omfang man ikke så under Kutsjma. Dette relaterer til den fjerde faktoren, som er hvordan forretningsmenn og oligarker blir presset i langt større grad enn under Kutsjma. I dag tillates ikke ”big business” å finansiere opposisjonen, og de må fullstendig følge den offisielle linjen på sine tv-kanaler. For det femte tror Kuzio at valg trolig i langt større grad er utsatt for kraftig falskneri i dag enn under Kutsjma. Janukovitsj har alltid implementert valgfusk; som guvernør i Donetsk både i 1999 og 2002, som statsminister i 2004 og som president i oktober 2010. For det sjette; SBU, påtalemyndighetens kontor og innenriksdepartementet har blitt ”putinisert” til å bli statlige undertrykkende armer. Slik var det ikke under Kutsjma.³²⁴

Oleksij Haran mener at Oransjerevolusjonen brakte med seg noen konstante endringer. Han peker på pressfriheten som han mener er blitt noe bedre enn den var under Kutsjma. Folk er også blitt mer bevisste på ukrainsk historie og identitet. Videre åpnet Jusjtsjenko KGB-arkivene og åpnet grensene for Europa; det er nå visumfrihet for europeere som besøker Ukraina. Han startet blant annet samtalene om WTO og assosieringsavtalen med EU. Haran mener derfor at Ukraina på grunn av de fem årene med Jusjtsjenko er nærmere Europa nå enn under Kutsjma. Han mener folk *minnes* Oransjerevolusjonen og ser på den som en kilde til

³²³ Motyl, intervju, 2011

³²⁴ Kuzio, intervju, 2011

inspirasjon.³²⁵ Oleksij Haran mener at det viktigste som ble oppnådd med Oransjerevolusjonen var politiske friheter, inkludert frie og rettferdige valg, samt pressefrihet.³²⁶ Dette er viktige poeng, og Jusjtsjenko åpnet nok opp en dør mot Europa som innbyggerne i Ukraina ikke har lyst at skal lukkes igjen. Det er også riktig som Haran påpeker, at Oransjerevolusjonen brakte med seg politiske friheter som frie valg, men dette ser likevel ikke ut til å ha vært en *varig* endring.

Olav Berstad mener at Oransjerevolusjonen for Ukraina var en slags nasjonal gjenfødelse. Ukrainernes forhold til egen identitet, nasjonalitet og historie er blitt forsterket gjennom Oransjerevolusjonen. Han peker også på pressefriheten som bedre i dag, selv om den opplever press etter at Janukovitsj ble president.³²⁷ Jusjtsjenko-administrasjonen drev en bevisst politikk med tanke på nasjonsbygging, og denne har nok generelt sett styrket nasjonsfølelsen i Ukraina, selv om den nok også i visse tilfeller kunne virke mot sin hensikt. Likevel har Berstad mest sannsynlig rett i sin antagelse, og Oransjerevolusjonen i seg selv gjorde mange ukrainere stolte av sitt land. For en så ung nasjon som Ukraina er nok uansett *tiden*, som fem års ekstra selvstendighet under Jusjtsjenko, i seg selv med på å konsolidere en ukrainsk identitet og nasjonalfølelse. Denne utviklingen fortsetter nok også med Janukovitsj som president, dog muligens noe saktere enn den gjorde under Jusjtsjenko.

Jusjtsjenko ble svært upopulær i Ukraina utover sin presidentperiode grunnet manglende resultater. Selv mener han at han ikke klarte å gjennomføre alle sine valgløfter på grunn av uenighet blant de oransje kreftene. Jusjtsjenko peker på at kreftene fra Maidan kom sammen, selv om de kom helt fra venstre til ytre høyresiden av politikken, samt at han ikke hadde den makten som dagens president har:

When the power of these forces was formed, from the first weeks the different views on political, economic, social processes were felt. By every month human ambitions, serious differences were felt. What is the lesson? Revolution is a chance, not a guarantee. And in 2004, when it was that brilliant victory, unfortunately, it was not our majority in the parliament. And we lived for a year and a half with the parliament, which was in opposition to us. Therefore, in order for the democratic changes to happen in Ukraine, we have to not only win the presidential election, but the parliament. I did not have those conditions that are today. I did not appoint the Prime Minister, ministers, heads of administrations and others. These are also lessons.³²⁸

Taras Kuzio mener likevel at Jusjtsjenko kunne gjort flere ting som ville forbedret demokratiet. Han peker på at Oransjerevolusjonen brakte med seg en vag demokratisering av

³²⁵ Haran, intervju, 2012

³²⁶ Haran, intervju, 2012

³²⁷ Berstad, intervju, 2012

³²⁸ Viktor Jusjtsjenko på frihetsdagen 22/11-2011: <http://www.yushchenkoinstitute.org/en/publications/view/24/,30/1-2012>

Ukraina innen områder som frie valg og pressefrihet, men kritiserer Jusjtsjenko for ikke å ha hatt *viljen* til å bekjempe korrupsjon. Kuzio mener at oransjeadministrasjonen, og særlig president Viktor Jusjtsjenko, aldri forstod de ulike komponentene som følger med i et demokrati. Dette inkluderer en av de aller viktigste faktorene i ethvert demokrati – rettstaten. Jusjtsjenko beholdt to bakstreverske ledere for påtalemyndigheten – Sviatoslav Piskun (som ble valgt som parlamentsmedlem for Regionspartiet i 2006 og 2007) og ”donetskeren” Oleksander Medvedko. Jusjtsjenko hadde aldri politisk vilje til å bekjempe korrupsjon, og Kuzio mener at Jusjtsjenko selv sannsynligvis ble involvert i korrupsjon innenfor gassektoren. Og til slutt påpeker Kuzio at det aldri ble introdusert demokratisk kontroll av sikkerhetsstyrker, særlig hadde det vært viktig med tanke på SBU, mener Kuzio.³²⁹

Jusjtsjenko klarte ikke å få gjennomslag for alt han ønsket seg, blant annet grunnet det politiske kaos som hersket i ukrainsk politikk. Meningsmålingene tyder på at folk i Ukraina likevel ikke syntes Jusjtsjenko gjorde nok for å følge opp valgløftene, for eksempel å motkjempe korrupsjon. Kuzio deler dette synet, samt at han går langt i å antyde at Jusjtsjenko selv ble involvert i korrupsjon, det samme gjør også Margarita M. Balmaceda.³³⁰ Likevel er det et poeng at det internt blant de oransje var intriger og til tider elendig samarbeidsklima, og de hadde tidvis ikke flertall i parlamentet, og grunnlovsendringen fra 8. desember 2004 hindret Jusjtsjenko i å kunne lede landet effektivt ut av slikt kaos. Slik sett var det enklere å styre landet effektivt for Kutsjma og for Janukovitsj i dag. Det var begrensede muligheter for politisk sentralisering for Jusjtsjenko, og dette var også med på å hindre ham i å få gjennomført reformeringen av det politiske system slik han ønsket. Likevel kunne nok Jusjtsjenko utrettet mer om hans administrasjon hadde hatt sterk nok politisk vilje til å gjennomføre det.

8.4.4 Vanskelig å konsolidere makten?

Yuri Matsievski mener at også Kutsjma og Janukovitsj led og lider under samme skjebne som Jusjtsjenko, nemlig at det var vanskelig å konsolidere makten. Kutsjma klarte aldri å konsolidere makten nok til å kunne få til et effektivt autoritært regime, og det tror ikke Matsievski at Janukovitsj heller vil klare. Dermed vil den samme mekanismen som vanskeliggjorde demokratisering for Jusjtsjenko også vanskeliggjøre en glidning mot

³²⁹ Kuzio, intervju, 2011

³³⁰ Balmaceda, *Energy Dependency, Politics and Corruption in the Former Soviet Union*, 2008

autoritarianisme under Janukovitsj. Han nevner fem årsaker som vil hindre Janukovitsj i å lykkes med å skape et autoritært regime:

First, the powers of the president are much reduced compared to the Kuchma period. Second, freedom of the press has been institutionalized to a much greater extent over the last five years. Third, the state has neither an effective apparatus of compulsion nor a professional bureaucracy. Fourth, societal cleavages prevent any sense of national unity from emerging. And fifth, neither the West nor Russia would benefit from having an authoritarian regime in Ukraine. As a result, while Ukraine will continue to suffer from administrative arbitrariness and corruption, it is not threatened by authoritarian consolidation.³³¹

Jeg vil innvende mot de to første av disse punktene. Punkt en; det stemmer nok ikke lenger at Janukovitsj i dag besitter mindre makt enn hva Kutsjma gjorde, selv om det kanskje delvis stemte da Matsievski skrev dette. Dette understøttes av Oleksij Haran, som skriver at:

*“Having control over the cabinet, parliament, and judiciary, Yankovych appeared to be more powerful than Ukraine’s last strong executive, Leonid Kuchma.”*³³² Punkt to; selv om situasjonen for pressefriheten er noe bedre under Janukovitsj enn den var under Kutsjma sine siste år som president, forsøker også myndighetene nå å sensurere og påvirke mediene. Særlig tv-stasjonene er svært ensrettede og sensurert, mens internett er relativt fritt, men få ukrainerne leser nyheter på nettet.³³³ Derfor er to av Matsievski sine punkter tynne (og punkt en må sies ikke å være et gyldig argument lenger), og dermed er det heller ikke like lett å holde fast ved en konklusjon som sier bestemt at Janukovitsj ikke vil lykkes med å skape et totalitært regime.

Likevel viser Ukrainas historie til nå at ingen har maktet å *konsolidere* makten, og Taras Kuzio understreker også skillet mellom øst og vest som en årsak til dette:

Ukraine’s regional diversity has traditionally been treated as a source of its internal weakness, but it also prevents monopolization of power by any political force. Our Ukraine, BYuT, and the Party of Regions have each received between 24 and 34 percent in the 2002, 2006, and 2007 parliamentary elections, and it would be nearly impossible for any Ukrainian political force to receive more than 50 percent.³³⁴

Det kan godt hende at Janukovitsj makter å gjøre Ukraina enda mer autoritært enn det er i dag, men det er mindre trolig at han vil klare å beholde denne makten lenge. Sannsynligvis vil ikke folket, de demokratiske kreftene i landet, sitte altfor lenge og se på den negative utviklingen. Oleksij Haran mener at Janukovitsj står overfor den samme faren som Kutsjma opplevde; nemlig at ved å bli for autoritær får han folket imot seg.³³⁵ En undersøkelse fra

³³¹ Gorenburg, *Ukraine After Yushenko: Editor’s Introduction*, 2011, s. 4-5

³³² Haran, *From Viktor to Viktor: Democracy and Authoritarianism in Ukraine*, 2011, s. 7

³³³ Natalia Ligatsjova og Viktoria Sjumar fra dybdeintervjuu undertegnede gjorde med dem i Kiev henholdsvis 9/3 og 3/3-2011

³³⁴ Kuzio, *Political Culture and Democracy, Ukraine as an Immobile State*, februar 2011, s. 106

³³⁵ Haran, *From Viktor to Viktor: Democracy and Authoritarianism in Ukraine*, 2011, s. 21

Razumkov-senteret i desember 2011 viste at bare 13,3 % ville stemt på Janukovitsj som president nå,³³⁶ mot ca 35 % i første valgongang i 2010. Haran mener også at folket anno 2012 er mer "utdannet" og kritiske. Ukraina er annerledes på grunn av Oransjerevolusjonen, folk er mer alert, og de er ikke redde. Haran understreker også at Janukovitsj allerede etter to år er mindre populær enn Kutsjma var etter ti år, og han tror det vil bli vanskelig for Janukovitsj å vinne valget igjen.³³⁷ Problemet for opposisjonen er at de ikke har noen samlende kandidat. Den nærmeste man kommer er Timosjenko, men hun sitter i fengsel. Oleksij Haran tror Ukraina sett i et historisk perspektiv beveger seg i riktig retning. Selv om man akkurat nå ser en negativ trend, en Thermidore-reaksjon, er det for vanskelig å bygge et sterkt autoritært samfunn i Ukraina, og trenden vil snart snu i positiv retning.³³⁸

Det samme tror den opposisjonelle parlamentariker Andrij Parubij. Han mener at Janukovitsj og myndighetene ikke bør slå seg til ro med at Oransjerevolusjonen er død, tvert imot mener han at de må frykte Ukrainas revolusjonære ånd: "*Slik Maidan ruinerte Janukovitsj i 2004, slik vil også Maidan komme til å ruinere han igjen i framtiden,*" uttalte Parubij i november 2011.³³⁹

Viktor Jusjtsjenko uttalte i november 2011 til EuroNews at han mener helomvendingen som skjedde i 2004 gjennom Oransjerevolusjonen fremdeles har framdrift:

I de fem årene som fulgte revolusjonen forandret landet seg. Vi begynte å respektere flere nasjonale verdier som forener oss. Oransjerevolusjonen var den første hendelsen som gav ukrainere valgfrihet. Hvorfor skulle jeg ikke være stolt av det? Hvorfor snakker folk om nederlag? Hvis du en gang gjorde alt som var mulig for fellesfriheten, så vil ingen ta den bort. Ingen gir deg demokrati. Demokrati er noe man så snart man har det, ikke gir bort. Og det skjedde [at Ukraina fikk demokrati] i Ukraina takket være Oransjerevolusjonen.³⁴⁰

Man ser av disse uttalelsene at Jusjtsjenko hevder demokratiet som kom med Oransjerevolusjonen i 2004 fremdeles eksisterer. Med andre ord hevder han at demokratiet ikke fungerte eller eksisterte i Ukraina under Kutsjma, men at det kom med hans egen inntreden og finnes fremdeles den dag i dag under Janukovitsj. Leder for opposisjonspartiet "*Front for Change*" og parlamentsmedlem, Arsenij Jatsjenjuk er ikke enig med Jusjtsjenko i denne antagelsen. Jatsjenjuk uttalte i et intervju i august 2011 at etter fengslingen av Timosjenko kan man ikke lenger kalle Ukraina for et demokrati. Den tidligere nasjonalbanksjefen, finansministeren, utenriksministeren og parlamentsformannen mener

³³⁶ http://razumkov.org.ua/eng/poll.php?poll_id=589, 27/1-2012

³³⁷ Haran, intervju, 2012

³³⁸ Haran, intervju, 2012

³³⁹ <http://www.euronews.net/2011/11/22/ukraine-s-orange-revolution-a-sombre-seventh, 28/11-2011>

³⁴⁰ <http://www.euronews.net/2011/11/22/ukraine-s-faded-orange/, 28/11-2011> (min oversettelse)

demokratiet i Ukraina har kollapse. ³⁴¹ Jatsenjuk, som mens Timosjenko og Lutsenko er fengslet har seilet opp som den viktigste opposisjonslederen, uttalte 24. april 2012 at opposisjonen ³⁴² etter parlamentsvalget 28. oktober i år vil forsøke å få stilt Janukovitsj for riksrett. ³⁴³

I en tale Jusjtsjenko holdt på Frihetsdagen 22. november 2011, uttalte han seg mer kritisk om dagens situasjon i Ukraina:

Today against us, Ukrainian citizens, are the same challenges that have caused the Maidan in 2004 have returned: authoritarian government, the attack on the rights of citizens and businesses, extortion of the officials, censorship of the media, harassment of political opponents and bald preparation to the election fraud.

On Freedom Day we warn the authorities that their possibilities are not unlimited. ³⁴⁴

Den politiske analytikeren Volodymyr Fesenko, leder av *Penta Center for Political Studies*, mener mye fremdeles må gjøres og han tror ikke ukrainerne er fornøyde med dagens situasjon. Han mener at hendelsene på Maidan i 2004 var et forsøk på å gjøre myndighetene mer europeiske og mer ukrainske, men at disse håpene ikke til fulle ble materialisert. Fesenko tror at ”denne revolusjonen er ikke ferdig, den må ende i enten reformer eller en ny revolusjon.” ³⁴⁵

Flere faktorer tyder på at det er økende spenning i Ukraina, og at nye opptøyer kan komme, altså en slags ny revolusjon, som kan komme til å tvinge dagens regime til å måtte forlate sine maktposter. Når dette eventuelt vil skje, er vanskelig å spå, men kanskje er sannsynligheten større i forbindelse med enten parlaments- eller presidentvalg. Utfallet vil også avhenge av hvor langt regimet er villig til å gå i bruken av opprørstyrker, politi og eventuelt militære for å slå ned på demonstrantene. Det er uansett ikke noe godt tegn for demokratiet at når folk samles for å minnes og feire Oransjerevolusjonen på frihetsdagen 22. november, møtes de av tusenvis av opprørstyrker. Dette viser også at myndighetene frykter Oransjerevolusjonen. Når oppslutningen om Regionspartiet og Viktor Janukovitsj i tillegg er så lav som den nå er, vil de enten måtte gi fra seg makten på grunn av valgnederlag, eller så vil de måtte bedrive utstrakt valgfusk for å vinne. Sannsynligheten for at dette vil gjennomskues er svært stor.

³⁴¹ <http://frontzmin.ua/ua/media/digest/interview/4760-Ukrainska-demokratija-poterpela-krah-posle-aresta-timoshenko.html>, 29/11-2011

³⁴² Det ble 23. april 2012 annonsert at de største opposisjonspartiene ville stille samlet i parlamentsvalget oktober 2012 (pr mai var det enda usikkert om Viktor Klitsjko sitt parti UDAR ville slutte seg til). Listen vil ledes av Arsenij Jatsenjuk og Julia Timosjenko. Les mer her: <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/126451/>, 24/4-2012

³⁴³ <http://www.pravda.com.ua/news/2012/04/24/6963315/>, 24/4-2012, <http://www.kyivpost.com/news/politics/detail/126519/>, 24/4-2012

³⁴⁴ <http://www.yushchenkoinstitute.org/en/news/main/view/85/>, 2/3-2012

³⁴⁵ Volodymyr Fesenko, *Ukraine's faded orange*, www.euronews.com, publisert 22. november 2011, <http://www.euronews.net/2011/11/22/ukraine-s-faded-orange/>, oppsøkt 28/11-2011

Spørsmålet da blir om folket igjen vil ta til gatene og kjempe andre omgang av Oransjerevolusjonen, eller om passiviteten og apatien som kom etter oransjekreftenes misbrukte sjanse fremdeles henger så sterkt igjen i folk at de lar være å kjempe for det de tror på. For ukrainere flest tror på frie valg, en fri presse og på menneskerettighetene. Samfunnet ser ut til å forandre seg gradvis i den retning, til en mer demokratisk tenkning. Samtidig er folk lei av selv å være fattige, mens de som styrer landet lever i luksus. For dagens regime er det nærmest umulig å vinne valg i vestlige deler av Ukraina, og også i store deler av Sentral-Ukraina. Når nå også mange i Øst-Ukraina vender Regionspartiet ryggen, vil det bli vanskelig å holde på makten for Janukovitsj. For selv med valgfusk vil det bli vanskelig å vinne for dagens regime. Sannsynligvis er det derfor bare et tidsspørsmål før vi igjen får regimeendring i Ukraina.

Dette er dermed med på å styrke bildet av at Oransjerevolusjonen brakte med seg endringer som er varige. Pressefriheten er under angrep, men deler av media kjemper i mot. Dagens nivå for pressefrihet skal det bli vanskelig å forverre, mest på grunn av den teknologiske utviklingen og sosiale nettverk som *Facebook.com* og *Vkontakte.ru*. Mest trolig vil valgfusk forekomme, men det vil bli vanskelig for myndighetene å unngå at dette blir gjennomskuet av opinionen, i alle fall hvis valgfusket er omfattende. Sannsynligvis vil folket en dag protestere mot det de opplever urettferdig. De tror fremdeles at deres stemmer og demonstrasjoner kan medføre forandring. Og til slutt; selv om Janukovitsj har forsøkt og også har lyktes, på ofte udemokratisk vis, i å konsolidere mye makt, vil han nok ikke lykkes i å skape et levedyktig autoritært regime som vil overleve lenge. Sivilsamfunnet og folket er for demokratiske i sinnelag og for sterke til at dette vil kunne skje. Skillet mellom øst og vest vil videre gjøre det særdeles vanskelig for Janukovitsj å kunne oppleve halve landets støtte, og derfor vil det ikke bli mulig å helt konsolidere makten. Store deler av folket vil alltid være i mot ham.

9.0 Konklusjon

Var det så store forskjeller når det kom til stykket mellom presidentperiodene til Jusjtsjenko og Kutsjma? Selv tror jeg forskjellene var mindre enn mange liker å tro, men det som står igjen etter Jusjtsjenko er at han i alle fall leverte frie valg til landet, og pressefriheten var mye bedre enn under Kutsjma. I tillegg hadde sivilsamfunnet gode kår. Dermed var Jusjtsjenko-perioden den klart mest demokratiske av Ukrainas tre siste presidentperioder. Likevel skuffet

Jusjtsjenko-administrasjonen også, særlig med mangelen på kamp mot korrupsjon og manglende reform av landets juridiske system.

Det er vanskeligere å bedømme hvilken av periodene som er mest demokratisk av Kutsjma- og Janukovitsj-perioden. Det var enklere under Kutsjma å manipulere valg og media enn det er for Janukovitsj-leiren i dag. Og når pressefriheten synes å være noe bedre under Janukovitsj enn Kutsjma, skyldes dette trolig at media og sivilsamfunnet i dag har blitt sterkere grunnet endringer Oransjerevolusjonen brakte, slik at det er vanskeligere å kontrollere dem. Med andre ord sannsynligvis ikke fordi regimet til Janukovitsj er mer demokratisk enn regimet til Kutsjma.

Situasjonen for demokratiet i Ukraina er dermed ikke på alle punkter verre i dag enn under Kutsjma. Situasjonen for opposisjonen er verre, mens for pressefriheten er den noe bedre. Likevel har vi sett at Janukovitsj har en minst like stor vilje til å bruke udemokratiske midler for å beholde makten som det Kutsjma hadde. Kutsjma begynte ikke så aller verst, men ble verre utover sin periode, mens Janukovitsj *straks* etter han ble valgt gikk i gang med å samle seg makt på nokså udemokratisk vis.

Janukovitsj-perioden later nok likevel til å være den minst demokratiske perioden. Kutsjma-regimet var preget av klare udemokratiske tendenser, men likevel ikke så tydelig som under Janukovitsj. Han har på en udemokratisk måte samlet seg betydelig større formell makt enn det Kutsjma - og ikke minst Jusjtsjenko - hadde. Under Kutsjma-regimet misbrukte man heller ikke påtalemyndighetene og domstolene til direkte forfølgelse og fengsling av opposisjonelle, slik man ser i utstrakt grad i dag.

Dermed kan det ved første øyeblikk se ut som at dagens regime og Janukovitsj har reversert Oransjerevolusjonens resultater og at revolusjonen derfor ikke brakte med seg varige endringer til Ukraina. Likevel, ved å se nærmere på forholdene i landet, ser man at revolusjonens verdier lever i folks bevissthet og at hendelsen var viktig for utviklingen i Ukraina. Oransjerevolusjonens idealer om demokrati er ikke døde, og selv om Jusjtsjenko skuffet velgerne har de ikke gitt opp troen på verdiene som brakte ham til makten. Ideene lever videre og Oransjerevolusjonen var ikke forgjeves. Ikke minst brakte den med seg en forandring på det *mentale plan*, folk tror på rettferdige valg, og de tror at de kan være med og skape forandring og si nei til at deres stemmer blir stjålet. De vil fortsette å gjøre seg hørt når det blir nødvendig.

Janukovitsj er ikke særlig demokratisk. Det later til at han bryr seg lite om sivile og politiske rettigheter, selv om han er nødt til å snakke og ordlegge seg som om at han er demokratisk. Det er slik sett svært tvilsomt at Oransjerevolusjonen har forandret Janukovitsj personlig, selv om han kanskje grunnet den må ordlegge seg mer demokratisk og ”politisk korrekt” enn før.

Med andre ord, å leve opp til Oransjerevolusjonens idealer, og å ta vare på dens resultater etterstrebes ikke av dagens utøvende makt i Ukraina. Det sittende regimet var da også Oransjerevolusjonens tapere og har aldri lagt skjul på sin avsky for den. Oransjerevolusjonens verdier om et fritt demokrati med frie valg og uten korrupsjon, lever likevel i beste velgående hos mange vanlige ukrainere. Man skal ikke se bort i fra at de kan ta til gatene igjen, om myndighetene går for langt over streken, for eksempel ved parlamentsvalget i 2012, eller enda mer sannsynlig; ved neste presidentvalg i 2015. På grunn av Janukovitsj sin dalende popularitet er det lite trolig at han klarer å bli gjenvalgt som president på en ærlig måte og gjennom transparente valg.

Folket viste i 2004 at om de protesterer, har de makt til å kunne prege og forandre samfunnet. Pr dags dato er det vanskelig å få øye på en politiker som skulle kunne klare å skape lignende entusiasme som i 2004, og kanskje må Ukraina vente med en ny ”revolusjon” til de har en kandidat som velgerne har tro på at virkelig har et demokratisk sinnelag. I dag er det tvilsomt at de har denne tilliten til noen av sine toppolitikere.

Landet var lite demokratisk i 2004 og er kanskje enda mindre demokratisk i 2012. Omfanget av korrupsjon, som var noe av det de revolusjonære i 2004 ville mest til livs, er et enda større problem i 2012 enn det var i 2004. Det samme gjelder for domstolene, frie valg, for menneskerettighetene, den usunne maktkonsentrasjonen og ikke minst situasjonen for opposisjonen. Sett opp i mot demokratidefinisjonene i kapittel fire, svikter regimet til Janukovitsj i stor grad og er pr mai 2012 i ferd med å bli delvis isolert fra Europa.

På den andre siden har befolkningen levd med et blomstrende demokrati i fem år under Jusjtsjenko, og derfor er folkesinnet mer demokratisk i 2012 enn noensinne. Dermed er Ukraina mindre demokratisk på den ene siden (formell utøvelse av makt), men mer demokratisk på den andre siden (folket er mer demokratiske i sinnelag).

Undersøkelsene Razumkov-senteret har gjennomført og som vises til i oppgaven, viser at demonstrasjonspotensialet i Ukraina i dag er minst like stort som det var under Kutsjma, altså forut for Oransjerevolusjonen. Forskjellene er dog ikke store. Dette forteller oss to ting:

1) Det er ikke bare takket være Oransjerevolusjonen at ukrainerne i dag viser et stort demonstrasjonspotensial, for det var ifølge målingene nesten like mange som var villige til å demonstrere forut for hendelsene i 2004. Ønsket om et velfungerende demokrati var til stede hos folket også før Oransjerevolusjonen, og disse demokratiske idealene ble ikke skapt hos folket gjennom Oransjerevolusjonen, men Oransjerevolusjonen ble til takket være at folket allerede innehadde disse idealene. Likevel har perioden etter revolusjonen konsolidert en enda mer demokratisk tankegang blant ukrainerne.

2) Det at de demokratiske kreftene i Ukraina ble skuffet og følte seg svikket av Oransjerevolusjonens ledere, har ikke gjort dem utmattede nok til at det har fjernet deres vilje til gjennom demonstrasjoner å kjempe for frie valg, bedret økonomi og et demokratisk styrt land uten korrupsjon. De er villige til å demonstrere igjen, og de frykter ikke myndighetene.

Oransjerevolusjonen har slik sett verken hjulpet eller ødelagt for folks vilje til å demonstrere og engasjere seg, og har på dette feltet ikke ført til særlige endringer i Ukraina. Folk var villige i 2004, og er det i minst like stor grad i 2012, til å protestere i gatene for et demokratisk Ukraina.

Konklusjonen er at Oransjerevolusjonen brakte varige endringer til Ukraina, men de er ikke veldig omfattende. Oransjerevolusjonen har til en viss grad brakt med seg konstante endringer til ukrainsk politikk, gjennom at folk har en mental bevissthet om makt, men også fordi de er mer bevisste på hva demokrati er. Videre er sivilsamfunnet sterkere i dag og situasjonen for pressefriheten er bedre enn den var under Kutsjma. Dog er Janukovitsj ikke forandret. Hans periode er enda mindre demokratisk enn hva Kutsjma-perioden var. Janukovitsj-styret prøver å gå tilbake til fortiden og stramme grepet enda mer enn det som var tilfellet under Kutsjma-tiden, og er slik sett pr definisjon en "kontrarevolusjonær". Folket er derimot forandret og det sittende regimet har dermed en vanskelig oppgave foran seg med å konsolidere makten ytterligere og å gjøre landet enda mer autoritært.

Oransjerevolusjonen har altså hatt en begrenset effekt, men har ført til noen demokratiserende endringer. Oransjerevolusjonen var slik sett en hendelse som vil stå som en viktig milepæl og et viktig skritt på den nok relativt lange veien mot et velfungerende ukrainsk demokrati. Et land er alltid i bevegelse og Oransjerevolusjonen var en positiv bevegelse. Dette betyr ikke at linjen derifra er rett og for alltid positiv. Ukraina har etter 2010 gått i feil retning. Likevel forandret revolusjonen ukrainsk politikk og samfunn såpass mye, at det i dag er svært vanskelig å få så sterk kontroll med sivilsamfunnet og pressen som tidligere, selv om

myndighetene prøver. Troen på demokratiet og folkets bestemmelsesrett er sterk. Ukrainerne vet at makten skal være folkets; myndighetene skal tjene folket og ikke omvendt.

Lærdommen fra Oransjerevolusjonen er også overførbar til andre revolusjoner og folkelige opptøyer, som dem vi har sett i Russland i forbindelse med parlaments- og presidentvalgene i 2011 og 2012, og Den arabiske vår gjennom det siste året. Det er langt fra alltid at revolusjonene og opptøyene leder til det de protesterende kjemper for, og det er heller ikke sikkert at de ”revolusjonære” vil få/beholde makten. Man må også kunne regne med en *Thermidore-reaksjon*, altså tilbakeskritt på veien. Likevel er lærdommen fra Oransjerevolusjonen i Ukraina at innbyggerne forandres gjennom slike folkelige opprør og at folkets mentalitet endres og gir håp for et lands videre demokratiske utvikling, selv om resultatene på kort sikt sjelden blir akkurat slik som demonstrantene skulle ønske.

I og med at jeg har konkludert med at Oransjerevolusjonen brakte endringer til Ukraina, mener jeg også at Oransjerevolusjonen bærer sitt navn med rette. Det er forståelige grunner til at det har blitt stilt spørsmålsteget ved om hendelsene på Maidan i 2004 kunne kalles for en revolusjon da mye ikke har gått slik demonstrantene ønsket seg. På samme måte gjaldt dette også for andre revolusjoner, som den franske og russiske. Selv om ikke resultatene blir akkurat som de demonstrerende ønsker seg med en gang, betyr ikke det at hendelsene som fører til regimeskiftet ikke er med på å forandre landets demokrati og folkets tankegang og likevel fortjener betegnelsen revolusjon.

Litteraturliste

- Balmaceda, Margarita M.**, *Energy Dependency, Politics and Corruption in the Former Soviet Union: Russia's power, oligarchs' profits and Ukraine's missing energy policy, 1995–2006*, Routledge, New York, 2008
- Carothers, T.**, *The end of the transition paradigm*, *Journal of Democracy* 13 (1), 5-21, 2002
- D'Anieri, Paul**, "Structural Constraints in Ukrainian Politics", i *East European Politics and Societies*, vol. 25, no. 1, Januar 2011, s. 28-46, SAGE Publications, California, 2011
- D'Anieri, Paul**, *Democracy Unfulfilled: The Establishment of Electoral Authoritarianism in Ukraine*, i: *Journal of Ukrainian Studies*, vol. 26, nr. 1-2, Sommer/vinter 2001, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, Toronto, 2001
- Darden, Keith A.**, *Blackmail as a Tool of State Domination: Ukraine under Kuchma*, i: *East European Constitutional Review* 10, nr. 2–3, Vår/sommer 2001, New York University School of Law, New York, 2001
- Fesenko, Volodymyr**, *Ukraine's faded orange*, www.euronews.com, publisert 22. november 2011, <http://www.euronews.net/2011/11/22/ukraine-s-faded-orange/>, oppsøkt 28/11-2011
- Gentikow, Barbara**, *Hvordan utforsker man medieerfaringer? Kvalitativ metode*, Ij-forlaget, Kristiansand, 2005
- Gerring, John**, *Case study research – principles and practices*, Cambridge University Press, New York, 2002
- Goldstone, Jack**, *Towards a Fourth Generation of Revolutionary Theory*, i: *Annual Review of Political Science*, vol. 4, juni 2001, s. 139-187, Annual Reviews, California, 2001

- Goodwin, Jeff**, *No Other Way Out: States and Revolutionary Movements, 1945-1991*, Cambridge University Press, New York, 2001
- Gorenburg, Dmitri**, *Ukraine After Yuschenko: Editor's Introduction*, i: Russian Politics and Law, vol. 49, no. 5, September-Oktober 2011, s. 3-7, M.E. Sharpe, Inc, New York, 2011
- Haran, Oleksij**, *From Viktor to Viktor: Democracy and Authoritarianism in Ukraine*, i: Demokratizatsiya – The Journal of Post-Soviet Democratization, våren 2011, World Affairs Institute, Washington, 2011
- Johnson, Chalmers**, *Revolutionary Change*, Stanford University Press, California, 1982
- Karatnycky, Adrian**, *Ousting Kuchma Won't Be Easy*, først publisert på Wall Street Journal Europe sine hjemmesider 7. september 2002, senere publisert på blant annet Freedom House sine hjemmesider: <http://www.freedomhouse.org/article/ousting-kuchma-wont-be-easy>, 11/2-2012
- Karatnycky, Adrian**, *Ukraine's Orange Revolution*, i: Foreign Affairs, mars/april 2005, Council on Foreign Relations, New York, 2005
- Kjeldstadli, Knut**, *Nytten av å sammenlikne*, i: Tidsskrift for samfunnsforskning, nr 29, s. 435-447, Universitetsforlaget, Oslo, 1988
- Kolstø, Pål**, *Nasjonsbygging: Russland og de nye statene i øst*, Universitetsforlaget, Oslo, 1999
- Korduban, Pavel**, *Will Ukrainian Constitutional Change be Synchronized with Elections?*, Eurasia Daily Monitor, vol. 4, issue 164, The Jamestown Foundation, Washington D. C., 2007
- Kuzio, Taraz og Andrew Wilson**, *Ukraine: Perestroika to independence*, St. Martin's Press, New York, 1994

Kuzio, Taras, *Communist and Post-Communist Studies* #38, s. 167-190, Institute for European Russian and Eurasian Studies, George Washington University, Washington D. C., USA, 2005

Kuzio, Taras, *100 Days of President Viktor Yanukovich: Domestic and Foreign Policies*, foredrag George Washington University, 2. juni 2010, tilgjengelig på : http://www.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/Kuzio_100_Days.ppt, oppsøkt 7/2-2012

Kuzio, Taras, *Political Culture and Democracy, Ukraine as an Immobile State*, i: East European Politics and Societies, vol. 25, number 1, Februar 2011, s. 88-113, SAGE Publications, California, 2011

Kuzio, Taras, *Yulia Timoshenko's Imprisonment: The Yushchenko Factor*, Eurasia Daily Monitor, vol. 8, no. 205, november 2011, The Jamestown Foundation, New York, 2011

Levitsky, Steven og Lucan Way, *Assessing the Quality of Democracy*, i: Journal of Democracy, april 2002, vol. 13, no. 2, s. 51-65, John Hopkins University Press, USA, 2002

Matsievski, Yuri, *Change, Transition, or Cycle: The Dynamics of Ukraine's Political Regime in 2004-2010*, i: Russian Politics and Law, vol. 49, no. 5, september-oktober 2011, s. 8-33, M.E. Sharpe, Inc, New York, 2011

McFaul, Michael, i *Edited by Åslund, Anders and McFaul, Michael: Revolution in Orange, The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D. C., 2006

National Security and Defense, No 7-8 (125-126), Ukrainian Centre for Economic & Political Studies named after Olexander Razumkov (Razumkov Centre), 2011, tilgjengelig på: http://razumkov.org.ua/eng/files/category_journal/NSD125-126_eng.pdf, oppsøkt 1/12-2011

Nordbø, Arnfinn, *Pressefriheten i Ukraina under Janukovitsj – er den forverret?*, 25-siders rapport skrevet som hospitant for Den norske ambassade i Kiev gjennom utvekslingsfaget “Internasjonalt prosjektsemester” (EAS4900) ved Universitetet i Oslo, Kiev, mai 2011

Pastukhov, Vladimir, *The Ukrainian Revolution and the Russian Counterrevolution*, i: *Russian Politics and Law*, vol. 49, no. 5, September-Oktober 2011, s. 68-80, M.E. Sharpe, Inc., New York, 2011

Protsyk, Ihor, *Constitutional Politics and Presidential Power in Kuchma's Ukraine*, *Problems of Post-Communism*, vol. 52, no. 5, September/October 2005, s. 23-31, M.E. Sharpe Inc., 2005

Rasch, Bjørn Erik, *Demokrati: Idèer og organisering*, Fagbokforlaget, Bergen, 2000

Reporters without Borders, <http://en.rsf.org/>, rapport om pressefriheten i Ukraina august 2010, *Temptation to Control*: http://en.rsf.org/IMG/pdf/_rapport_ukraine_anglais.pdf

Repstad, Pål, *Mellom nærhet og distanse: Kvalitative metoder i samfunnsfag, 4. reviderte utgave*, Universitetsforlaget, Oslo, 2007

Riabtsjuk, Mykola, *Back to Kuchmenistan*, Current Politics in Ukraine, 22. november 2011, Stasiuk Program for the Study of Contemporary Ukraine, Canadian Institute of Ukrainian Studies, Alberta Canada, 2011

Ringen, Stein, *Hvorfor demokrati?*, Koloritt Forlag, Oslo, 2008

Rummel, Rudolph J., *Power Kills: Democracy as a Method of Nonviolence*, Transaction Publisher, New Jersey, 1997

Snyder, Timothy, *Ukraine's Last Chance?*, The New York Review of Books, NYR Blog, 9. november 2011, tilgjengelig på: <http://www.nybooks.com/blogs/nyrblog/2011/nov/09/ukraines-last-chance/>, oppsøkt 15/11-2011

Syvvertsen, Trine, *Mediemangfold: Styring av mediene i et globalisert marked*, IJ-forlaget, Kristiansand, 2004

Tilly, Charles, *From Mobilization to Revolution*, Longman Higher Education, New York, 1978

Wilson, Andrew, *Ukraine's Orange Revolution*, Yale University Press, New Haven and London, 2005

Yekelchuk, Serhiy, *Ukraine: Birth of a Modern Nation*, Oxford University Press, New York, 2007

Østerud, Øyvind, *Statsvitenskap, Innføring i politisk analyse*, 3. utg., Universitetsforlaget, Oslo, 2002

Intervjuer

Berstad, Olav, ambassadør ved Den norske ambassaden i Kiev 2006-2011, nå i UD, intervjuet hos Utenriksdepartementet i Oslo 26/1-2012

Bitsjenko, Andrij, direktør for sosiologiske studier, Razumkov-senteret, intervjuet i Kiev 19/1-2012

Bondarenko, Elena, parlamentsmedlem og talskvinne for Regionspartiet, intervjuet på Regionspartiets kontor i Kiev 2/3-2011

Haran, Oleksij, professor i statsvitenskap ved Mohyla-akademiet i Kiev, intervjuet i Kiev 19/1-2012

Kuzio, Taras, Ukraina-ekspert, akademiker, skribent, forfatter og redaktør av *Ukraine Analyst*, intervjuet pr e-post 29/11-2011

Lestsjenko, Serhij, journalist og redaktør i Ukrainska Pravda, intervjuet i Kiev 22/2-2011

Ligatsjova, Natalia, medieekspert og direktør i Telekritika, intervjuet i Kiev 9/3-2011

Motyl, Alexander J., professor i statsvitenskap ved Rutgers University Newark, skribent, kunstner og forfatter, intervjuet pr e-post 2/12-2011

Sjumar, Viktoria, medieekspert og direktør i IMI, intervjuet i Kiev 3/3-2011